

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Кафедра історії України**

Галицька – Дідух Тамара Вячеславівна

**Навчально – методичний посібник
з новітньої історії України (1945 – 2011 рр.)
для студентів заочної форми навчання**

**Івано – Франківськ
2011**

УДК 94 (4 77) «1914/2012»

ББК 63.3 (4 Укр) 6

Г – 15

Галицька-Дідух Т.В. Навчально–методичний посібник з новітньої історії України (1945 – 2011 рр.) (для студентів заочної форми навчання). – Івано-Франківськ, 2011. – с.

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент кафедри слов'ян Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Вітенко М.Д.

кандидат історичних наук, заступник директора з гуманітарної освіти Івано-Франківського коледжу Львівського національного аграрного університету

Зінчук Д.С.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № __ від _____ 2011 р.)

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Галицька-Дідух Тамара Вячеславівна

**Навчально – методичний посібник
з новітньої історії України (1945 – 2011 рр.)
для студентів заочної форми навчання**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2011

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	5
Плани семінарських занять, методичні рекомендації і запитання для самоконтролю. Самостійна робота.....	6
Програмові вимоги.....	91
Список джерел і літератури.....	99
Терміни.....	101

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета проведення семінарських занять та організації самостійної роботи на заочному факультеті полягає у поглибленому вивченні студентами під керівництвом викладача суспільно – політичного, соціально – економічного, духовно – культурного життя українського народу на поч. ХХ ст. – 2011 р., його боротьбу за соборну українську державу, а також оволодінні методикою підготовки наукового дослідження (рефератів, наукових повідомлень, доповідей), спонукання студентів до активної пізнавальної діяльності, створення стійкого бажання студентів до самостійного вивчення актуальних проблем новітньої історії України, вироблення особистісного ставлення студентів до історичних подій та явищ, формуванню освічених, свідомих громадян нашої держави.

Самостійна робота активізує мислення студентів і стимулює їх до самостійної пошукової роботи, дозволяє їм самостійно здобувати і інтерпретувати інформацію.

Завдання проведення семінарських занять і організації самостійної роботи:

знати найновіші досягнення вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, комплекс наукових концепцій, фактологічний і теоретичний матеріал, сучасну періодизацію, послідовність подій і процесів, орієнтування в історичному часі, називати основні історико – географічні об'єкти, характеризувати історичні портрети

вміти володіти навиками, формами і методами роботи з історичними джерелами, знаходити, трактувати й аналізувати різні види інформації й джерел; давати характеристику історичній постаті і її внеску у вітчизняну історію, встановлювати, відтворювати і описувати науково – історичні факти і процеси новітньої історії України, критично оцінювати історичні явища; встановлювати причинно – наслідкові зв'язки і визначати синхронність подій у межах курсу, застосовувати принципи історизму, науковості, вміти систематизувати, співставляти, аналізувати, порівнювати історичний матеріал, показувати на карті історико – географічні об'єкти, встановлювати їх взаєморозміщення, називати основні історичні джерела, що стосуються теми; використовувати їх для характеристики подій, робити висновки та узагальнення, практично реалізувати набуті знання, презентувати власну інтерпретацію історичних процесів та явищ, аналізувати зміст історичної карти.

Тема 1. Політичне становище українських земель на початку ХХ ст. (2 год.)

1. Історіографія проблеми.
2. Виникнення партійно – політичної системи в Західній Україні. Діяльність політичних партій.
3. Утворення і діяльність українських партій та організацій на Наддніпрянщині.

Терміни: народ, нація, інтелігенція, національна ідентичність, українська ідея, самодержавство, національна ідея, український націоналізм, федералізм, лібералізм, соціалізм, консерватизм, радикалізм, автономія, державна незалежність, партія, “ера адвокатів”, націонал – демократія, русофільство, народовство, земсько – ліберальна опозиція.

Реферати: “Ідея соборної самостійної України на поч. ХХ ст.”, “Роль українських політичних партій соціалістичного спрямування в суспільно – політичному житті України”.

Джерела і література

- Національні відносини в Україні в ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. – К., 1994.
- Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і матер. – К., 1997. – Т.1.
- Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: Зб. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.
- Українська суспільно – політична думка в ХХ столітті. Док. і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т.1.
- Литвин В. Історія України у 3 – х томах. Т.2: Кінець ХУІІІ – початок ХХ ст. – К., 2005. – 760 с.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996.
- Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ – ХХ століть: Соціально – політичний портрет. – К., 1993.
- Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму. – К. 1999.
- Наумов С.О. Створення Революційної української партії // Укр. іст. журн. – 2006. – №2. – С. 49 – 59.
- Павко А.І. Політичні партії і організації в Україні: кін. ХІХ – поч. ХХ ст.: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Кін. ХІХ ст. – 1917 р. – К., 1999.

Методичні поради

У **першому** питанні висвітліть історіографію проблеми “Політичне та економічне становище українських земель на початку ХХ ст.”.

У **другому** питанні зауважте, що темпи входження тієї чи іншої країни в індустріальну цивілізацію залежать від того, в якій мірі держава і, найголовніше, суспільство надають особистості свободу. Яким чином це твердження співвідноситься з Російською та Австро – Угорською імперіями?

На поч. ХХ ст. українська ідея стала в основі українського питання – своєїрідної концепції, яка не тільки констатувала наявність геополітично значущої етноісторичної спільноти людей – українського народу, але й моделювала його дії, спрямовані на

відродження власної державності. Пригадайте особливості становлення української ідеї в історичному минулому України. Кого усвідомлював Шлемкевич під поняттям “загубленої української людини”? Західноукраїнське населення на кін. ХІХ ст. виходить із стану “народу в собі” і стає “народом для себе” (обґрунтуйте).

Реалізація українського питання потребувала існування елітних груп із політично активних прошарків українства, які би стали двигуном для мобілізації народу навколо специфічних національних вимог.

Проаналізуйте політичну ситуацію в Російській та Австро – Угорській імперіях на початку ХХ століття. Порівняйте національну політику імперських режимів стосовно українського населення. Чи можна її вважати антиукраїнською? В чому полягала політика “поділяй і владарюй” уряду Австро – Угорщини по відношенню до Східної Галичини? Проаналізуйте становище буковинських українців. Висвітліть процеси мадяризації в Закарпатській Україні.

Класифікуйте українські політичні партії та організації Наддніпрянщини і Східної Галичини, зокрема, за ідеологією та світоглядними засадами. Дайте характеристику політичним партіям Східної Галичини і Наддніпрянщини за зразком: рік і обставини утворення, провідні діячі, друковані органи, політична, економічна, національно – культурна платформа, типологія партійно – політичного утворення, соціальна база, практична діяльність партії. З’ясуйте особливості формування української партійної системи на теренах Російської і Австро – Угорської імперій. Чому наддніпрянці генерували ідеї, а галичани вдавались до їх реалізації?

Проаналізуйте процес виникнення партійно – політичної системи і діяльність політичних партій на західноукраїнських землях. Як позначилася “нова ера” на політичному житті українства?

Про що свідчило поєднання в програмах політичних партій Західної України вимог самостійності України із завданням забезпечити українців Австро – Угорщини національно – територіальною автономією? Дайте оцінку книги Ю.Бачинського – “Україна irredenta” (1895), в якій обстоювався постулат необхідності утворення самостійної Української держави. Чи можна вважати цю ідею своєрідним проривом у формуванні національної свідомості українців? Висвітліть дискусії, які виникали на сторінках галицької і буковинської преси стосовно української незалежності.

Яка із політичних партій Східної Галичини мала найбільшу соціальну базу і підтримку? Чому? Обґрунтуйте причини відсутності консолідації українських політичних партій Східної Галичини на національній платформі. Яким чином політичні партії впливали на зростання національної свідомості?

З’ясуйте ставлення греко – католицької церкви до національної програми. А.Шептицький: історичний портрет.

Дайте характеристику москвофільській течії у Галичині, Буковині і Закарпатті. Доведіть або спростуйте твердження Л.Василевського про те, що москвофіли поступово переходили “від теоретичного русофільства до практичної русифікації”.

Виявіть особливості формування політичного руху в Росії у третьому питанні. Прокоментуйте висновок І.Лисяк – Рудницького: “Причиною переваги народницьких і радикальних течій над консервативними до першої світової війни було й те, що царська Росія була цілком несприятливим ґрунтом для розвитку консерватизму європейського,

ліберального типу, і ритм її політичного життя хитався між крайностями революції й реакції. Це також некорисно відбилося на українському консерватизмі”.

Суспільно – політичний рух в Україні на поч. ХХ ст. проходив стадію становлення й самоусвідомлення груп різної орієнтації. З’ясуйте на ґрунті яких ідеологічних течій розвивалася українська еліта у кін. ХІХ ст. – поч. ХХ ст.

Доведіть, що ідея самодостатності і самобутності була підхоплена інтелігенцією і стала в основі процесу творення українських політичних партій.

Проаналізуйте програмовий документ РУП, підготовлений М.Міхновським. Чи була “Самостійна Україна” написана однозначно з позицій української самосвідомості, українських національних інтересів, і стала новим проявом політичної зрілості провідників нації? Чому РУП не взяла ідею самостійної України за провідну у своїй діяльності? Виявіть закономірність розколу першої політичної партії Наддніпрянщини?

Охарактеризуйте процес виникнення партійно – політичної системи і діяльність політичних партій в Наддніпрянщині. Доведіть, що відсутність значного українського елементу серед пролетаріату призводила до зростання притягальності соціалістичних утопій у його середовищі. Чим відрізнялися соціалістичні партії Наддніпрянщини від партій цього ж спрямування у Східній Галичині? Чому солідний ідейний потенціал української соціал – демократії виявився незіставним з її організаційними можливостями? З’ясуйте причини перманентного конфлікту українських соціал – демократів, українських есерів з ліберальною течією суспільної думки.

Доведіть або спростуйте твердження про те, що для ліберально – демократичного табору була характерна ідейна й організаційна аморфність. Дайте характеристику програмі і тактиці Товариства українських поступовців (ТУП). Чому навколо ТУП об’єднувалися люди різних політичних уподобань? З якими партіями ТУП активно співробітничало?

Визначте роль неукраїнських політичних партій та організацій у суспільно – політичному становищі України. Чиї інтереси репрезентували їх представники, які ідеї відстоювали?

Виокреміть характерні помилки українських політичних партій загалом, наприклад, недостатня теоретична підготовка партійної верхівки, відсутність глибоко наукових розробок, присвячених соціально – економічним проблемам України та перспективам її подальшого розвитку ін.

Обґрунтуйте той факт, що із 31 партій, що діяли в Україні з кін. 80 – х рр. до 1905 р. лише 15 репрезентували національно – визвольний рух, 7 – український. Чому поступ української національної справи бачився через еволюцію Росії та Австро – Угорщини?

Тема: Особливості соціально – економічного розвитку України на початку ХХ століття

(Самост. опрацювання – конспект)

1. Основні риси промислового розвитку України. Національний і соціальний склад міського населення.
2. Розвиток сільського господарства і торгівлі. Столипінська аграрна реформа. Сільське населення.

Література

- Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: Зб. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.
- Українська суспільно – політична думка в ХХ столітті. Док. і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т.1.
- Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.1.
- Литвин В. Історія України у 3 – х томах.Т.2: Кінець ХУІІІ – початок ХХ ст. – К., 2005. – 760 с.
- Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К., 1997.
- Гай – Нижник П. Зародження і занепад української кооперації (кінець ХІХ ст. – 1920 р.) // Київ. старовина. – 2003. – №6. – С. 87 – 93.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996.
- Присяжнюк Ю.П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // Укр. іст. журн. – 1999. – №3. – С. 23 – 33.
- Присяжнюк Ю.П., Горенко Л.М. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина ХІХ ст. – 1905 р.) // Укр. іст. журн. – 2000. – №5. – С. 88 – 97.

Методичні поради

Визначте особливості економічного розвитку України у складі двох імперій на поч. ХХ ст. На межі ХІХ і ХХ ст. українські землі перебували у складі двох імперій – Російської та Австро – Угорської, що наклало свій відпечаток на суспільно – політичне, соціально – економічне та національно – культурне життя українців. Обґрунтуйте вимоги українського народу щодо власної державності з погляду географічного положення українських земель і чисельності населення.

Проаналізуйте основні риси промислового розвитку Східної України. Доведіть той факт, що Східна Україна була однією із найрозвиненіших в економічному відношенні частин Російської імперії. Дайте характеристику фінансових можливостей українських торгівельних підприємств. Висвітліть підприємницьку діяльність монопольних і банківських об'єднань, визначте відсоток іноземного капіталу в Україні. Для яких промислових центрів України була характерна найвища концентрація промислового виробництва?

Вкажіть частку України у промисловому виробництві Російської імперії. Проаналізуйте зміни у соціальній сфері на поч. ХХ ст., використовуючи статистичні дані (статистика – цінне джерело, що містить певний обсяг інформації, дозволяє з'ясувати періодичність, тривалість явища, подає його кількісну характеристику).

Висвітліть зрушення в розвитку промисловості, які відбулися в австро – угорській частині України. Західноукраїнські землі за темпами розвитку капіталізму в промисловості значно поступалися Наддніпрянській Україні (визначте причини).

Уряди Російської та Австро – Угорської імперій проводили колонізаційну політику щодо України. Доведіть на прикладі відношення імперських урядів до природних ресурсів України, конфігурації залізниць, української частки в загальнодержавному прибутку і т.п.

Які процеси в розвитку суспільства називають модернізаційними? Охарактеризуйте зміни, яких зазнало економічне життя, соціальна структура і суспільні відносини в провідних європейських країнах та українських землях під впливом модернізації. Що спільного та відмінного у модернізаційних процесах в європейських країнах та українських землях у 1900 – 1905 рр.?

Складіть графік зростання чисельності населення міст Східної та Західної України. Проаналізуйте рівень концентрації пролетаріату в Східній Україні. Назвіть найбільші центри зосередження робітничого класу. Визначте відсоток робітничого класу у Східній Галичині на поч. ХХ ст. З'ясуйте кількість непромислових робітників в Україні.

Охарактеризуйте національний і соціальний склад міського населення (за даними перепису 1897 р.). Чому урбанізація України фактично проходила без участі українців? Чи справедлива оцінка тих українських учених, які стверджують, що українці принципово не сприйнятні до модернізації? Слабке представництво українців у містах стримувало їхній національний розвиток (обґрунтуйте).

Дайте об'єктивну оцінку зрушенням в сільськогосподарському виробництві на поч. ХХ ст. в російській та австро – угорській частинах України. У чому виявилася боротьба нових форм капіталістичного господарювання з феодальними? Як розподілялася земельна площа України між соціальними верствами суспільства? Проаналізуйте процес диференціації українського селянства.

Визначіть основні риси сільського господарства українських земель, що входили до складу Російської та Австро – Угорської імперій у другому питанні. Що таке аграрне перенаселення? Вкажіть причини і розмах еміграційних процесів. Доведіть, що еміграційні процеси завдавали шкоди розвитку української нації.

Підтвердіть або спростуйте твердження про те, що для українського селянства були характерні архаїчні донаціональні форми соціального життя і соціальної свідомості. Доведіть, що, незважаючи на брак національного інстинкту у селянина, село залишалося заповідником української етнічної самобутності. Дайте характеристику соціальним стосункам і повсякденному життю українців.

Проаналізуйте столипінську аграрну реформу, основним завданням якої була інтенсифікація сільського господарства, впровадження капіталізму, кооперативних форм господарювання. Вкажіть особливості її проведення на Україні, визначте наслідки. Проти столипінської аграрної реформи виступили як праві, так і ліві політичні партії (назвіть мотиви). Чому реформа не була до кінця реалізованою? Доведіть, що для подолання більш як півстолітнього відставання Росії від передових країн того часу потрібні були кардинальніші зміни. Прокоментуйте слова Петра Столипіна: “Спочатку заспокоєння, а потім реформи!”.

Тема. Робітничий, селянський і загальнодемократичний рух в Україні напередодні Першої світової війни (конспект)

1. Історіографія проблеми.
2. Розгортання соціальної боротьби в Україні у роки революції 1905 – 1907 рр.
3. Діяльність ліберальної опозиції. Державні думи і українське питання.
4. Піднесення культурного руху на Наддніпрянщині і Західній Україні.

Терміни: національний рух, революція, радикалізм, рушійні сили, конфронтація, колоніалізм, сепаратизм, асиміляція, демагогія, лояльність, кооперація.

Джерела і література

Національні відносини в Україні в ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. – К., 1994.

Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і матер. – К., 1997. – Т.1.

Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: Зб. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.

Литвин В. Історія України у 3 – х томах. Т.2: Кінець ХУІІІ – початок ХХ ст. – К., 2005. – 760 с.

Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996.

Ботушанський В.М. Перегук революцій // Укр. іст. журн. – 2005. – №4. – С. 107 – 114.

Гандиш А., Пиріг П. Діяльність Чернігівського губернського земства по сприянню сільському господарству у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Сіверян. літопис. – 2000. – №4. – С. 119 – 131.

Гелей С. Для загального добра: Вплив Укр. Греко – Католицької Церкви на становлення та розвиток кооперативного руху в Галичині // Дзвін. – 2003. – №4. – С. 117 – 125.

Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996.

Добржанський О.В. Чисельність українського і румунського населення Буковини за статистикою ХІХ – початку ХХ ст. // Укр. істор. журнал. – 1998. – №6. – С. 37 – 46.

Ковалюк Р.Т. Національно – патріотичний рух студентської молоді Львівської політехніки (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст. – Л., 2003.

Красівський О. Українсько – польські відносини у Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 1998.

Кугутяк М.В. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно – політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.). – Івано – Франківськ, 1993.

Лисяк – Рудницький І. Український національний рух напередодні першої світової війни// Історичні есе. У 2 т. – К., 1994. – Т.1. – С. 471 – 483.

Малюта О.В. “Просвіта” в 1868 – 1917 рр. як суб’єкт українського націотворення: роль і значення // Наука. Релігія. Суспільство. – 2003. – № 4. – С. 112 – 121.

Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико – географічний аспект. – К., 1995.

Михальський Ю.В. Польська суспільність та українське питання у Галичині в період сеймових виборів 1908 р.: З історії пол. – укр. стосунків. – Львів: Каменяр, 1997.

Молчанов В. Соціально – економічні й політичні умови життя міської еліти Правобережної України на початку ХХ ст. // Київ. старовина. – 2002. – №4. – С. 46 – 57.

Омелянчук І.В. Черносотенное движение на территории Украины (1904 – 1914 гг.): Монография. – К., 2000.

Павко А.І. Посилення впливу політичних партій Східної Галичини на громадське життя краю в 1900—1907 рр. // Укр. іст. журн. – 2002. – №5. – С. 63 – 80.

Павко А. Російські ліберальні партії в громадському житті Наддніпрянщини в 1905 – 1907 рр. // Пам’ять століть. – 2002. – №4. – С. 68 – 75.

- Половець В. Державна політика в галузі кооперативного законодавства (друга половина XIX – початок XX ст.) // Сіверян. літопис. – 2003. – №4. – С. 101 – 107.
- Половець В. Державна влада і кооперативні установи. 1861 – 1917 рр. // Сіверян. літопис. – 2004. – №4. – С. 22 – 30.
- Половець В. Земство Лівобережної України як осередок і провідник кооперативної ідеї (1861 – 1917 рр.) // Сіверян. літопис. – 2003. – №1. – С. 98 – 105.
- Половець В. Інститут земських агрономів у системі кооперативного руху Лівобережної України (друга половина XIX – початок XX ст.) // Сіверян. літопис. – 2003. – №5/6. – С. 109 – 116.
- Присяжнюк Ю.П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина XIX – початок XX ст.) // Укр. іст. журн. – 1999. – №3. – С. 23 – 33.
- Рєєнт О.П. Революційні та соціальні рухи трудящих мас України // Укр. іст. журн. – 2005. – №4. – С. 89 – 107.
- Срібняк І. Полонені українці в Австро – Угорщині та Німеччині (1914 – 1920 рр.). – К., 1999.
- Сухий О.М. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець XIX – початок XX століття). – Львів, 1998.
- Якименко М. Економічна основа українського національно – визвольного руху на рубежі XIX – XX ст. // Сучасність. – 1995. – №7 – 8. – С. 115 – 121.

Методичні поради

У **першому** питанні проаналізуйте історіографію проблеми “Робітничий, селянський і загальнодемократичний рух в Україні напередодні Першої світової війни”.

Розпочинаючи висвітлення **другого** питання, з’ясуйте причини наростання страйкового робітничого руху у 1900 – 1903 рр. Під якими гаслами відбувалися робітничі мітинги і демонстрації? Висвітліть посилення антивоєнного руху в солдатському середовищі. Політична демонстрація як форма протесту ще восени 1904 р. охопила українські міста – Харків, Катеринослав, Одеса, Миколаїв (вказіть масштаб). Дайте характеристику страйковому руху у містах Східної Галичини і Буковини.

Слід зауважити, що в період революції 1905 – 1907 рр. аграрне питання з суто економічного перетворилося у політичне і стало в основі соціальних конфліктів. Назвіть причини селянських заворушень. Які райони були охоплені аграрним рухом у 1900 – 1903 рр.? Визначте особливості селянських виступів на Наддніпрянщині і в Західній Україні. Дослідіть форми селянської боротьби з поміщицьким землеволодінням. Доведіть, що селянський рух був стихійним і неорганізованим. Висвітліть активізацію пропагандистської та організаційної роботи на селі політичними партіями. Аграрному питанню чимало уваги було приділено в програмах різних політичних партій (яких саме?). Наслідком впливу на селянське бачення породжених революцією факторів був подальший розвиток національної свідомості селян (наведіть приклади).

Які фактори сприяли піднесенню політичної активності ліберально – демократичних верств населення? Висвітліть опозиційний рух ліберальної буржуазії. Дайте характеристику заходам, здійснюваним земськими діячами та ліберальною інтелігенцією. З якими вимогами виступало українське студентство?

Назвіть причини розгортання системної кризи, результатом якої стала революція 1905 – 1907 рр. Охарактеризуйте політичні страйки робітників Харкова, Києва, Миколаєва, Горлівки, Кадіївки, Луганська, Маріуполя та ін. міст. Під якими гаслами вони проходили? Дослідіть наростання масової боротьби пролетаріату протягом 1905 р. Визначіть завдання професійних спілок утворених восени 1905 р.

Прослідкуйте хронологію селянських виступів і заворушень протягом 1905 р. Доведіть, що селянські спілки сприяли розвитку політичної активності селян. Восени 1905 р. селянський рух посилювався (обґрунтуйте). Який відгук знайшли події 1905 р. – революційного року в Російській імперії – у Західній Україні?

З'ясуйте причини заворушень в армії та гасла, під якими вони відбувалися. У червні 1905 р. розпочалося повстання на кораблі “Князь Потьомкін Таврійський”, що стало наслідком, перш за все, діяльності в середовищі матросів соціал – демократів із Севастопольської матроської “централки” (О.Петрова, І.Яхновського, О.Волошина, Г.Вакулечука та ін.). У чому полягало значення повстання на “Потьомкіні”?

Виокреміть збройні виступи матросів у Севастополі під керівництвом П.Шмідта, а також солдатів саперної бригади Київського гарнізону на чолі з підпоручиком Б.Жаданівським.

Охарактеризуйте революційні події в Україні восени 1905 р., а також вплив на їх хід рад робітничих і солдатських депутатів та профспілок. Визначте історичне значення маніфесту, яким запроваджувалися в Російській імперії політичні свободи, в тому числі і свобода слова.

Загальнореволюційне піднесення в Україні, активізація лівих зумовили розгортання боротьби з царизмом взимку 1905 р., яка переростала у збройні сутички між робітничими бойовими дружинами і царськими військами (прослідкуйте хронологію соціальної боротьби). Висвітліть методи придушення царизмом виступів робітників.

Дослідіть робітничий і селянський рух у 1906 – 1907 рр. Чому він за кількістю учасників і гостротою боротьби поступався попередньому етапу? Виокреміть заворушення в армії в окреслений період. Проаналізуйте масштаб каральних акцій російського самодержавства. Дайте характеристику періоду столипінської реакції. Яким чином вона впливала на розмах робітничого і селянського руху у 1907 – 1913 рр.? Під якими гаслами виступали учасники демонстрацій, мітингів, страйків і т.п.? Останні два передвоєнні роки пройшли під знаком неухильного наростання страйкової активності пролетаріату (доведіть). Розкрийте питання політизації профспілкового руху.

Назвіть причини поживлення вічевого руху в Галичині і Буковині у 1905 – 1907 рр.

У **третьому** питанні висвітліть діяльність ліберальної опозиції. Державні думи і українське питання. З восьми українських губерній до Думи було обрано 95 осіб (визначте їх національний склад). Під час існування I Думи (27 квітня по 8 липня 1906 р.) 44 депутати Думи від України утворили Українську парламентську громаду – УПГ (проаналізуйте її діяльність). Ілля Шраг: політичний портрет. Підтвердіть або спростуйте висновки про те, що Думу “скликано просто як декоративну оздобу конституційного характеру до самодержавного будинку”, які пролунали зі сторінок “Нової Громади”. Дайте характеристику розробленому УПГ законопроекту про національні права, автономію України і рідну мову. Чому ці законопроекти не розглядалися на засіданнях Думи? Визначіть роль УПГ у процесі політизації українського національного руху.

На яких питаннях зосередилися українські представники в II Державній думі (з 20 лютого по 3 червня)? Передайте зміст декларації від 24 травня “Од Української Думської Громади”. Думська діяльність сприяла зростанню національної свідомості українців (доведіть). Дайте характеристику низці законопроектів запропонованих Українською парламентською громадою у II Думі. Газета УПГ “Рідна справа – Вісті з Думи”. Чому М.Грушевський 1906 – першу половину 1907 р. називав “політикою пригодою” царського самодержавства? Незважаючи на відсутність реальних кроків модернізації Російської імперії, робилися деякі поступки, зокрема, було надане право легального існування профспілкам, в Україні з’явився цілий ряд нових видань.

Обґрунтуйте відсутність української фракції у III Думі. Чи погоджуєтеся ви з твердженням про те, що саме з мовчазної згоди III Думи почалося планомірне знищення здобутків українства періоду 1905 р.?

Висвітліть дискусію навколо законопроекту про українську мову в IV Державній думі. З’ясуйте місце українського питання у поглядах лідера кадетів П.Мілюкова і лідера трудовиків В.Дзюбинського. Визначіть позицію українських депутатів з поміщицько – клерикального табору в Думі Никона, М.Родзянка ін. Продемонструйте антиукраїнську позицію російського суспільства, особливо консервативно – націоналістичних кіл. Дайте характеристику дискусії 1910 – 1914 рр., розпочатої П.Струве, навколо українського питання. Чому найнепримиреннішу позицію в дискусії зайняли націонал – радикали, на роль головного ідеолога яких у 1913 р. впевнено претендував Д.Донцов? Назвіть основні положення книги “Украинский вопрос”, написаної О.Лотоцьким та П.Стебницьким, яка стала підсумком цих дискусій.

Охарактеризуйте розвиток культурного руху на Наддніпрянщині. Які соціальні верстви взяли найактивнішу участь у боротьбі проти національного гніту? Чому?

Доведіть, що у підросійській Україні систематично піднімалося питання припинення утисків українського слова. Розгляньте діяльність комісії Академії наук на чолі з Ф.Коршем та проаналізуйте розроблену нею записку “Про відміну обмежень малоросійського друкованого слова”. Прокоментуйте зміст “Доповіді особливої комісії з членів ради [Київського] університету з питання про відміну заходів, що обмежують свободу друку на малоросійській говірці різних книг”, підготовленої комісією на чолі з М.Дашкевичем. Дайте характеристику “Записці з питань про цензуру книг на малоруській мові” комісії Харківського університету, яку очолив М.Сумцов. Чому акції університетських вчених не мали вагомих наслідків? Висвітліть діяльність учительських організацій, зокрема, Української учительської спілки.

У 1905 р. влада надала автономію університетам (чому?). З 1906 р. було дозволено курси української мови, літератури та історії у деяких приватних гімназіях (яких саме?). Дослідіть боротьбу інтелігенції за утворення українських кафедр. З 1906 р. в народних школах дозволялося вживати українську для “роз’яснення того, що учні не розуміють” (прокоментуйте). Доведіть, що надія на дерусифікацію внаслідок скасування антиукраїнських мовних заборон була невиправданою, оскільки асиміляційні процеси зайшли надто далеко і українське місто дедалі більше денационалізувалося.

Назвіть перешкоди на шляху масштабного поширення просвітництва, піднесення самосвідомості, посилення здатності до самозбереження. Позитивним результатом просвітницького руху початку XX ст. стало утворення за галицьким зразком таких

культурно – національних організацій, як “Просвіти” (висвітліть їх діяльність). Б.Грінченко зазначав: “Наші просвітні Товариства понесуть хвилі розумного життя, світло науки і мистецтва в найдальші закутки України, поширять і зроблять популярними надбання культури нашої української і світової”. Доведіть справедливість висновку Лесі Українки, що “Просвіти” – єдиний “ясний пункт на темному тлі українського життя”. Чому наддніпрянським “Просвітам” не вдалося скоординувати свою роботу так, як західноукраїнським? Які заходи здійснював російський уряд з метою обмеження поширення “Просвіт”?

Прокоментуйте зміст указів від 24 листопада 1905 р. та 26 квітня 1906 р., які уможливили появу легальної української преси. З жовтня 1905 р. по червень 1907 р. українці декларували готовність видавати 64 періодичні видання, хоча у 1905 р. вийшло 3 українські видання, у 1906 р. – 12, у 1907 р. – 7 (чому?). Обґрунтуйте той факт, що преса була не тільки важливою складовою національного руху в Україні, але й виступала політичним чинником, сприяла зростанню національної свідомості українців. “Хлібороб”, “Громадська думка”, “Нова громада”, “Літературно – науковий вістник” ін. Яка кількість українських газет і журналів виходила у 1914 р.? Зміцненню позицій українства сприяло перенесення М. Грушевським зі Львова до Києва “Літературно – Наукового Вістника” (обґрунтуйте). Проаналізуйте українську видавничу справу.

Чому українська політична еліта надто мало уваги приділяла питанню місця церкви та ролі релігії в житті української нації? З’ясуйте причини відсутності в українському русі на Наддніпрянщині, на відміну від Галичини, священників. Доведіть, що попри всі недоліки, слабкості і суперечності у своїй діяльності, українська інтелігенція виявилася здатною до розбудови життя нації, тобто відбувалися повноцінні інтелектуальні процеси в організмі нації.

Порівняйте роль світської інтелігенції і греко – католицького духовенства в українському національному русі на поч. ХХ ст.

Польська шляхта позбавляла українство не лише культурних, економічних, але й політичних прав (доведіть). З’ясуйте способи, за допомогою яких українська нація була, за висловом М. Грушевського, “обібрана польською”.

Назвіть причини домінування польських впливів на систему освіти в Галичині (“цивілізаційна молодшість” українців). Чому не був реалізований польсько – український компроміс, ініційований у січні 1914 р. А.Шептицьким?

Дайте характеристику українському шкільництву поч. ХХ ст. Дослідіть українсько – польський конфлікт навколо Львівського університету. Доведіть, що університетська “справа” перейшла “зі сфери теоретичних дискусій” на “поле дійсної боротьби”, перетворилася в головне питання національного життя.

Дайте характеристику діяльності ультранационалістичних організацій Польщі. Чому місцеве єврейство в основному підтримувало антиукраїнську урядову політику?

Проаналізуйте становище закарпатських українців, буковинців на початку століття. Охарактеризуйте процеси мадяризації на Закарпатті. Висвітліть спроби української інтелігенції чинити опір мадяризації. Українська преса на буковинській землі: “Руська Бесіда”, “Неділя”, “Україна”, “Селянин”, “Народний Вістник”, “Праця”, “Руська Рада” ін.

Проаналізуйте діяльність і культурно – просвітніх організацій на західноукраїнських землях. Визначіть напрямки діяльності товариства “Просвіта”, його значення для

розгортання національного руху. Доведіть, що видання “Просвіти” відзначалися високим рівнем підготовки. Яких істотних перетворень домоглася “Просвіта” у захисті соціально – економічних, національно – політичних, духовно – культурних прав української нації?

Висвітліть активізацію спортивно – пожежного руху і пошук нових форм військово – патріотичного виховання молоді. “Пласт”, “Січові стрільці”, “Стрілецький курінь”.

Продемонструйте успіхи українства Західної України у сфері науки і культури. Наукове товариство імені Т.Шевченка як українська Академія наук. “Записки НТШ”, “Хроніки НТШ”, “Літературно – науковий вістник”. Висвітліть громадську і наукову діяльність у Львові М.Грушевського.

Дослідіть взаємовпливи українців російської та австро – угорських частин України у сфері культури. Назвіть представників національного руху Наддніпрянщини, які друкували свої твори в Галичині. Підбийте підсумки щодо розгортання українського національного руху на поч. ХХ ст., його ролі у піднесенні національної свідомості та прагненні українців відстоювати свої культурні і політичні права.

Тема Україна в Першій світовій війні (1914 – 1916 рр.) (2 год.)

1. Хід військових дій на території України в 1914 – 1916 рр. Мобілізація українців в армії воюючих сторін. Українські січові стрільці.
2. Український національний рух у роки Першої світової війни. Діяльність політичних партій
3. Східна Галичина і Північна Буковина в умовах російської окупації. Повсякденне життя українства в умовах війни.
4. Політична і господарська криза в Російській імперії у 1916 – лютому 1917 рр. Загострення українського питання в Австро – Угорщині.

Терміни: мілітаризм, світова війна, мобілізація, блицкриг, Брусилівський прорив, анексія, контрибуція, депортація, дискримінація, пацифізм, окупація, українські січові стрільці, маніфест, інфляція, люмпенізація.

Джерела і література

Адамович С. Співпраця Союзу визволення України з українськими громадсько – політичними організаціями і партіями Галичини // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Вип.ІІ. – Івано – Франківськ, 1999.

Андрусишин Б. Україна в роки першої світової війни // Історія в шк. – 1998. – №5/6. – С. 10 – 14.

Ветров І. Україна в експансіоністських планах Німеччини під час Першої світової війни // Історія в школі. – 1998. – №5 – 6. – С. 19 – 23.

Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни // Укр. іст. журн. – 2004. – №4. – С. 56 – 71.

Волковинський В.М. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни // Укр. іст. журн. – 2004. – №4. – С. 38 – 56.

Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 1996.

Лавров Ю.П. Початок діяльності Союзу Визволення України // Укр. іст. журн. – 1998. – №4. – С. 17 – 32.

Машкін О. Діяльність політичної поліції Російської імперії в Галичині на початковому етапі Першої світової війни (вересень 1914 – серпень 1915 рр.) // Історія в шк. – 2003. – №10. – С. 9 – 13.

Патер І. Союз Визволення України. Проблеми державності і соборності. – Львів, 2002.

Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.1.

Реєнт О. П., Янишин Б. М. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз // Укр. іст. журн. – 2004. – №4. – С. 3 – 38.

Сыч А.О некоторых социально – психологических последствиях Первой мировой войны // Вопросы истории. – 2001. – №11 – 12. – С. 109 – 113.

Методичні рекомендації

Пристаючи до **першого** питання, охарактеризуйте становище в українських землях напередодні війни. Визначте причини і характер війни, а також геополітичні розрахунки країн Антанти і Троїстого союзу щодо українських земель напередодні та в ході Першої світової війни. Чому Україна була в епіцентрі воєнно – політичних планів воюючих країн? Висвітліть еволюцію позиції урядів воюючих країн в українському питанні. Доведіть, що за будь – якого розкладу сил у війні Україна була приречена на те, щоб опинитися між “молотом і ковадлом”. Яким чином, на вашу думку, українські політики могли використати плани воюючих сторін у реалізації власних поглядів стосовно політичного самовизначення України? Чи сумісне право націй на самовизначення з обстоюванням переваг великих держав?

Висвітліть воєнні дії на території України в 1914 – 1916 рр., зупинившись на важливих воєнних операціях. Проаналізуйте особливості мобілізації українців в армії воюючих сторін. Охарактеризуйте формування легіону січових стрільців як передумови утворення елітної української регулярної військової частини. Чому уряд Австро – Угорщини дозволив формування українського легіону? Прослідкуйте шлях бойової слави Українських січових стрільців, визначте їх внесок у вітчизняну історію. К.Трильовський, Д.Вітовський, М.Волошин, С.Шухевич.

Чим був викликаний героїзм українського стрілецтва? З початком війни в Австро – Угорській імперії розгорнулися дії спрямовані проти українців (які саме?). Що стало формальним приводом для масових репресій проти населення Західної України?

У **четвертому** питанні висвітліть російську окупаційну політику в Східній Галичині і Північній Буковині. Захоплення російськими військами Галичини і Північної Буковини поклало початок масовим репресіям проти українського населення. Висвітліть терор російської окупаційної адміністрації. Чим була викликана і наскільки обґрунтована російська політика? Чому найбільший розмах репресій стосувався культурної і духовної сфери українського життя? Як склалася доля митрополита А.Шептицького?

З окупованих територій було утворено Галицько – Буковинське генерал – губернаторство. Дайте оцінку діяльності провідника російської колоніальної антиукраїнської політики графа Г.Бобринського. Доведіть справедливність думки М.Грушевського про те, що Україна періоду російської окупації не переживала такого спустошення і руїни починаючи з ХУІІІ ст. Прослідкуйте активізацію москвофільства в

період Першої світової війни. “Карпаторусский освободительный комитет”, “Ставропигийский институт”, “Общество им. Качковского”. Висвітліть ставлення російської громадськості та урядових кіл до українського питання. Чому в російському суспільстві пропагувалася думка про “австрійську орієнтацію” українців Російської імперії? Дайте оцінку резолюції партії конституційних демократів, ініційованій П.Мілюковим, про визнання прав українців на широке культурне самовизначення.

Розкрийте особливості повсякденного життя українства в умовах війни. Визначіть, які зміни відбуваються у свідомості та поведінці людини під впливом участі у війні.

З’ясуйте ставлення української громадськості і політичних партій до війни, воєнно – політичних блоків та до політики окупаційної влади. Чим викликана полярність позицій? Прослідкуйте еволюцію поглядів політичних діячів України.

Висвітліть процес заснування Головної української ради (ГУР) у Львові. Проаналізуйте зміст маніфесту ГУР від 3 серпня 1914 р. З’ясуйте причини утворення Загальної української ради (ЗУР). Доведіть, що зміст реорганізації полягав у прагненні Ради представляти інтереси не лише українських політичних партій Галичини, але й українців Буковини і Наддніпрянщини. Охарактеризуйте зміст звернення ЗУР “До всіх культурних народів світу” від 15 вересня 1916 р. Визначіть причини її саморозпуску. Розкрийте участь української інтелігенції в діяльності громадських товариств і комітетів з допомоги жертвам війни (Союз міст, Земський Союз, Товариство допомоги населенню Півдня Росії, що страждало від війни і т.п.).

Яка форма правління самостійної Української держави пропонувалася СВУ? Проаналізуйте підготовлене Д.Донцовим звернення “До українського народу в Росії”. Чому маніфести СВУ В.Винниченка оцінював як «хлоп’ячу наївність»? Назвіть причини відсутності ідейно – політичної єдності в СВУ.

Висвітліть розгортання українського політичного життя у Наддніпрянщині в умовах підпілля. Які події спонукали В.Винниченка до написання у 1913 р. відкритого листа до російських письменників, а С.Петлюри – декларації “Війна і українці”? Доведіть справедливість твердження громадсько – політичного діяча М.Ковалевського про те, що український національний рух розвивався в період війни “між “Сціллою і Харібдою” російських репресій”. Проаналізуйте діяльність українських молодіжних гуртків та організацій.

Які події викликали пом’якшення у ставленні царизму до українства? Висвітліть вимоги української делегації у складі С.Іванова, Ф.Матушевського і С.Русової і С.Петлюри до міністра освіти Російської імперії; групи полтавських діячів до опозиційних фракцій Державної думи. Проаналізуйте проект програми майбутньої партії українських есерів 1916 р. Дайте характеристику декларації Товариства українських поступовців (ТУП) “Наша позиція”. “З другої половини 1916 р. у житті українського громадянства в Росії почав відчуватись якийсь перелом”, – писав Д.Дорошенко. Як ви гадаєте, про який перелом ідеться?

Доведіть, що український рух в період Першої світової війни розширив свою соціальну базу і сприяв підвищенню національної самосвідомості українства.

У **третьому** питанні прослідкуйте назрівання в умовах війни глибокої економічної і політичної кризи в Російській та Австро – Угорській імперіях в 1916 – 1917 рр. Яким був

вплив Першої світової війни на європейські та на українські землі (порівняйте)? Визначте втрати України в Першій світовій війні у різних сферах суспільного життя.

1916 рік наочно довів, що робітничий і селянський рух знов, як і у 1905 – му, набуває загальноросійського характеру і що царизм не в змозі справитися з ним (обґрунтуйте). Розкрийте наростання політичних суперечностей в російському суспільстві. Висвітліть проблеми у солдатському середовищі на Південно – Західному і Румунському фронтах. Проаналізуйте антивоєнний рух. Виявіть вплив масонських лож на політичне життя передреволюційної Росії. Характерною рисою українського масонства стало обстоювання ідеї боротьби з абсолютизмом, акцентування питання необхідності демократичних перетворень в імперії, розв'язання національного питання.

Дослідіть загострення українського питання в Австро – Угорщині, викликане насамперед проголошенням урядом Німеччини “самостійного” Польського королівства, а імператором Австро – Угорщини – автономії Галичини без розподілу краю на західну і східну частини. Визначте наслідки цих рішень для українців.

Сформулюйте висновки щодо зростання національної свідомості українського народу під впливом Першої світової війни. Доведіть, що війна створила умови для артикуляції ідеї української незалежності та її донесення до європейської політичної свідомості, стала каталізатором українських національних устремлінь.

Тема Українська культура і духовне життя на початку ХХ ст. (самостійна робота – конспект)

1. Освіта і наука.
2. Розвиток літератури в умовах піднесення національно – визвольного руху. Усна народна творчість.
3. Театральне мистецтво і музика.
4. Внесок в українське культурне життя вітчизняних художників, архітекторів, скульпторів і графіків.

Терміни: імпресіонізм, модернізм, декадентизм, символізм, неоромантизм, віденський сецесіонізм.

Джерела і література

Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996.

Геник Л. Митрополит Андрей Шептицький у боротьбі за український університет у Львові : (Початок ХХ ст.) // Рід. шк. – 2003. – №3. – С. 18 – 20.

Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті (кінець ХVІІІ – перша половина ХХ ст.) // Укр. іст. журн. – 2000. – №6.

Ковпаненко Н.Г. Архітектурно – мистецька спадщина України в працях визначних учених 2 – ої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Укр. іст. журн. – 2005. – №6. – С. 112 – 128.

Культура Крима на рубеже веков (ХІХ–ХХ вв.): Матеріали науч. конференції 27–29 апреля 1993 г. – Симферополь, 1993.

Лебедев Г. Український архітектурний стиль (середина ХІХ – 80 – і роки ХХ ст.) // Київ. старовина. – 2000. – №3.

Морозова Г. Освіта євреїв у Чернігівській губернії в останній третині XIX – на початку XX століть // Сіверян. літопис. – 2001. – №1. – С. 44 – 56.

Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1999.

Пріцак О. Агатангел Кримський // Пік. б – ка. – 2003. – №5. – С. 134 – 144.

Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.). – Івано – Франківськ, 1998.

Сарнацький О. Адміністративні й цензурно – судові утиски царизмом легальної періодичної преси, українських політичних партій (1907 – 1910 рр.) // Укр. іст. журн. – 2005. – №6. – С. 66 – 73.

Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – К., 1993.

Сухенко Т. В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – початок XX ст.) // Укр. іст. журн. – 1998. – №5. – С. 601 – 714.

Методичні поради

Розпочинаючи **перше** питання, дайте характеристику впливам суспільно – політичного життя на розвиток культури. Чому рівень писемності в Україні був нижчим порівняно з європейським?

Доведіть, що освітній рух у Галичині виявляв певну динаміку свого приросту. Висвітліть культурно – освітню діяльність товариств “Просвіта”, “Рідна Школа”, “Взаємна Поміч Українських Учителів”, “Учительська Громада”, “Сокіл”, “Січ” ін. Проаналізуйте боротьбу за український університет у Львові. Охарактеризуйте розвиток українського шкільництва в Буковині і Закарпатті.

Висвітліть становище освіти в Наддніпрянській Україні. Визначте вплив Першої світової війни на розвиток як освіти, так і культурного життя в цілому.

Порівняйте видавничий рух західної і східної частин України. З’ясуйте вплив преси на зростання національної свідомості українського народу.

Проаналізуйте успіхи в розвитку природничих наук і техніки, біології та медицини, літакобудуванні та інженерії. Доведіть, що історична наука початку XX ст. особливо плідно розвивалася (С.Томашівський, Д.Дорошенко, Д.Яворницький, О.Єфименко, Д.Багалій ін.). Визначіть внесок М.Грушевського у вітчизняну історичну науку.

Дайте характеристику Науковому товариству імені Т.Шевченка (НТШ) у Львові, яке залишалось неофіційною українською академією наук. Які наукові твори виходять в цей період під егідою НТШ? У 1908 р., на зразок львівського, було засновано Українське Наукове Товариство в Києві (висвітліть його діяльність). Науковий кварталник “Україна”. Дослідіть діяльність українських вчених поза кордонами України (М.Борискевич, І.Горбачевський, І.Пуллій, І.Скорський ін.).

Визначте роль “Словника української мови”, впорядкованого Б.Грінченком і “Української граматики” під редакцією А.Кримського, у піднесенні національної самосвідомості.

У **другому** питанні охарактеризуйте розвиток літератури на початку XX ст. Доведіть справедливність висновку І.Франка: “Ніколи досі на ниві нашого слова не було такого оживлення, такої маси конфліктів, суперечних течій, полеміки, різномірних думок, таких глибоких переворотів”. Висвітліть боротьбу представників різних течій української

літератури. Л.Українка, В.Винниченко, М.Коцюбинський, О.Кобилянська, В.Стефаник, Б.Лепкий, В.Пачовський, М.Черемшина, О.Олесь, М.Вороний ін.

З'ясуйте яким чином повсякденне життя українства відобразилося в народній творчості.

У **третьому** питанні висвітліть розвиток українського театру, його репертуар. М.Кропивницький, І.Карпенко – Карий, М.Садовський, М.Заньковецька.

Проаналізуйте форми музичного життя в Україні. Дайте характеристику творчій спадщині композиторів М.Лисенка, К.Стеценка, Я.Степового, М.Леонтовича, А.Вахнянина ін. Дослідіть аматорський хоровий рух, діяльність музичних товариств і гуртків.

Українська кінематографія на поч. ХХ ст. Д.Сахненко, А.Федецький.

У **четвертому** питанні визначіть внесок в українське культурне життя вітчизняних художників (М.Башкірцева, О.Мурашко, І.Труш, М.Жука, О.Новаківського, М.Сосенка, О.Кульчицької), скульпторів (М.Гаврилка, В.Іщенко, П.Війтовича, І.Севера ін.), архітекторів (В.Нагірного, І.Левитського, В.Кричевського, С.Тимошенка, Д.Дяченка ін.) і графіків (В.Кричевського, Ю.Нарбута ін.).

Українська національно – демократична революція (1917 – 1921 рр.)

Тема Українська революція (1917 – поч. 1918 рр.) (2 год)

1. Історіографія проблеми. Періодизація Української революції.
2. Переддень революційних подій. Причини і характер революції:
 - а) Лютнева революція в Росії і становище в Україні після повалення царизму. Масові українські маніфестації та їх гасла;
 - б) причини і характер Української революції.
3. Утворення та конституювання Української Центральної Ради у вищий політичний орган влади в Україні. Її партійний склад і політична програма. М.Грушевський. В.Винниченко.
4. Розгортання Української революції весною – влітку 1917 р.:
 - а) Український Національний конгрес;
 - б) I Всеукраїнський військовий з'їзд та процес українізації армії. Українська делегація до Петрограду та її наслідки;
 - в) Другий Всеукраїнський військовий з'їзд. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату;
 - г) переговори делегації Тимчасового уряду в Києві. II Універсал Центральної Ради;
 - д) "Статут вищого управління України", "Тимчасова інструкція Генерального секретаріату Тимчасового уряду";
 - е) урядова політична криза. Збройний виступ самостійників.
6. Наростання політичної боротьби в Україні у вересні – жовтні 1917 р.:
 - а) З'їзд поневолених народів Росії у Києві та його історичне значення;
 - б) українізація армії. "Вільне козацтво".

Семінар 2.

1. Внутрішньополітичне становище в Україні кін. 1917 р.:

- а) Україна і Жовтнева революція. III Універсал. Проголошення Української Народної Республіки. Державотворча діяльність Центральної Ради в умовах проголошеної УНР;
- б) Перший Всеукраїнський з'їзд рад. Історичне значення і суперечливість його рішень. Проголошення у Харкові радянської влади. Перший радянський уряд України. Соціально – політична база більшовизму в Україні;
- в) українсько – російський конфлікт. Ультиматум Раднаркому.
2. Загострення відносин між УНР і більшовицьким режимом. Агресивна війна радянської Росії проти УНР. Бій під Крутами. Повстання робітників заводу “Арсенал”. Перша спроба радянзації України та наростання опору проти “червоного” терору.
 3. Причини проголошення ІУ Універсалу, його зміст та наслідки.
 4. Урядова криза лютого – березня 1917 р. Діяльність німецької військової адміністрації на Україні. Конституція УНР. Причини падіння УЦР та її історичне значення.
 5. Національно – культурне будівництво і релігійне життя в період Центральної Ради.

Терміни: національно – демократична революція, Українська Центральна Рада, Тимчасовий уряд, Установчі збори, Український Національний конгрес, українізація військ, “Вільне козацтво”, Універсал, автономія, федеративна республіка, Генеральний Секретаріат, “Статут вищого управління України”, “Тимчасова інструкція Генерального секретаріату Тимчасового уряду”, передпарламент, ультиматум, Конституція, українізація, автокефалія.

Джерела і література

- Документи Української Центральної Ради: У 2 – х т. – К., 1996. – Т.1. – 589 с.; Т.2. – 422 с.
- Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: 3б. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.
- Українська революція. Хрестоматія/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.
- Українська суспільно – політична думка в ХХ столітті. Док. і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т.1.
- Український національно – визвольний рух. Березень – листопад 1917 року: Док. і матеріали. – К., 2003.
- Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.1.
- Реєнт О. У робітнях історичної науки. – К., 1999.
- Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). – К., 2003.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996.
- Бойко В.М. Реорганізація міських дум в Україні навесні 1917 р. // Укр. іст. журн. – 2003. – №4. – С. 29 – 38.
- Бойко О.Д. Політичне протистояння Української Центральної Ради і більшовиків: (Жовт. – груд. 1917 р.) // Укр. іст. журн. – 2003. – №4. – С.11 – 21.
- Верстюк В.Ф. Український національно – визвольний рух (березень – листопад 1917 р.) // Укр. іст. журн. – 2003. – №3. – С. 63 – 81.

Верстюк, В. Проголошення УНР та політична боротьба за владу в Україні у листопаді – грудні 1917 р. / В. Верстюк // Проблеми вивчення історії української революції 1917 – 1921рр. [Текст]: збірник статей. – К., 2007. – Вип. 2. – С.5 – 32.

Верстюк, В. Українська Центральна Рада: період становлення / В. Верстюк // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С.23 – 47

Здоров А. Хто підняв збройне повстання в Києві в січні 1918 р. / А. Здоров // Київська старовина. – 2007. – № 4. – С.104 – 113.

Кудлай О.Б. Переговори Центральної Ради і представників Тимчасового уряду (28 – 30 червня 1917 р.) // Укр. іст. журн. – 1999. – №6. – С. 43 – 54.

Любовець, О. Становлення та розвиток багатопартійності в Україні в період Центральної Ради / О. Любовець // Наукові записки [Текст] : збірник ІПіЕНД. – 2002. – С.103 – 114. – (Політологія і етнологія ; Випуск 18)

Солдатенко В.Ф. Періодизація історії Української революції // Історія України. – 2000. – №2, 3 (січень).

Тищик, Б. Українська Центральна Рада: воєнна політика та військове будівництво (1917 – 1918 рр.) / Б. Тищик // Вісник Львівського університету [Текст]. – Львів, 2002. – Вип. 37. – С.126 – 134.

У **першому** питанні висвітліть історіографію проблеми “Українська національно – демократична революція (1917 – 1918 рр.)”.

Розпочинаючи розгляд **другого** запитання, проаналізуйте причини цілковитої неспроможності самодержавства адекватно реагувати на виклики часу. Чи було можливе реформування відсталого Росії без руйнівних революційних катаклізмів?

З’ясуйте причини Лютневої революції, її рушійні сили. Політичні російські партії ставили перед собою різні цілі (які саме?). Проаналізуйте перетворення, що передбачала програма Тимчасового уряду. Які функції поклалися на Всеросійські установчі збори і чому вони так і не були скликані? Дайте характеристику органам влади, що репрезентували нову форму державності в Росії.

Вагомим чинником зростання революційності мас стала Перша світова війна (обґрунтуйте). Висвітліть ставлення до війни Тимчасового уряду і Петроградської ради робітничих і селянських депутатів.

Характерною рисою суспільного життя стали робітничі страйки і селянські виступи, а також активізація національно – визвольної боротьби (доведіть). Висвітліть появу цілої низки самочинних організацій: рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, професійних спілок, різних комітетів (селянських, солдатських, студентських тощо), об’єднань, товариств і т. п. Визначіть різницю очікувань лібералів і революційних демократів. Назвіть причини зростання крайнього лівого радикалізму.

Розкрийте причини та закономірності розгортання в Україні революції, з’ясуйте її характер. Які події свідчили про наростання соціально – економічної і політичної кризи в Україні?

Визначте періодизацію Української революції. Порівняйте причини, рушійні сили і характер революцій в Росії та Україні. Висвітліть діяльність Тимчасового українського революційного комітету у Петрограді. Який вплив мали події в Росії на політичну ситуації в Україні? Під якими гаслами проходили масові українські маніфестації?

У **третьому** питанні проаналізуйте процес утворення Української Центральної Ради. Назвіть причини існування різних трактувань цієї проблеми. Чому намагання тупівців перебрати на себе функції верховного керівництва не знайшли підтримки в учасників зборів представників українських організацій 3 березня 1917 р.? Визначте історичне значення утворення Української Центральної Ради. Прокоментуйте вибір голови Центральної Ради та його заступників. З'ясуйте функції Виконавчого комітету громадських організацій.

Дайте характеристику ідейним засадам українського революційного руху. Прокоментуйте відозву Центральної Ради “До українського народу”. Проаналізуйте статті М.Грушевського “Велика хвиля”, “Повороту нема”, “Від слова до діла” ін., брошури “Хто такі українці і чого вони хочуть”, “Звідки пішло українство і до чого воно йде”, “Якої автономії і федерації хоче Україна” ін. “Нова Рада”, “Робітнича газета”, “Народня Воля” ін. Обґрунтуйте справедливість твердження М.Грушевського про те, що Українська Центральна Рада була створена “задля досягнення широкої національно – територіальної автономії в Російській федеративній республіці”. Доведіть, що голова Центральної Ради вважав за необхідне підтримувати Тимчасовий уряд у його прагненнях розвинути демократичний лад у Росії. Чи справедливим є твердження про те, що на першому етапі національно – демократичної революції провідною була організаційна діяльність Центральної Ради?

У **четвертому** питанні висвітліть розгортання Української революції в травні – серпні 1917 р. 6 квітня 1917 р. розпочав свою роботу Український національний конгрес. Дайте характеристику доповідям і рішенням Конгресу, визначте його історичне значення. З'ясуйте затверджений склад Центральної Ради. Вкажіть органічні вади Української Центральної Ради як представницької громадсько – політичної структури.

Проаналізуйте державотворчу діяльність Української Центральної Ради, спрямовану на формування апарату центральної влади.

Чи вдалося реалізувати ідею виборного представництва шляхом загального голосування? Прокоментуйте зміст постанови “в справі організації губернських, повітових і міських українських рад”, якою було визначено порядок утворення представницьких українських органів відповідного рівня. Комітет Центральної Ради (Мала Рада). Проаналізуйте новий регламент роботи Малої ради, затверджений 1 серпня 1917 р. Визначіть партійний і національний склад Малої Ради. Дайте характеристику місцевим органам влади, формування яких відбувалося згідно з постановою Української Центральної Ради від 23 квітня 1917 р. Спростуйте твердження радянської історіографії щодо ідеї класової спорідненості Тимчасового уряду і Центральної Ради, схожості здійснюваної ними політики.

Прослідкуйте хронологію українізації війська навесні 1917 р. В якому середовищі зародилась ініціатива створення національних військових частин? Чому національні частини організовувалися самочинно? Назвіть факти, які переконливо засвідчують, що процес українізації збройних сил відбувався знизу. Які вимоги ставили військовики – українці? Висвітліть процес утворення полку імені Богдана Хмельницького. Які причини швидкого поширення вільнокозацького руху?

5 – 8 травня 1917 р. у Києві відбувся Перший Всеукраїнський військовий з'їзд. Які рішення було прийнято на цьому з'їзді? Український військовий генеральний комітет.

Чому лідери Центральної Ради зробили все, щоб здискредитувати ініціатора з'їзду і найімовірнішого його голову – М.Міхновського?

Виконуючи рішення Першого Всеукраїнського військового з'їзду та Всеукраїнського національного конгресу – з'їзду, лідери Центральної Ради розпочали протягом травня – червня 1917 р. переговори у Петрограді. Вкажіть причини переговорів з Тимчасовим урядом? Передайте зміст пам'ятної записки української делегації на переговорах у Петрограді. Висвітліть позицію російського уряду і громадськості до приїзду української делегації. Чому найпоміркованіші заклики до відродження національного життя апріорно росіянами кваліфікувалися як злочинний сепаратизм? Визначте результати переговорів у Петрограді? Рішення юридичної наради при Тимчасовому уряді щодо питання автономії України і реакція на нього українського суспільства.

Висвітліть рішення I Всеукраїнського селянського з'їзду. Проаналізуйте резолюцію з'їзду “про відношення до війни”. З'ясуйте роль селянства в Українській революції. Прокоментуйте твердження М.Грушевського: “Протягом цілого століття українство і селянство стало ніби синонімами. З цього часу, як усі інші верстви зрадили своїй національності, від нього черпавсь весь матеріал для національного будівництва, і на нього покладало воно свої надії. Україна зможе встати тільки тоді, коли встане на ново сей скинений в безодню п'їтьми й невідомості титан, сей позбавлений зору і сили, обстрижений з своєї політичної й національної свідомості Самсон”. Чи справедливим є твердження П.Христюка про те, що “організація селянства проводилася не на національно – політичному, а на соціально – економічному, класово – професійному ґрунті”? Якою мірою українські політичні сили враховували соціальні прагнення селянства? Доведіть чи спростуйте висновок Д.Яневського про ультракомуністичність поглядів діячів УПСР у земельному питанні.

Другий Всеукраїнський військовий з'їзд відбувся 5 (18) червня 1917 р. у Києві. Висвітліть настрої, що панували в процесі роботи з'їзду. Чи варто перебільшувати вплив Центральної Ради на перебіг подій, ступінь її опозиційності Тимчасовому урядові, конфронтації з ним? Чому за умов, коли стосунки Центральної Ради і Тимчасового уряду набули рис конфліктності, лідери українського руху залишалися на поміркованих позиціях?

З'ясуйте історичні обставини прийняття I Універсалу 10 червня 1917 р., його провідні ідеї та історичне значення. Чому документ було названо “універсалом”? Висвітліть ставлення українського суспільства до прийняття Універсалу. Початок розмежування владних функцій. Проаналізуйте процес утворення Генерального Секретаріату. Визначте його склад і компетенцію. Дайте характеристику Декларації Генерального Секретаріату. “Комісія для розробки проекту статуту автономної України”. Рішення У сесії Української Центральної Ради. Чи відбувся процес перебудови місцевої і крайової адміністрації в Україні влітку 1917 р.?

Дослідіть ставлення російських політичних сил до прийняття I Універсалу. Яка з російських політичних партій підтримала прагнення українців на автономію і навіть незалежне існування? З'ясуйте причини приїзду до Києва російської делегації від Тимчасового уряду. Висвітліть перебіг переговорного процесу і дискусії навколо угоди на засіданнях Центральної Ради. З'ясуйте суть компромісу, досягнутого представниками

Центральної Ради і Тимчасового уряду. Яку реакцію викликала звістка про результати переговорів у Росії?

Проаналізуйте зміст Другого Універсалу та його історичне значення. Визначте спільні та відмінні риси I і II Універсалів. Висвітліть спектр оцінок II Універсалу сучасниками тих подій та вітчизняними істориками. Охарактеризуйте рішення УІ загальних зборів Центральної Ради. В чому полягала непослідовність політики Української Центральної Ради?

З'ясуйте зміст “Статуту вищого управління Україною” та “Тимчасової інструкції Генеральному Секретаріату Української Центральної Ради, затверджену Тимчасовим урядом”. Поясніть обставини появи цих документів, ставлення до них різних політичних сил. Висвітліть процес перетворення Центральної Ради з національного на крайовий орган, в якому були представлені національні меншини. Який відсоток Центральної Ради поповнився за рахунок національних меншин? Чому в досліджуваній період Центральною Радою не приділяла належної уваги розвитку національно – визвольного руху на українських землях, що перебували у складі Австро – Угорщини?

Назвіть сфери компетенції Генерального Секретаріату за “Статутом вищого управління Україною” та “Тимчасовою інструкцією”. Чому “Тимчасова інструкція” викликала неоднозначну реакцію в українському політикумі? Доведіть, що ухвалені Центральною Радою рішення – подати на затвердження Тимчасового уряду 9 з 14 генеральних секретарів, – означених в інструкції, негативно позначилось на моральному стані українства, призвело до гальмування темпів, звуження масштабів революційного піднесення.

Проаналізуйте причини урядової кризи в Україні. Д.Дорошенко: політичний портрет. Завершення урядової кризи і затвердження нового складу Секретаріату (дайте оцінку).

Вкажіть причини виступу полуботківців, соціальний склад, цілі і результати. Чому виступ полуботківців завершився поразкою? Історичний портрет М.Міхновського. Чому до М.Міхновського лідери Центральної Ради ставилися з неприхованою ворожістю? Висвітліть події липня 1917 р. пов'язані з Першим Українським козачим полком ім. Б.Хмельницького. Яким чином ідейне протистояння в українському таборі між прихильниками автономістсько – федералістських і самостійницьких орієнтацій вплинуло на перебіг Української революції?

У **шостому** питанні прослідкуйте процес наростання політичної боротьби в Україні у вересні – жовтні 1917 р. Внаслідок липневих подій у Петрограді (спроба більшовиків захопити владу) політична ініціатива на території України остаточно перейшла до рук керівництва УЦР (обґрунтуйте). Як вплинула поразка чернево – липневого наступу 1917 р. російських військ на політичне становище Росії, загалом, і України, зокрема? Проаналізуйте ситуацію в Україні в умовах серпневого виступу правих сил на чолі з генералом Корніловим. Чому заколот закінчився поразкою Корнілова? Назвіть причини виступу українських демократичних сил проти заколотників. З'ясуйте вплив корніловського заколоту на соціально – економічне становище і розстановку політичних сил в Україні.

Розкрийте історичне значення З'їзду представників народів та областей колишньої Російської імперії (21 – 28 вересня 1917 року). Які доповіді заслуховувалися на з'їзді?

Проаналізуйте ухвалені з'їздом резолюції. Які функції покладалися на Раду народів? Доведіть або спростуйте висновок О.Рєєнта і Б.Андрусишина, що у вересні 1917 р. провідні політичні сили УЦР навіть теоретично не ставили питання про самостійний державницький статус України. Які наслідки мали соціалістичні ілюзії лідерів Центральної Ради?

Висвітліть соціально – економічне становище України восени 1917 р. Визначіть причини наростання селянського і робітничого рухів, безладдя та анархії на фронті. Про кого писав В.Винниченко: “Вони страшною темною силою йшли на країну, забиваючи всі залізничі, додаючи ще безладдя, й часто виливали на неповинних свою лють і свій одчай”? Чому в справах національно – політичних Центральної Рада і Генеральний Секретаріат за умов необхідності не боялись переступити меж “Тимчасової інструкції” і одночасно зовсім не виявляли такої революційності і рішучості у земельній, харчовій, фінансовій, робітничій справах? Доведіть, що українські політичні лідери не встигали вчасно й адекватно реагувати на запити революційного процесу.

Проаналізуйте дві діаметрально протилежні політичні лінії у виконавчому комітеті Центральної Ради щодо скликання Українських Установчих Зборів, які виявилися на засіданнях Малої Ради у жовтні 1917 р. Чи було політично, організаційно і фінансово підкріплене рішення Малої Ради про утворення організаційного комітету по скликанню Українських Установчих Зборів? Висвітліть реакцію російських урядових кіл на вказане рішення Малої Ради.

Охарактеризуйте процес наростання українізації у військах. З'ясуйте кількість, склад, бойові якості українізованих частин. Які заходи здійснювала Центральної Рада у сфері військового будівництва? В чому виявилася її непослідовність? Доведіть, що на осінь 1917 р. українізація війська не набула серйозної ваги ні в кількісному, ні в якісному відношеннях.

3 – 7 жовтня 1917 р. в Чигирині відбувся Всеукраїнський з'їзд вільного козацтва за участю 200 делегатів (охарактеризуйте його рішення). Чи могло Вільне козацтво стати серйозною військово – політичною силою?

Висвітліть хід і резолюції III Всеукраїнського військового з'їзду. З'ясуйте ставлення учасників з'їзду до повідомлення про те, що судові власті одержали від міністерства юстиції Тимчасового уряду вказівку розпочати справу щодо притягнення до відповідальності генеральних секретарів за протизаконне рішення скликати Українські Установчі Збори, а голову Генерального Секретаріату разом із рядом провідних українських діячів викликати до Петрограда “для особистих пояснень”. Чому протистояння Центральної Ради і Тимчасового уряду не отримало логічного завершення?

Семінар 2.

У **першому** питанні висвітліть складне внутрішньополітичне становище України в кінці 1917 р. Кульмінацією загострення політичної ситуації в Росії стала здійснена більшовиками революція. Яке значення мала революція для російської та й усієї світової історії? Критично оцініть вплив жовтневих подій на розвиток Української революції. Пригадайте ідейно – теоретичні основи більшовицького режиму. Чому першими урядовими документами більшовицької влади стали декрети про мир та землю? Який резонанс викликали декрети в українському суспільстві? Яким чином межі впливів

більшовицької партії на Україні збігались з етнічними межами України? З'ясуйте оцінки жовтневих подій у Петрограді ключовими постатями українського руху. Чому делегати козачого з'їзду з відвертою ворожістю зустріли повідомлення про Жовтневу революцію?

Передайте зміст резолюції надзвичайного засідання Малої Ради 25 жовтня 1917 р. та звернення Генерального Секретаріату "До всіх громадян України". Чому УЦР виступила із засудженням більшовицького перевороту у Петрограді? Революційний Комітет для охорони революції на Україні. "Перший український полк охорони революції". Вичікувальна тактика Центральної Ради в кін. жовтня 1917 р. була збігом непростих обставин чи результатом цілеспрямованих, спланованих, ясно усвідомлюваних зусиль?

Яким чином падіння Тимчасового уряду підштовхнуло процес політичної дезінтеграції Росії? Висвітліть історичні умови прийняття III Універсалу Української Центральної Ради, його провідні ідеї та положення, визначте історичне значення III Універсалу. Чому лідери Центральної Ради остаточно не розірвали зв'язки з Росією? Висвітліть оцінки III Універсалу в історіографії. Інтереси яких верств українського суспільства захищав III Універсал? Доведіть або спростуйте твердження В.Винниченка про те, що соціальне спрямування державотворчого процесу виявилось відмінним і навіть протилежним початковим задумам, концептуальному баченню мети революції? Чи відповідали положення Універсалу лінії декретів радянської влади? Чому текст Універсалу свідомо дистанціював Українську революцію від більшовицького курсу? Порівняйте ставлення української громадськості до прийняття I і III Універсалів. III Універсал очима сучасних істориків. Проаналізуйте бачення М.Грушевським і В.Винниченком місця України в Російській Федерації.

Висвітліть законотворчу діяльність Центральної Ради в кін. 1917 р. Проаналізуйте закони про вибори до Установчих Зборів Української Народної Республіки (УНР), про утворення Генерального суду і Центрального банку України ін. Охарактеризуйте кроки Центральної Ради у галузі соціального законодавства, фінансової і судової політики ін. Назвіть причини непослідовності Української Центральної Ради у проведенні земельної реформи.

З'ясуйте ставлення соціальних верств до політики Центральної Ради. Чому в умовах революції не було встановлено національної єдності? Чи погоджуєтеся ви з твердженням В.Єрмакова: "... Пригноблення України російським царатом, експлуатація заможним єврейським населенням... українців – селян виховувало у селянських масах національну ненависть до "москалів" і "жидів", яка постійно підтримувалася шовіністично настроєною українською інтелігенцією. Це стало дуже помітно в найпереломніший момент революції, тобто на рубежі 1917 – 1918 рр."?

Проаналізуйте суперечливість взаємовідносин, що склались між Українською Центральною Радою та Раднаркомом радянської Росії. Які методи боротьби за владу в Україні використовували більшовики? Система влади, яка постала після жовтневого перевороту, трималася на позаконституційній диктатурі компартійного керівництва, прихованій під оболонкою "диктатури пролетаріату" (доведіть). Як ви обґрунтуєте той факт, що на кінець 1917 р. чисельність більшовицьких партійних організацій в Україні збільшилась майже на 20 тис. у порівнянні з жовтнем й у цілому перевищила 70 тис. Чим завершилася боротьба за владу у Києві 29 – 31 жовтня? Назвіть причини невдачі спроб більшовиків встановити контроль над Україною в жовтні – листопаді 1917 р. Доведіть або

спростуйте висновок В.Верстюка про те, що на осінь 1917 р. Центральна Рада виявилася найорганізованішою силою в Україні і в неї не було серйозного конкурента у боротьбі за владу.

Обґрунтуйте закономірність громадянської війни, найактивнішими суб'єктами якої стали сили національно – демократичної (Української) і соціальної (соціалістичної) революцій.

Передайте зміст ультиматуму висунутого УЦР Раднаркомом. Чи є підстави трактувати його як визнання Центральної Ради і УНР? Вкажіть аргументи Української Центральної Ради у відповіді на радянський ультиматум. Дайте оцінку позиції лідерів Центральної Ради в цей період.

Домінуючою тактикою більшовиків стали перевибори всіх тих рад, що відмовлялись визнавати Жовтневу революцію і радянську владу (проілюструйте). Чому більшовики ініціювали організацію і проведення Першого Всеукраїнського з'їзду рад?

Проаналізуйте роботу Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, солдатських і селянських депутатів України (4 – 6 грудня 1917 р., м. Київ), та прийнятих на ньому резолюцій. Доведіть, що з'їзд став ще однією демонстрацією солідарності з лінією проводу Української революції. Чому більшовики не отримали підтримки на з'їзді?

Вкажіть причини проведення у Харкові 11 – 12 грудня 1917 р. 124 делегатами, що прибули з Києва, Всеукраїнського з'їзду рад робітничих і солдатських депутатів. Дайте аналіз основним документам, прийнятим з'їздом. У чому ви вбачаєте суперечливість рішень з'їздів рад робітничих і солдатських депутатів у Києві і Харкові? Радянська УНР і Народний секретаріат. Назвіть причини прийняття більшовиками офіційної назви тогочасного державного утворення – “Українська Народна Республіка”.

Прокоментуйте слова народного секретаря військових справ радянської УНР В.Шахрая: “Що це за уряд український, що його члени зовсім не знають і не хочуть знати української мови? Що не тільки не користується жодним впливом серед українського суспільства, але воно навіть й не чуло раніше їхніх прізвищ?”.

Чи випадковим було рішення з'їзду про виключення зі складу УНР регіонів Донецько – Криворізького басейну і введення їх до складу радянської Росії? Політичні діячі радянської України: В.Затонський, Є.Бош, Ю.Медведев. Оцінки проголошення радянської влади в Україні радянськими та сучасними українськими істориками. Доведіть, що більшовицький сценарій реалізований в Україні згодом стане універсальним способом захоплення влади в інших національних регіонах.

Дайте характеристику періоду “війни декретів” (кін. грудня 1917 р. – поч. січня 1918 р.). Прослідкуйте спроби Раднаркому проводити переговори з Центральною Радою. Чому вони були невдалими (унікайте примітивізації і невиправдані схематизації)? Сформулюйте власне ставлення до твердження В.Винниченка, що “...вони (більшовики) також мали у собі давнє, застаріле почуття пануючої, командуючої нації й з внутрішньою ворожістю ставилися до прагнень українців до свого національного визволення...”.

Поясніть дії Центральної Ради на роззброєння більшовизованих частин та репресії проти прихильників більшовицької партії. Проаналізуйте військово – організаційні заходи українського уряду. Особливий комітет оборони України (М.Порш, С.Петлюра, В.Єщенко).

У **другому** питанні охарактеризуйте причини, хід і характер російсько – української війни. Порівняйте співвідношення збройних сил Раднаркому і Центральної Ради. Прослідкуйте хронологію перебігу воєнних дій. Чому бойові дії велися ешелонним методом? В.Антонов – Овсієнко, М.Муравйов: політичні портрети. Штаб групи військ по боротьбі з контрреволюцією на Півдні.

Висвітліть похід більшовицьких військ на Київ. Проаналізуйте бій під Крутами, його наслідки для української державності. Дайте оцінку міфам навколо цих подій, чимало яких накопичилось у літературі. Яку роль відіграло повстання робітників заводу “Арсенал” у перемозі над силами Центральної Ради? Чому позиція єврейства під час січневих боїв у Києві була кваліфікована як зрадницька? Доведіть, що війна, а згодом прийняття Четвертого Універсалу, сприяли загостренню міжнаціональних стосунків.

Вкажіть причини поразки української армії у війні з радянською Росією. Доведіть, що наявність обмеженого військового контингенту робила проблематичною подальшу долю і Центральної Ради, і тієї державності, яку вона уособлювала.

Висвітліть політику “червоного терору” у захопленому більшовицькими військами Києві. Дайте характеристику діяльності Народного Секретаріату та інших радянських органів влади на території України. Чи була вона українською за суттю? Проаналізуйте політику “радянзації” у промисловому та аграрному секторах. Назвіть причини наростання антибільшовицького опору в Україні, визначіть його масштаб.

Більшовизм – це система поглядів і цінностей, що ґрунтується на помилкових уявленнях про закони розвитку людства та абсолютизації насилля як методу здійснення суспільних перетворень. Висвітліть організацію, структуру і діяльність радянських репресивно – каральних органів.

У **третьому** питанні дослідіть причини проголошення ІУ Універсалу, його зміст та наслідки. Які події у грудні 1917 – січні 1918 рр. додавали нові аргументи на користь самостійницького вибору лідерів Української революції? Простежте еволюцію у поглядах Української Центральної Ради на національно – державний статус України. Проаналізуйте ідейне обґрунтування такого кроку. Визначіть причини, зміст та історичне значення Четвертого Універсалу Центральної Ради. Висвітліть спектр оцінок Універсалу сучасниками і вітчизняними істориками. Порівняйте історичні умови і провідні ідеї I, II, III і ІУ Універсалів.

У **четвертому** питанні розкрийте основні напрямки діяльності УНР на початку 1918 р. Охарактеризуйте “військовий променад по Україні” (за В.Винниченком) німецьких й австро – угорських військ. Яку роль у боротьбі з радянськими силами в Україні відіграли війська Центральної Ради? Визначте наслідки ліквідації більшовицької влади в Україні.

Висвітліть німецьку окупаційну політику на Україні. Чи втілилися обіцянки Центральної Ради про те, що “німці не мішаються і ніякої зміни ... не мають робити. Вони приходять, як наші приятелі і помічники... і не мають наміру в чім – небудь переіменити наші закони і порядки”? Дайте оцінку наказів головнокомандувача німецьких військ в Україні фельдмаршала Айхгорна від 6 квітня 1918 р. і від 25 квітня 1918 р. Яким чином іноземне втручання обмежувало суверенітет УНР? Чому у відповідь на втручання німецької окупаційної влади Центральна Рада відповідала боязкими дипломатичними демаршами?

Прослідкуйте за діяльністю конституційної комісії. Чому ухвалення Конституції УНР було здійснене поспіхом? Проаналізуйте зміст Конституції Української Народної Республіки, представленого для ухвалення на засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 р. Принципи державного устрою яких держав увійшли в основу цього конституційного проекту? Чим пояснюється очевидна невідповідність Основного Закону УНР соціальному курсу, який здійснювався Центральною Радою у завершальній фазі її діяльності? Обґрунтуйте твердження В.Верстюка: “Факт прийняття Конституції найяскравіше висвітлив суть УЦР, яка полягала в поєднанні привабливих для ілюзорних надій і слабо реалізованих можливостей”.

Визначте причини падіння Центральної Ради. У п'ятому питанні дайте характеристику національно – культурному будівництву в період Центральної Ради. Які чинники зумовили розвиток української культури після Лютневої революції 1917 р.? Характерною рисою культурного життя України стало створення творчих і громадських об'єднань (яких саме?). Визначте характер діяльності “Просвіт”. Проаналізуйте найважливіший напрямок культурно – освітньої роботи – українізацію освіти. З'ясуйте Роль Генерального секретаріату освіти, очолюваного І.Стешенком, в процесі формування української національної школи. Український педагогічний з'їзд. Всеукраїнський професійний учительський з'їзд. Український народний університет.

Українське книгодрукування і преса. Висвітліть характерні риси літературного, мистецького і театрального життя. Українська академія мистецтв. Комітет українського національного театру, очолюваний В.Винниченком. Проаналізуйте процес утворення і репертуар Українського національного театру. “Молодий театр” Леся Курбаса.

Продемонструйте перетворення у церковно – релігійній сфері. Чому ініціатива утворення автокефальної церкви набула підтримки серед українства? Проаналізуйте рішення Всеукраїнського православного собору. Чому діячі Центральної Ради не скористалися можливостями церковної організації для об'єднання народу навколо гасла національного відродження?

Тема Брест – Литовська конференція 1918 р.: діяльність делегації УНР по укладенню мирного договору з державами Четверного союзу (самостійне опрацювання)

1. Українська Народна Республіка на шляху до Бресту
2. Відстоювання національних інтересів делегацією УНР на мирній конференції
3. Укладення мирного договору України з Четверним союзом

Список літератури

Чуприна В. Українська Центральна Рада і Брестський мир // Дзвін. – 2004. – №4. – С. 122 – 125.

Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.

Українська революція і державність (1917–1920 рр.)/ [Авт. колектив: І.Л. Гошуляк (керівник) та ін.]. – К., 1998.

Українська революція. Історичні портрети/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Українська революція. Підручник/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Солдатенко В.Ф. Українська революція: Істор. нарис. – К., 1999.

Сергіичук В.І. Неусвідомлення України: Ставлення світу до Української державності: погляд у 1917 – 1921 рр. з аналізом сьогодення. – Л., 2002.

Політична історія України. XX століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.1.

Притуляк П.П. Україна і Брестський мир: від підписання до виконання (1917 – 1918 рр.): Монографія. – К., 2004.

Методичні рекомендації

Доведіть, що проголошення Української Народної Республіки стало фундаментом самостійної зовнішньої політики. Висвітліть підступну суть політики радянської Росії щодо Центральної Ради, провал спроби більшовиків встановити свою владу в Україні на Всеукраїнському з'їзді Рад, проголошення України складовою частиною радянської Росії. Більшовицький напад нав'язав УНР збройний конфлікт, якого вона не хотіла і до якого не була готова. Здійсніть аналіз перших неофіційних зустрічей з німецькими й австро – угорськими дипломатами. Чим були викликані сподівання українських керівників на спільність дій разом з делегацією Раднаркому у Бресті.

Висвітліть визнання делегації УНР рівноправною учасницею мирних переговорів. Дослідіть процес включення Української Народної Республіки до міжнародних подій, які завершилися укладенням Брестських мирних договорів. Реконструювати весь хід боротьби української делегації за політичні, територіальні та економічні інтереси України. Визначте особливості етапів діяльності української делегації на мирних переговорах. Центральне місце у переговорах делегації УНР посіли територіальні питання (дайте характеристику). Аналіз матеріалів економічної секції приводить до висновку, що у Бресті Центральні держави розглядали УНР як рівноправного партнера без будь – яких намірів підкорити її в економічному плані (доведіть). Проаналізуйте місце України у політиці Центральних держав у зв'язку з мирними переговорами;

Проаналізуйте результати переговорів української делегації у Бресті. З'ясуйте умови Брест – Литовського мирного договору між Україною та державами Четверного союзу від 9 лютого 1918 р. та додаткового протоколу. Висвітліть, яким чином вирішувалося питання Східної Галичини у додатковому протоколі. Порівняйте оцінки Брест – Литовського мирного договору у вітчизняній історіографії. Чому кожне положення підсумкових документів обумовлювалось такою масою застережень, що, при реалістичному погляді на них, ставало зрозумілим, що Україна сплачувала неадекватну ціну за обіцяну допомогу? Доведіть, що налагодження нормальних міждержавних відносин між сторонами робила неможливим більшовицька навала на УНР.

Узагальніть історичний досвід діяльності української дипломатії на конференції у Бресті.

Тема Українська Держава Павла Скоропадського (2 год.)

1. Історіографія проблеми.
2. Внутрішня політика гетьмана П.Скоропадського.
3. Перетворення у сфері культури в період гетьманату.
4. Зовнішня політика Української держави.

Терміни: державний переворот, гетьманат, консерватизм, праворадикалізм, Рада Міністрів, опозиція.

Джерела і література

- Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К. – Філадельфія, 1995.
- Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: Зб. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.
- Українська революція. Хрестоматія/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.
- Українська суспільно – політична думка в ХХ столітті. Док. і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т.1.
- Донцов Д. Рік 1918, Київ. – К., 2002.
- Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.1.
- Реєнт О. У робітнях історичної науки. – К., 1999.
- Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). – К., 2003.
- Капелюшний В.П. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно – визвольних змагань (1917 – 1921 рр.). – К., 2003.
- Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996.
- Литвин В. Історія України (у 3 – х томах): новітній час (1914 – 2004). Кн.1 – К., 2005.
- Бойко О. Утворення єдиного національного фронту українськими політичними силами у 1918 р. // Укр. істор. журнал. – 1997. – №6. – С. 14 – 23.
- Брюховецький М. Економічна політика уряду Української держави гетьмана Павла Скоропадського // Екон. часоп. – ХХІ. – 2004. – №2. – С. 38–41.
- Гаврилюк Г. Людський фактор у військовій політиці гетьманату П.Скоропадського (квітень—грудень 1918 р.) // Київ. старовина. – 2000. – №4.
- Гай – Нижник П. Гетьманат Скоропадського і питання безробіття // Профспілки України. – 1998. – №2. – С. 59 – 78.
- Гай – Нижник П. Створення власної адміністрації гетьмана П. Скоропадського // Київська Старовина. – 2000. – №1. – С.80 – 86.
- Гай – Нижник П.П. Фінансові відносини Гетьманату 1918 року з частинами колишньої Російської імперії // Фінанси України. – 2000. – №2. – С. 120 – 124.
- Жванко Л. Уряд Павла Скоропадського і спроба подолання епідемій серед населення та біженців / Л. Жванко // Київська старовина. – 2005. – № 6. – С.112 – 134.
- Кравчук М. Українська держава та військове будівництво в період гетьманату: 1918 р. // Нова політика. – 1998. – №1. – С. 37 – 42.
- Ралдугіна Т. Українська держава П.Скоропадського: здобутки і втрати // Визвольний шлях. – 2001. – №3. – С. 29 – 48.
- Терещенко Ю. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції / Ю. Терещенко // Український історичний журнал. – 2008. – № 4. – С.19 – 37.

Методичні поради

У **першому** питанні висвітліть історіографію проблеми “Українська Держава П.Скоропадського”.

Починаючи розгляд **другого** питання, проаналізуйте причини і процес підготовки державного перевороту. Чи є підстави говорити про контрреволюційний характер перевороту? Доведіть, що гетьманат став закономірним етапом державотворення. Хто був ініціатором й організатором державного перевороту? З’ясуйте зобов’язання П.Скоропадського перед окупаційною владою. Визначте вплив зовнішньополітичних факторів на політичний розвиток України у 1918 р. Гетьман П.Скоропадський: політичний портрет. Чому дії П.Скоропадського 29 квітня 1918 р. були надзвичайно вороже зустрінуті практично усіма українськими політичними партіями?

Чи погоджуєтеся ви з твердженням В.Винниченка про те, що Українська Держава – це “цілком монархічний лад на чолі з новостриженим і помазаним гетьманом”?

У **третьому** питанні висвітліть внутрішню політику гетьмана. Проаналізуйте політичний і соціально – економічний зміст “Грамоти до всього українського народу”. Чому П.Скоропадський свідомо пішов на встановлення тимчасового авторитарного правління? Визначте повноваження П.Скоропадського. З’ясуйте уявлення гетьмана про майбутню політичну реформу. Прокоментуйте твердження П.Скоропадського у вступній статті до своїх спогадів: “Особисто я розумів, що Україна на існування має повні підстави, однак лише як складова частина майбутньої російської федерації”. Чи свідчать ці слова про роздвоєну лояльність гетьмана (за Я.Пеленським)?

Проаналізуйте процес творення державних засад Української Держави, який конструювали “Закони про тимчасовий державний устрій України”, “Тимчасовий закон про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави Ясновельможного пана Гетьмана всієї України”, “Про Раду міністрів і про міністрів”, “Про закони”, “Про порядок призначення на державну службу”, “Про Фінансову Раду”, “Про віру”. Політичні портрети Д.Дорошенка, Ф.Лизогуба, М.Василенка. Дайте характеристику автору проектів основних законів Гетьманату О.Палтову. Кабінет Міністрів. Висвітліть національний, соціальний і партійний склад державних службовців періоду гетьманату.

Чому в основу гетьманського законодавства увійшли “Основні закони” Російської імперії в редакції від 23 квітня 1906 р. Визначте, кому належало право законодавчої ініціативи. Охарактеризуйте закон “Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради Міністрів, обговорення, затвердження їх та про форму і порядок оголошення законів” від 2 червня 1918 р. Дайте оцінку законодавчій діяльності гетьманського режиму та порівняйте її з періодом Української Центральної Ради.

Висвітліть процес формування місцевих органів влади. Чи справедливим є твердження опонентів гетьмана щодо русифікації виконавчої влади? Визначте позитивні і негативні сторони кадрової політики гетьмана. Чому земства і міські зібрання у ряді випадків бойкотували дії нової влади? З’ясуйте реакцію гетьманської влади на подібні кроки. Прокоментуйте закон про вибори до земства від 5 вересня 1918 р.

Проаналізуйте політику гетьманського уряду у сфері дотримання законів і правопорядку. Державна варта, особливий відділ при Міністерстві внутрішніх справ. Дайте характеристику судовій системі Української Держави. Висвітліть процес

реформування судочинства. Державний Сенат. Визначте компетенцію судових палат і апеляційних судів. Чи можна вважати заходи, задекларовані гетьманським урядом, спрямованими на формування громадсько – правового суспільства?

Гетьманська концепція вирішення аграрного питання (вказіть її принципи і складові). Чому П.Скоропадський основні надії покладав на середній прошарок селянства? Назвіть законодавчу базу земельної реформи. Проаналізуйте діяльність земельних і земельно – ліквідаційних комісій. Державний земельний банк. Вища земельна комісія. З'ясуйте ставлення до земельної реформи українського селянства. Чим була викликана соціальна напруга у селі? Висвітліть селянські повстання влітку і восени 1918 р. Які заходи гетьманська влада використовувала з метою локалізації селянських виступів? Підтвердіть або спростуйте твердження про те, що боротьба селян спрямовувалась, “насамперед, проти встановлення на місцях гетьманської диктатури та насадження грабівницької продовольчої політики”. Охарактеризуйте зміст торгово – економічних договорів Німеччини з гетьманським урядом.

Чому гетьманському урядові не вдалося поживити ринкову кон'юнктуру? Підтвердіть односторонній характер зовнішньої торгівлі Україні з Німеччиною та Австро – Угорщиною. Назвіть причини відрегулювання роботи залізниць. Визначте успіхи у фінансовій сфері. Чому члени Протофісу, незважаючи на задекларовану на своєму з'їзді в Києві (15 – 18 травня 1918 р.) підтримку курсу гетьмана Скоропадського, насправді захищали свої корпоративні інтереси й не прилучилися до процесу оздоровлення економіки?

Робітниче питання в період гетьманату. З'ясуйте причини зростання соціальної напруженості у містах. Висвітліть процес розгортання масштабного страйкового руху робітників та засоби його придушення. Проаналізуйте взаємовідносини влади і профспілок. Чи погоджуєтеся ви з твердженням В.Липинського про те, що гетьманський уряд відображав інтереси всіх класів і націй України?

Проаналізуйте перетворення у сфері військового будівництва, заходи щодо формування регулярної армії.

Висвітліть умови розвитку української культури в період гетьманату. З'ясуйте роль Міністерства народної освіти та мистецтв, очолюваного М.Василенком, в продовженні українізації шкільної справи. Назвіть причини впровадження вивчення української мови в навчальних закладах України. Охарактеризуйте діяльність Комісії по українознавству, яку очолив В.Науменко. Відкриття українознавчих кафедр у Київському, Харківському та Одеському університетах. Заснування іменних стипендій (всього – 350). Які процеси відбувалися у вищій школі? Комісія у справі вищих шкіл та наукових інституцій. Державний український університет. Український університет у Кам'янці – Подільському. Перерахуйте урядові заходи щодо заснування українських університетів у Катеринославі, Одесі і Харкові.

Проаналізуйте процес утворення і діяльність Української академії наук (УАН). Вкажіть причини розбіжностей у підходах різних груп учених до питання про характер і завдання УАН. Визначте роль В.Вернадського у розбудові всеукраїнського наукового центру.

Національна бібліотека України. Національний архів України. Український історичний музей.

Висвітліть розвиток українського книгодрукування і преси в період гетьманату. Назвіть характерні риси літературного, мистецького і театрального життя. Національна галерея мистецтв. Державний симфонічний оркестр, очолюваний О.Горілим. Українська державна капела під проводом О.Кошиця. Український національний театр (під керівництвом П.Саксаганського). Визначте значення відкриття першого в Україні пам'ятника Т.Шевченку в Ромнах на Сумщині.

Охарактеризуйте заходи гетьманату у духовній сфері (міністерство віросповідань, очолюване О.Лотоцьким). Відновлення роботи Всеукраїнського православного собору.

У **четвертому** питанні проаналізуйте дипломатичні стосунки Української Держави з країнами Четверного союзу, Швейцарією, Польщею, Фінляндією, Іспанією, Данією, Норвегією, небільшовицькою Росією ін. Висвітліть кримське і кубанське питання в політиці гетьмана Скоропадського. Яких зусиль доклав уряд для розв'язання бессарабського питання? Дайте оцінку діяльності дипломатичних представництв Української Держави закордоном. Чому прагнення гетьмана налагодити стосунки з урядами країн Антанти завершилися невдачею? Як вплинула на подальший розвиток Української революції орієнтація гетьманської держави на Німеччину та Австро – Угорщину?

Визначте прорахунки П.Скоропадського у вирішенні найважливіших питань життя Української Держави. 10 листопада 1918 р. П.Скоропадський звернувся “до всіх громадян України” зі спеціальною грамотою (проаналізуйте). Рішення гетьмана від 14 листопада 1918 р.: вимушений чи закономірний крок? Висвітліть реакцію українських політичних сил на федеративну грамоту П.Скоропадського. Під впливом яких подій 14 грудня 1918 р. П.Скоропадський зрікся влади? Назвіть причини поразки та історичне значення Української Держави. Чому консервативний український проект не мав майбутнього?

Тема. Україна в добу Директорії (самостійне опрацювання – конспект).

1. Історіографія проблеми.
2. Утворення Директорії. Антигетьманське повстання. Відречення гетьмана від влади. Вступ військ Директорії до Києва.
3. Державотворча діяльність Директорії. Отаманщина. Єврейські погроми.
4. Більшовицька агресія проти УНР. Війська Антанти на півдні України. Зовнішньополітична концепція УНР.
5. Конгрес трудового народу. Акт злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки.

1. Становище Української Народної Республіки взимку – навесні 1919 р. Законотворча діяльність уряду УНР.
2. Воєнно – політична обстановка в Україні влітку – восени 1919 р.
3. Державний устрій в кін. 1919 – 1920 рр. Внутрішня політика УНР.
4. Здобутки і прорахунки українських урядів в період національно – демократичної революції (1917 – 1921 рр.). Історичне значення Української революції.

Терміни: Директорія, трудовий принцип, Конгрес трудового народу, соборність, отаманщина, дезорганізація.

Джерела і література

Винниченко В. Відродження нації: У 3 – х ч. – К., 1990. – Ч.1; Ч.2; Ч.3.

Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: 36. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.

Українська революція. Хрестоматія/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Галицька – Дідух Т. Україна в політиці урядів радянської Росії і Польщі (1920 р.) // Галичина. Науковий і культурно – просвітній часопис. – Івано – Франківськ. – 2000. – №4. – С. 199 – 204.

Галицька – Дідух, Т. Варшавський договір 1920 р. у контексті соборницької ідеї / Т. Галицька – Дідух // Галичина: Науковий і культурно – просвітній краєзнавчий часопис. – Ів. – Франківськ, 2005. – № 11. – С.82 – 93.

Гриценко А. Прем'єр – міністри України часів Директорії: кінець 1918 – 1920 р. // Київська старовина. – 2001. – №4 – 6. – С. 154 – 163.

Землянська В. Судове законодавство Директорії // Право України. – 2000. – №1. – С. 125 – 128.

Лозовий В.С. Пошук Директорією ідейно – політичних засад відновлення діяльності УНР // Укр. іст. журн. – 2000. – №5. – С. 32 – 38.

Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.2.

Скляренко Д. Зовнішньополітичні акції уряду УНР 1919 – 1921 р. // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1998. – №1 – 2. – С. 57 – 69.

Українська революція і державність (1917–1920 рр.)/ [Авт. колектив: І.Л. Гошуляк (керівник) та ін.]. – К., 1998.

Українська революція. Історичні портрети/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Українська революція. Підручник/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій: [Для студентів вищ. закладів освіти]. – К., 1999.

Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.

Методичні поради

У **першому** питанні проаналізуйте історіографію проблеми “Україна в добу Директорії”.

Розпочинаючи висвітлення **другого** питання, охарактеризуйте процес утворення Директорії, її склад. Чи справедливим є твердження П.Христюка, що “Директорія вийшла з погляду соціально – політичного безбарвною, сірою”? Яку ідеологію сповідували члени Директорії? Дайте аналіз відозві, підготовленій від імені Директорії В.Винниченком та

універсалу, виданого С.Петлюрою. Чому у цих документах практично відсутня розгорнута програма революційних заходів і перетворень? Спеціальна рада комісарів.

Висвітліть причини, план та процес організації антигетьманського повстання (порівняйте з приходом до влади Української Центральної Ради і гетьмана П.Скоропадського). Чому в літературі спостерігається різнобій щодо його оцінок? Визначте роль і місце командування Січових Стрільців у підготовці повалення гетьманського режиму. Охарактеризуйте угоду антигетьманських сил з німецькою окупаційною владою. Прослідкуйте хронологію перебігу антигетьманського повстання. Чому у ході повстання загони, які перебували під впливом більшовиків визнали на певний час зверхність Директорії?

Вступ Директорії до Києва знаменував відновлення Української Народної Республіки. Чи був закономірним прихід до влади Директорії? Яку роль в Директорії відігравали стосунки між її членами? У чому причина конфлікту Винниченка і Петлюри? Визначте наслідки цього конфлікту. Чи справедлива оцінка С.Петлюри польським дослідником А.Ковальчиком як “запізнілого ідеаліста ХІХ ст.”? Політичний портрет В.Винниченка.

У **третьому** питанні висвітліть державотворчу діяльність Директорії, спрямовану на формування апарату центральної влади. Підтвердіть або спростуйте твердження В.Винниченка: “Все лихо Директорії було в тому, що вона не мала відповідних органів, які проводили би в життя її програму”. Чи мав рацію П.Христюк, стверджуючи, що негайне відновлення Центральної Ради з усіма її організаційними та законодавчими напрацюваннями, вивело б Україну з глибокої кризи? З’ясуйте місце Українського національного союзу в суспільно – політичному житті України наприкінці 1918 р.

Виявіть розходження провідних діячів уряду УНР щодо питання державного статусу України на Державній нараді, яка проходила 12 – 14 грудня 1918 р. “Трудовий принцип”. Охарактеризуйте зміст декларації Директорії від 26 грудня 1918 р. Дайте оцінку декларації, яка за змістом “була сурогатом радянства, свого роду національним більшевизмом”. Чи був політичний курс Директорії національним варіантом радянської влади?

26 грудня обрано уряд – Раду Народних Міністрів, очолювану соціал – демократом В.Чехівським (проаналізуйте її склад). В.Чехівський: політичний портрет. Чи був уряд УНР самостійним у прийнятті політичних рішень? Яку роль у внутрішньополітичному житті України відігравали державні наради? Чому політична лінія Директорії не отримала широкої підтримки в українському середовищі? Висвітліть безпорадність і неорганізованість місцевих і державних інституцій. З’ясуйте природу появи і поширення на Україні такого явища як отаманщина. Чи були однорідними анархістські формування? Які негативні явища пов’язані з отаманщиною? Обґрунтуйте висновок В.Солдатенка, що для селян окремих українських повітів “непоко́ра будь – якій владі стала звичним явищем”. За чиєю ініціативою здійснювалися єврейські погроми? Чи можна звинувачувати Директорію в сприянні єврейським погромам?

Охарактеризуйте діяльність політичних партій в період Директорії. Які партії визначали політичний курс Директорії? Доведіть або спростуйте висновок західноукраїнського політика О.Назарука: “...Партії на Великій Україні, це не партії в західнім розумінню, тільки радше клуби, які щойно можуть стати колись партіями”.

З'ясуйте, чому питання про форми влади було причиною роз'єднаності в українському політичному середовищі.

У **четвертому** питанні висвітліть воєнно – політичну ситуацію в Україні кін. 1918 – поч. 1919 рр., висвітлюючи. Проаналізуйте військові приготування та початок окупації українських земель Червоною армією. Утворення Українського фронту під командуванням В.Антонова – Овсієнка. З'ясуйте роль української армії в умовах перманентної війни, яку довелося вести УНР у 1918 – 1919 рр. з радянською Росією. Перерахуйте заходи уряду УНР спрямовані на зміцнення обороноздатності України. Визначте місце військової справи у законодавчій діяльності Директорії.

Прослідкуйте перебіг переговорів української делегації, очолюваної С.Мазуренком, з представниками Раднаркому РСФРР. Які українські політичні сили ініціювали переговори з більшовицьким урядом? Чому Директорії не вдалося встановити мирні відносини з радянською Росією? Оголошення урядом УНР війни радянській Росії. Розкрийте питання про причини слабкості армії УНР. Чи справедливим є характеристика Удовиченком армії УНР: "...це було мало збита, наспіх сформована сила, що немала солідних організаційних форм та досвідченого командного складу"? Поява деструктивних явищ у середовищі українських військовиків (дослідіть).

Визначте причини хитань і частоті зміни політичних орієнтирів Директорії. Яка роль зовнішньополітичних чинників у розколі українських політичних кіл? Охарактеризуйте військову присутність Антанти на півдні України. Висвітліть процес переговорів українських делегатів з французькими та англійськими представниками, їх наслідки. З'ясуйте позицію урядів країн Антанти в українському питанні. Проаналізуйте діяльність делегації УНР на мирній конференції в Парижі. Назвіть причини відсутності позитивного міжнародного іміджу УНР. Чому, незважаючи на всі зусилля, укрдипломатія так і не досягла серйозних результатів на міжнародній арені у 1919 р.?

У **п'ятому** питанні дайте характеристику процесу скликання Трудового конгресу, який розпочав роботу 23 січня (5 січня) 1918 р. Чому до участі у форумі не були допущені діячі націоналістичної самостійно – державницької орієнтації? Визначіть розстановку політичних сил на конгресі. Чи справедливим є твердження О.Гольденвейзера про те, що "Директорія за прикладом більшовиків віддала перевагу запровадженню аристократії навиворіт. І втіленням цього псевдонародного принципу повинен був стати своєрідний представницький орган – Трудовий конгрес"?

28 січня прийнятий "Універсал Трудового Конгресу України" (висвітліть його зміст). "...Конгрес відбувся, але того Конгресу, про який ішла мова в дні революційного піднесення робітничо – селянських мас проти гетьманщини, Конгресу пролетаріату і революційного селянства не було...", – писав П.Христюк (дайте оцінку). В цілому Конгрес продемонстрував відсутність чітких стратегічних орієнтирів і глибокі внутрішні суперечності щодо перспектив розбудови української державності (обґрунтуйте).

Конгрес трудового народу і проблема соборності. Прослідкуйте хронологію появи гасла соборності в українському середовищі. "Передвступний договір, заключений дня 1 грудня 1918 р. в м. Фастові між УНР і ЗУНР про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю" (дайте характеристику). Чи справедливим є висновок М.Шаповала, що соборність виявилась "більше теоретично – юридичною, ніж фактичною"? Назвіть перешкоди на шляху об'єднання української держави. Акт злуки

Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки і антисоборницькі сили.

Семинар 2

У **першому** питанні з'ясуйте внутрішньополітичне становище Української Народної Республіки взимку – навесні 1919 р. Охарактеризуйте законотворчу діяльність уряду УНР у вказаний період. У чому її суперечливість? Чи була земельна політика Директорії альтернативою більшовицьким гаслам щодо вирішення аграрного питання? Закон про землю від 8 січня 1919 р. Порівняйте запропоновані шляхи вирішення аграрного питання Директорією, Центральною Радою та Раднаркомом Росії. Поміркуйте, чому промислова й робітничка політика не мала практичного характеру. Проаналізуйте перетворення у фінансовій сфері.

Розкрийте особливості лютневої кризи уряду УНР. Чому концепція діяльності уряду С.Остапенка від самого початку була нежиттєздатною? 14 лютого уряд ухвалив тимчасовий закон “Про порядок внесення й затвердження законів в Українській Народній Республіці” (дайте характеристику).

Проаналізуйте військово – політичну обстановку взимку – навесні 1919 р. Висвітліть заходи Директорії у галузі обороноздатності та військового будівництва. Назвіть причини воєнних невдач УНР. Охарактеризуйте угоду делегатів УНР і представників французького військового командування від 14 березня 1919 р. Чому офіційний Париж дезавував дану угоду? Чи справедливим є твердження П.Христюка про те, що “кабінет Остапенка задубів в обіймах Антанти”? Вкажіть причини зростання прорадянських настроїв в Україні взимку – весною 1919 р. Які наслідки мало загравання уряду УНР з більшовицьким режимом? Прокоментуйте приповідку “У вагоні Директорія, під вагоном – територія”.

Охарактеризуйте перманентні інтриги і заколоти проти державного керівництва. “Комітет охорони республіки” як опозиція до Директорії. Вкажіть причини заміни кабінету С.Остапенка на новий уряд під проводом Б.Матроса. Політичний портрет Б.Мартоса. Дайте оцінку новому курсу урядової політики. Чому не вдалося об'єднати національні сили в єдиний фронт? З'ясуйте причини заколоту очолюваного Оскілкою, його наслідки.

Висвітліть організаційно – політичні акції в УНР у травні 1919 р. Прокоментуйте рішення уряду від 9 травня 1919 р. про обрання С.Петлюри Головою Директорії. Вкажіть наслідки зустрічі 21 травня у Парижі членів Найвищої Ради з українською делегацією очолюваною Г.Сидоренком. Охарактеризуйте українсько – польські переговори весною 1919 р. Проаналізуйте наступ польської армії генерала Галлера, сформованої у Франції для боротьби з більшовиками, проти військ УНР у північно – західній Волині. Визначте військові і геополітичні чинники поразки армії УНР в травні – червні 1919 р. Перехід Директорії і уряду УНР із залишками армії на територію ЗОУНР. Висвітліть дезорганізацію виробництва й загальний економічний спад. Проаналізуйте спробу державного перевороту на чолі з П.Болбочаном.

Розпочинаючи розгляд **другого** питання, дайте оцінку тимчасовій угоді про припинення військових дій і встановлення демаркаційної лінії підписаній 20 червня у Львові військовою делегацією УНР і польським командуванням.

З'ясуйте причини загострення конфлікту між Директорією та урядом ЗУНР весною – літом 1919 р. Висвітліть закономірність початку переговорів між УНР і ЗУНР, їх наслідки. Визначте склад уряду І.Мазепи. Політичний портрет І.Мазепи.

Дайте характеристику плану дій об'єднаного українського командування. Дослідіть воєнно – політичне становище в Україні влітку – восени 1919 р. 17 вересня в умовах фактичного державного розвалу С.Петлюра звернувся з відозвою до населення, в якій виклав головні принципи очолюваного ним режиму (проаналізуйте документ). Висвітліть перебіг війни УНР з білогвардійською армією Денікіна. Доведіть, що єдність і неподільність Росії – аксіома в політичній геометрії А.Денікіна. Чому денікінський режим виявився ворожим не лише ідеї самостійності України, але й її автономії у складі федеративної Росії? Чи можна вважати перебування денікінських військ в Україні влітку – восени 1919 р. спробою реваншу російського націоналізму за події, пов'язані з встановленням української державності? Висвітліть боротьбу українських повстанських загонів проти білогвардійських військ. Революційна повстанська армія України (махновців). Політичний портрет Н.Махна.

Назвіть причини короткочасності союзу збройних сил УНР і ЗУНР. Дайте оцінку угоди командувача Української Галицької армії (УГА) М.Тарнавського з головнокомандувачем Півдня Росії А.Денікіним. Висвітліть становище УГА на осінь 1919 р. З'ясуйте причини утворення Червоної української галицької армії (ЧУГА). Проаналізуйте процес переговорів між польською делегацією та українською Надзвичайною місією, очолюваною А.Лівицьким про визнання УНР і про спільні дії у боротьбі з радянською Росією.

Висвітліть Перший Зимовий похід, що тривав понад п'ять місяців. Складіть хронологію перебігу основних подій.

Охарактеризуйте державний устрій України в кін. 1919 – 1920 рр., висвітлюючи **третє** питання. Доведіть, що осінні воєнні дії виявили не лише недостатню підготовку армії, а й загальну слабкість українського державного апарату. Що свідчило про нерозробленість концепції демократичного державотворення в УНР? Дайте оцінку постанові Директорії від 15 листопада 1919 р.: “На час відсутності на території Української Народної Республіки членів Директорії А.Макаренка і Ф.Швеця, Верховне Керування справами Республіки покладається на Голову Директорії п. Головного Отамана Симона Васильовича Петлюру”. Проаналізуйте рішення наради членів Ради Міністрів та командування Дієвої армії, яка відбувалася 1 – 6 грудня 1919 р. Кому належали репрезентативні функції верховної влади в УНР з листопада 1919 р. до кінця квітня 1920 р.?

Розкрийте питання законотворчої діяльності УНР в кін. 1919 – 1920 рр. Дайте характеристику проектам законів “Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР” і “Про Державну народну Раду”, підготовлених комісією О.Саліковського, проекту Конституції, розробленого комісією А.Ніковського. Доведіть або спростуйте висновок про повну узурпацію влади в руках С.Петлюри згідно рішень 21 травня 1920 р. Чи погоджуєтеся ви із спеціалістами з історії права О. і М. Копиленко, які вважають, що законотворчий процес в УНР періоду 1919 – 1920 рр. не мав чітко визначеної концепції та перспективної стратегії?

Визначте особливості судової влади за часів Директорії. Порівняйте національну політику Центральної Ради, гетьманату і Директорії. Чому російська, польська та єврейська суспільна свідомість у своїй масі виявилася невідповідною до сприйняття української державності?

Охарактеризуйте негативні і позитивні фактори культурного процесу в період Директорії. Проаналізуйте роль міністра освіти І.Огієнка і міністра мистецтв Д.Антоновича у продовженні процесів українізації. Назвіть діячів літератури і мистецтва, які підтримували Директорію. З'ясуйте причини проголошення 1 січня 1919 р. урядом УНР автокефалії Української православної церкви (УПЦ). Прослідкуйте долю значної частини української інтелігенції, яка з відступом армії УНР опинилася у радянській Україні, Польщі, Німеччині, Чехо – Словаччині.

У четвертому питанні з'ясуйте причини поразки Української національно – демократичної революції (1917 – 1921 рр.). Визначте здобутки і прорахунки українських урядів, а також історичне значення Української революції. Прокоментуйте твердження Я.Калакури про те, що “спроби реалізації української ідеї в народно – демократичній революції 1917 – 1920 рр. через відновлення державності України становлять п'ятий етап періодизації національної ідеї. Саме на цьому етапі українська ідея стала дійовим чинником національного відродження і державотворення”. Висвітліть роль української еліти в моделюванні національної державності у 1917 – 1921 рр. У чому полягала проблема формування території та кордонів України у 1917 – 1921 рр.? Проаналізуйте процеси утвердження державної символіки в роки Української революції. Чому в період Української революції не було сформовано національної ідеї, яка б могла згуртувати навколо себе всі соціальні верстви тогочасного українського суспільства?

Тема Західноукраїнська Народна Республіка (2 год.) (самостійне опрацювання – конспект).

1. Історіографія проблеми.
2. Причини і хід національно – демократичної революції на західноукраїнських землях. Листопадовий зрив. Проголошення ЗУНР.
3. Організація державної влади. Внутрішня політика ЗУНР.
4. Воєнно – політичне становище ЗУНР у 1918 – 1919 рр. Міжнародно – правовий статус Східної Галичини в 1919 – 1921 рр.
5. Причини поразки національно – демократичної революції на західноукраїнських землях. Історичне значення ЗУНР.

Терміни: УНРада, Державний секретаріат, диктатор, антисоборність, сепаратизм.

Джерела і література

Західно – Українська Народна Республіка. / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано – Франківськ, 2001.

Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: 3б. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.

Українська революція. Хрестоматія/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Українська суспільно – політична думка в ХХ столітті. Док. і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т.1.

Карпенко О. Листопадова 1918 р. національно – демократична революція на західноукраїнських землях / О. Карпенко // Карпенко, Олександр. З історії Західно – Української народної республіки (до 85 – річчя з дня народження професора О.Ю.Карпенка) [Текст] \ за заг. ред. М.Кугутяка . / О.Карпенко. – Ів. – Франківськ, 2006. – С.43 – 63.

Західно – Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано – Франківськ, 2001.

Литвин М. Українсько – польська війна 1918 – 1919 рр. – Л.,1997.

Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995.

Макарчук С.А. Українська республіка галичан: Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997.

Українська революція. Підручник/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.

Методичні поради

Перше питання присвячене аналізу історіографії проблеми “Національно – демократична революція на західноукраїнських землях. ЗУНР”.

У **другому** питанні з’ясуйте причини і хід національно – демократичної революції на західноукраїнських землях. Яке значення 14 пунктів президента США В.Вільсона для наростання національного руху в Галичині? Чому серед західноукраїнського політикуму переважала поміркована позиція утворення національно – територіальної автономії у складі Австро – Угорщини? Прокоментуйте твердження К.Левицького про те, що за умов неможливості утворення окремого коронного краю “галицькі українці заявляють безумовно, що їх шлях веде не до Варшави, але до Києва!”.

Проаналізуйте рішення з’їзду нотаблів – визначних представників усіх політичних партій, станів Галичини, що відбувся у Львові 25 лютого 1918 р. Прослідкуйте активізацію національно – демократичного і соціального руху протягом 1918 р. Під впливом яких факторів радикалізувалися погляди західноукраїнських політиків? Дослідіть діяльність Центрального Військового Комітету, утвореного у вересні 1918 р.

Висвітліть дискусії на засіданнях Ради послів 9 – 10 жовтня 1918 р. Визначіть завдання української делегації, утвореної 25 жовтня 1918 р. з послів парламенту, крайових сеймів та по одному представнику від політичних партій. Як ви гадаєте, чому галичани прагнули забезпечити легітимність на кожному етапі державотворчого процесу?

Дайте оцінку маніфесту імператора Карла від 16 жовтня 1918 р. “До моїх вірних австрійських народів”. У чому особливість австрійського варіанту розв’язання українського питання?

Охарактеризуйте процес утворення Української Національної Ради. Які політичні сили увійшли до неї? Чому українська політична еліта намагалася одержати з рук віденських урядовців санкцію на утворення західноукраїнської державності?

Вкажіть суть протиріч, що існували між українцями та поляками та їх вплив на революційні події. Поясніть причини “Листопадового зриву”. Розкрийте особливості

підготовки до збройного виступу українських військовиків. Українська Генеральна Військова Команда. Д.Вітовський: політичний портрет. Повстання 1 листопада 1918 р. у Львові. Висвітліть хід національно – визвольних змагань на західноукраїнських землях. Доведіть закономірність Української революції на західноукраїнських землях, визначіть її історичне значення. Дайте характеристику революційним процесам на Закарпатті. Назвіть причини існування різноманітних напрямків національно – визвольного руху на цій території. Дайте оцінку рішенням Всекарпатського народного з'їзду. Проаналізуйте процес наростання воз'єднавчого руху на Закарпатті. Порівняйте причини, рушійні сили, характер Української революції в російській та австроугорській частинах України.

У **третьому** питанні висвітліть реорганізацію державної влади і внутрішню політику ЗУНР. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Є.Петрушевич: політичний портрет. Дайте характеристику ідейним засадам українського революційного руху. Охарактеризуйте відозву УНРади від 1 листопада 1918 р. та Декларацію до українського народу від 5 листопада 1918 р. Доведіть, що успіху західноукраїнського керівництва сприяв не лише загальнонаціональний консенсус щодо доцільності і необхідності створення демократичної республіки, але й завершення світової війни та виникнення цілком нової геополітичної ситуації. Дайте аналіз змінам в адміністративно – територіальному устрої Західної України в 1918 – 1919 рр.

Висвітліть діяльність українських організацій і політичних партій, їх боротьбу за вплив на українське населення. "...Через Галичину перейшла коротка політична хуртовина, ведена націонал – демократами, але не соціальна революція... галицькі партії не були здібні організувати визвольну революцію...", – стверджував М.Шаповал (прокоментуйте). З'ясуйте роль і вплив на суспільно – політичне життя західноукраїнських земель таких політичних діячів як Л.Бачинський, К.Левицький.

Проаналізуйте процес формування органів влади на західноукраїнських землях. Система вищих органів влади ЗУНР. Тимчасовий Державний Секретаріат. Визначіть національний і партійний склад уряду. Місцеві органи влади. Формування громадського самоврядування. Що входило до повноважень повітових державних комісарів? Висвітліть організацію судової системи. Чи можна назвати політичний провід ЗУНР європейською моделлю національно – державного будівництва?

Дайте характеристику законодавчій діяльності УНРади. Дайте оцінку "Тимчасовому основному закону" від 13 листопада 1918 р. Що спільного було у програмі дій ЗУНР з програмою дій Української Центральної Ради? На одну суттєву відмінність між галицькими і наддніпрянськими політичними діячами вказує в одній із своїх статей Я.Дашкевич: "Західноукраїнські політичні діячі – в основній масі – зуміли ще в кінці XIX – на початку XX ст. переступити через оманливі ідеї соціалізму й залишити їх позаду". Чи погоджуєтеся ви з цим твердженням? Охарактеризуйте державно – урядову реорганізацію на поч. січня 1919 р. проаналізуйте прийнятий у квітні 1919 р. виборчий закон.

Які політичні сили у Західній Україні виступали за возз'єднання українських земель? Проаналізуйте переговори між діячами Західної України і Наддніпрянщини щодо злуки. "Передвступний договір між УНР та ЗУНР". Акт Злуки УНР і ЗУНР. Дайте характеристику основним принципам возз'єднання УНР та ЗУНР. Історичне значення Акту Злуки. І.Лисяк – Рудницький писав: "...Соборність України, проголошена 22 січня

1919 р., в тій добі не дочекалася своєї повної практичної реалізації... Наддніпрянщина й Галичина існували далі: до самого кінця визвольних змагань як два окремі державні тіла, з двома урядами та арміями, а також з двома різними політичними лініями...” (прокоментуйте).

Висвітліть соціально – економічні перетворення в ЗУНР. Визначте повноваження Українського харчового уряду. Земельне питання у політиці УНРади. Дайте характеристику земельному закону від 14 квітня 1919 р. Порівняйте підходи у вирішенні земельного питання уряду ЗУНР і Центральної Ради, гетьманського уряду, Директорії. Проаналізуйте робітниче питання у політиці ЗУНР. Які перетворення здійснені західноукраїнським урядом у фінансовій і соціальній сферах? Команда державної жандармерії ЗУНР. Проаналізуйте організаційні заходи уряду ЗУНР для налагодження функціонування пошти, телеграфу, залізничного сполучення.

Національне питання. Чому політика ЗУНР була спрямована на уникнення національних конфліктів? Дайте оцінку закону “Про громадянство”, ухваленому УНРадою 8 квітня 1919 р. Проаналізуйте урядові заходи у справі охорони здоров’я населення.

Висвітліть політику уряду ЗУНР у сфері освіти і культури. Освітня реформа. Дайте характеристику найважливішому напрямку культурно – освітньої роботи – українізації освіти. З’ясуйте роль Державного секретаріату просвіти і віросповідання в процесі формування української національної школи. Закон “Про мови”, закон “Про основи шкільництва” (дайте оцінку).

Українське книгодрукування і преса. Висвітліть характерні риси літературного, мистецького і театрального життя. Український театр під керівництвом О.Стадника.

Продемонструйте перетворення у церковно – релігійній сфері. Визначте роль УГКЦ у соціально – економічному, політичному, духовно – культурному житті Західної України.

Розпочинаючи висвітлення **четвертого** питання, проаналізуйте зовнішньополітичну концепцію уряду ЗУНР. Проаналізуйте міжнародний чинник розвитку Української революції на західноукраїнських землях. Визначте місце Східної Галичини в геополітичних концепціях урядів Антанти у 1918 – 1919 рр. Висвітліть позицію місії Антанти на чолі з Марі Йозефом Бартелемі, її ультимативні вимоги. Чому пропозиції цієї делегації були відкинуті українською стороною? Охарактеризуйте місце Західної України у зовнішньополітичній концепції РСФРР. Чому західноукраїнський уряд не погоджувався проводити переговори з радянськими представниками?

Дайте оцінку рішенням Вищої Ради Антанти від 25 червня 1919 р., згідно з яким Польща отримала право тимчасового окупанта Східної Галичини. Висвітліть позицію українського суспільства щодо цього рішення. З’ясуйте міжнародно – правовий статус Східної Галичини у 1919 р.

Перерахуйте здійснені влітку 1919 р. кадрові зміни. Реорганізація уряду, як визнавав І. Мазепа, “мала більше формально – організаційний, ніж політичний характер”, і тому принципово не покращила стосунки з опозицією (обґрунтуйте). Висвітліть похід об’єднаних українських армій на Київ влітку 1919 р. Боротьба з Добровольчою армією і причини союзу з А.Денікіним.

Дослідіть місце українського питання в політиці польських політичних партій на початку ХХ ст. Чому у зовнішньополітичній концепції відновленої Польщі була концепція

відновлення кордонів Польщі 1772 р.? Висвітліть процес утворення військових формувань у вересні – жовтні 1918 р. Польська ліквідаційна комісія.

Назвіть причини і передумови військового протистояння. Д.Вітовський: історичний портрет.

Порівняйте співвідношення збройних сил ЗУНР і Польщі. Чому військове будівництво в Польщі проходило значно енергійніше, ніж в ЗУНР? Захоплення поляками Львова. Назвіть причини поразки українських військ. Висвітліть розгортання у захопленому поляками Львові терору проти цивільного українського населення. Єврейські погроми. Формування Збройних сил ЗУНР. Дайте характеристику утворення Української Галицької армії. Чому більшість літописців УГА називають галицьку артилерію взірцевим родом Збройних сил ЗУНР? Перший авіаційний загін ЗУНР. М.Омелянович – Павленко: політичний портрет.

Прослідкуйте хронологію подій польсько – української війни осінь 1918 р. –літо 1919 р. Червона Українська Галицька армія як “останній акт трагедії” УГА. Яка доля спіткала вояків УГА?

Висвітліть дипломатичну діяльність ЗУНР в еміграції. Проаналізуйте завдання західноукраїнської делегації на радянсько – польських переговорах 1920 – 1921 рр. Східна Галичина і Ризький мирний договір 1921 р. 21 лютого 1921 р. Англія, усупереч польському урядові, винесла проблему Східної Галичини на обговорення Виконавчої Ради Ліги Націй. Яке рішення стало наслідком цих заходів? Чому проблема міжнародно – правового статусу Східної Галичини довгий час залишалася не вирішеною? Чи виправдалися надії еміграційного уряду ЗУНР на розв'язання східногалицького питання Генуезькою міжнародною конференцією, яка відбулась у квітні 1922 р.?

14 березня 1923 р. Рада послів Франції, Італії, Англії і Японії визнала суверенітет Польщі над Східною Галичиною, тобто узаконила анексію Східної Галичини Польщею (дайте оцінку). У **п'ятому** питанні з'ясуйте причини поразки національно – демократичної революції на західноукраїнських землях. Визначте здобутки і прорахунки західноукраїнського уряду, а також історичне значення ЗУНР.

Тема 9. Радянська Україна (1919 – 1920 рр.) (2 год.).

1. Історіографія проблеми.
2. Ідейно – теоретичні основи і соціально – економічна стратегія більшовицького режиму.
3. Окупація радянськими військами України в кін. 1918 – поч. 1919 рр. Утвердження більшовицького режиму в Україні.
4. Радянське державне будівництво. Націонал – комуністичні течії в Україні.
5. Соціально – економічна політика уряду УСРР. Антибільшовицький повстанський рух.

....

1. Напрями політики РКП(б) щодо України на поч. 1920 р.
2. Відновлення більшовицького режиму. Становлення однопартійної системи в радянській Україні.
3. Воєнний комунізм зразка 1920 р. Червоний терор.
4. Україна в зовнішньополітичній концепції радянської Росії у 1920 р.
5. Розвиток культури в радянській Україні.

Терміни: централізація, уніфікація, воєнно – політичний союз, главкізм, командна економіка, продовольча диктатура, усупільнення, політика “воєнного комунізму”, “демократичний централізм”, продрозверстка, ревком, комбід, експропріація, реквізиції, мілітаризація праці, заполітизованість, заідеологізованість.

Джерела і література

- Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: 36. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.
- Українська революція/ [Хрестоматія. Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996.
- Дмитрієнко М.Ф. Зміни в адміністративно – територіальному устрої України в 1919 – 1920 рр. // Укр. іст. журн. – 2004. – №1. – С. 43 – 52.
- Єфименко Г.Г. Економічні аспекти національної політики Кремля щодо радянської України (1918 – 1919 рр.) // Укр. іст. журн. – 2006. – №1. – С. 83 – 101.
- Кульчицький С. Комунізм на Україні перше десятиріччя (1918 – 1928). – К., 1996.
- Кульчицький С. В. УСРР в добу “воєнного комунізму” (1917 – 1920). – К., 1994.
- Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). – К., 2003.
- Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.3
- Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст.: Історичні нариси/ [Авт. колектив: Д.В. Архерський, О.Г. Бажан, Т.Б. Бикова та ін.]; НАН України, Ін – т історії. – К., 2002.
- Реєнт О. У робітнях історичної науки. – К., 1999.
- Українська революція і державність (1917–1920 рр.)/ [Авт. колектив: І.Л. Гошуляк (керівник) та ін.]. – К., 1998.
- Українська революція і державність: 1917–1920 рр. / Авт.кол.: Т.А. Бевз, Д.В. Веденєєв, І.Л. Гошуляк. – К., 1998.
- Українська революція. Історичні портрети/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.
- Українська революція. Підручник/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Методичні поради

У **першому** питанні проаналізуйте історіографію проблеми “Радянська Україна (1919 – 1920 рр.)”.

Розпочинаючи аналіз **другого** питання, пригадайте ідейно – теоретичні основи і соціально – економічну стратегію більшовицького режиму. У чому полягали подвійні стандарти програмних засад більшовицької партії? Висвітліть причини силових засобів здійснення комуністичних перетворень. Критично оцініть більшовицьку організацію виробництва, аграрну політику. “Червоногвардійська атака на капітал”, “ручне управління”, трудова повинність, мілітаризація праці, соціалізація землі, продрозкладка, реквізиції, комбід, комуні.

Розкрийте особливості радянської державно – політичної системи. З’ясуйте роль більшовицької партії в суспільному житті України. У чому полягала залежність

суспільства від державної номенклатури? Назвіть причини невдачі утвердження радянської влади в Україні у 1918 р.

Прослідкуйте процес утворення КП(б)У; дайте оцінку рішенням її першого з'їзду. Анулювання Раднаркомом Брестського мирного договору та наслідки цієї акції для України. Реввійськрада групи військ курського напрямку.

У **третьому** питанні висвітліть хронологію окупації радянськими військами України в кін. 1918 – поч. 1919 рр. та утвердження більшовицького режиму в краю. Які обставини прискорили встановлення радянської влади в Україні у 1919 р.?

У **четвертому** питанні проаналізуйте радянське державне будівництво. Розкрийте особливості процесу утворення Тимчасового робітничо – селянського уряду України. Висвітліть внутріпартійний конфлікт за посаду голови уряду. Доведіть маріонетковість радянського уряду України. Охарактеризуйте маніфест Тимчасового робітничо – селянського уряду від 28 листопада 1918 р. і декларацію від 25 січня 1919 р. Чому 6 січня попередня назва держави – Українська Народна Республіка була змінена на нову – Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР)? Назвіть причини реорганізації уряду – Ради Народних Комісарів. Під якими впливами відбувалося формування центрального апарату радянської влади в Україні?

Сформулюйте висновки щодо ролі і місця карально – репресивної системи в механізмі більшовицької державності. Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), народні суди, революційні трибунали. Дослідіть масштаби “червоного терору” у 1919 р. М.Лаціс: політичний портрет.

Проаналізуйте рішення III з'їзду КП(б)У. Визначте партійний і національний склад політбюро ЦК КП(б)У. С.Косіор: політичний портрет.

Дайте оцінку платформам Української партії соціалістів – революціонерів (комуністів) (боротьбистів) і Українській партії лівих соціалістів – революціонерів (борбистів). З'ясуйте, у яких пунктах програми ці партії розходилися з більшовицькою. Чому ЦК РКП(б) 25 березня скасував резолюцію “Про ставлення до дрібнобуржуазних партій”, за якою заборонялися будь – які угоди з ними?

Висвітліть гостру політичну боротьбу між більшовиками, есерами – боротьбистами, лівими есерами щодо прийняття Конституції. Дайте оцінку першій Конституції УСРР. З'ясуйте систему влади за Конституцією. У чому суть обмежень виборчого права?

Розбудовуючи свій апарат, Раднарком УСРР наслідував управлінські схеми, напрацьовані РНК РСФРР (доведіть). Перерахуйте факти поступового розчинення республіканських управлінських структур у централізованому державному апараті. Прослідкуйте боротьбу навколо “воєнно – політичного союзу” радянських республік. Висвітліть процес об'єднання економічної і військової сфер.

У **п'ятому** питанні дослідіть соціально – економічну політику уряду УСРР та антибільшовицький повстанський рух. З'ясуйте, чому полігоном у насадженні комуністичного виробництва була обрана Україна. Визначте темпи націоналізації промисловості. Проаналізуйте декрет УСРР про порядок націоналізації промислових підприємств. Назвіть повноваження УРНГ та його главків. Главкізм.

Відмінності в утвердженні радянської влади в Росії і в Україні особливо яскраво простежується, якщо дослідити методи управління на селі. Визначіть основні засади

аграрної політики УСРР. Передайте зміст “Положення про соціалістичний землеустрій і про заходи переходу до соціалістичного землеробства” від 26 травня 1919 р. Яким чином здійснювався розподіл землі в радянській Україні? Висвітліть систему заходів, спрямованих на зміцнення соціально – економічних позицій більшовиків, яка дістала назву політики “воєнного комунізму”. Проаналізуйте встановлення продовольчої монополії держави. Радгоспи, комуни, артілі. Дайте оцінку комуністичному розподілу продукції і продовольчій розкладці. Передайте зміст декретів, якими вони вводилися. Охарактеризуйте методи продовольчої диктатури, її суть і наслідки. 12 квітня 1919 р. РНК УСРР видав декрет “Про розверстку надлишків урожаю 1918 р. і попередніх років” (прокоментуйте). Для чого більшовицька влада позбавляла селян приватної власності на засоби виробництва? Висвітліть функції та діяльність продовольчих загонів і комбідів. Чому створити мережу комбідів вдалося тільки в половині українських сіл? З’ясуйте причини невдачі виконання планів хлібозаготівлі в Україні.

Проаналізуйте одну з альтернативних більшовицькій програмі платформу українських лівих есерів, сформульовану Лівобережною конференцією цієї партії на початку лютого 1919 р.

Висвітліть процес наростання соціальної напруги в українському селі. Охарактеризуйте розмах боротьби українського народу проти більшовицької окупації. Які засоби боротьби з повсталими використовував радянський режим? Назвіть причини переростання спорадичних селянських виступів у широкомасштабне антибільшовицьке повстання. Чому не вдалося об’єднати дії повстанців? Прослідкуйте хронологію селянських повстань. Отамани Н.Махно, Зелений, Соколовський, Гончар, Струк, Ангел, М.Григор’єв. З’ясуйте причини відступу більшовиків з України у 1919 р.

Семинар 2

У **першому** питанні охарактеризуйте основні напрямки політики РКП(б) щодо України на поч. 1920 р. Дайте оцінку “Тезам з українського питання” Х.Раковського від 19 листопада 1919 р. Чи можна вважати резолюцію ЦК РКП(б) “Про Радянську владу на Україні”, в якій зазначалося, що “РКП(б) стоїть на точці зору визнання самостійності УСРР”, зміною політики більшовиків у національному питанні? Проаналізуйте “Лист до робітників і селян України з приводу перемог над Денікіним” В.Леніна. Доведіть, що вся політична практика більшовизму спиралася на маскувальну термінологію.

У **другому** питанні висвітліть процес відновлення більшовицької влади в Україні на початку 1920 р. Дослідіть зміни в адміністративно – територіальному устрої України в 1919 – 1920 рр. Розкрийте особливості системи державної влади в УСРР. Вибори до Рад.

Проаналізуйте напрями комуністичного руху в Україні: КП(б)У, УКП(б), УКП. Прослідкуйте процес встановлення однопартійної диктатури. Назвіть причини витіснення більшовиками опонентів з політичної арени.

Розпочинаючи характеристику **третього** питання, висвітліть радянські реформи у галузі економіки. Вкажіть основні складові політики “воєнного комунізму” у 1920 р. Перерахуйте заходи щодо відбудови промисловості України (Промбюро). Проаналізуйте процес націоналізації української промисловості. Мілітаризація народного господарства. Українська трудова армія. Всеукраїнський комітет із проведення загальної трудової повинності. В.Чубар: політичний портрет.

Розкрийте особливості відновлення продовольчої диктатури й державної хлібної монополії. Хлібна розкладка. Комнезами. Які чинники впливали на проведення земельної політики радянської влади у 1920 р.?

Проаналізуйте “червоний терор” зразка 1920 р. Голова РНК Х.Раковський у травні 1920 р. повідомляв своїм найближчим соратникам: “...система придушення повстань найдикіша” (прокоментуйте). Доведіть, що моральний жах терору, його вплив на розклад людської психіки визначався не окремими вбивствами і навіть не їхньою кількістю, а системою, яка насаджувалася більшовицькою диктатурою. Антикуністичні настрої проявлялись в найрізноманітніших формах (охарактеризуйте). Під якими гаслами відбувався антикуністичний рух у 1920 р.? Махновці у 1920 р. Висвітліть один з перших проявів антикунізму в Червоній армії – виступ військового гарнізону у Миргороді в другій половині березня 1920 р. Чому незадоволення в армії зростало? Поширення в Україні селянських повстань обумовили створення Постійної наради по боротьбі з бандитизмом (дайте оцінку її діяльності). Чому у жодному державному чи партійному більшовицькому документі не було поставлено під сумнів основи політики “воєнного кунізму”?

У **четвертому** питанні дослідіть місце українського питання у зовнішньополітичній концепції радянської Росії у 1920 р. Висвітліть перебіг радянсько – польської війни. Східна Галичина влітку 1920 р. розглядалася радянським керівництвом як міст для перекинення соціалістичної революції у Західну Європу (обґрунтуйте). Назвіть причини поразки радянських армій під Варшавою. Чому більшовикам не вдалося поширити радянську владу у Польщі? Які цілі щодо України переслідував РНК РСФРР у ході радянсько – польських переговорів (серпень 1920 р.–березень 1921 р.)? Визначте наслідки Ризького мирного договору для України.

У **п'ятому** питанні висвітліть політику радянського уряду в культурній і духовній сферах. Політизація. Назвіть функції наркомату радянської пропаганди. Проаналізуйте боротьбу уряду УСРР з масовою неписьменністю, безпритульністю. Прослідкуйте зміни у системі середньої і вищої, професійної освіти. Дайте характеристику процесам ідеологізації у літературі, живописі, скульптурі, театрі, музиці. Назвіть причини наступу більшовиків проти церкви. Боротьба з “п'ятою колоною контрреволюції” (з'ясуйте масштаб). Південно – східний російський церковний собор. Всеукраїнський православний церковний собор.

Дайте оцінку радянському варіанту української державності. Визначте здобутки і прорахунки урядів УСРР, а також наслідки для історії України утвердження радянської влади.

Тема Білогвардійські війська в Україні (1918 – 1920 рр.) (самостійне опрацювання)

1. Політична доктрина відродження “єдиної великої і неділимої” Росії. А.Денікін.
2. Українські сили у боротьбі з білими арміями Денікіна.
3. Наступ П.Врангеля. Переговори делегації УНР з врангелівськими представниками.
4. Причини поразки білогвардійських сил. Махновські повстанські загони. Червоний терор в Криму.

Терміни: білогвардійщина, “Русская армия”, Кримська група, Задніпровська операція, каховський плацдарм, Перекопські і Чонгарські укріплення, “білий терор”, антисемітизм.

Джерела і література

Боровик М.А. Анархістський рух в Україні у 1917 – 1921 рр. // Укр. іст. журн. – 1999. – №1. – С. 3 – 18.

Верстюк В.Ф. Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918 – 1921). – К., 1991.

Литвин В. Історія України (у 3 – х томах): новітній час (1914 – 2004). Кн.1 – К., 2005.

Історія України: корот. термінол. словник: (Близько 400 основ. понять)/ Авт. – укл. П.І. Юхименко (керівник) та ін.). – К. – Біла Церква, 1999.

Корновенко С.В. Розробка білогвардійськими урядами А.Денікіна та П.Врангеля проектів земельної реформи (1919 – 1920 рр.) // Укр. іст. журнал. – 2006. – №1. – С. 101 – 112.

Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). – К., 2003.

Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.2.

Реєнт О. Денікінська окупація України. Реставрація буржуазно – поміщицького ладу // Історія України. – 2000. – №29 – 32.

Реєнт О. У робітнях історичної науки. – К., 1999.

Українська революція. Підручник/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.

Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.

Методичні поради

У першому питанні, висвітліть наступ білогвардійців в Україні. Чому А.Денікін не об'єднався з Директорією у боротьбі з більшовизмом? А.Денікін: політичний портрет. Проаналізуйте політичну доктрину відродження “єдиної великої і неділимої” Росії. Прокоментуйте цитату з мемуарів Денікіна: “Добровольчим військам я дав вказівки: самостійної України я не визнаю. Петлюрівці можуть або залишатись нейтральними і в цьому випадку негайно скласти зброю та розійтись по домівках, або повинні приєднатися до нас, визнавши наші гасла, одне з яких – широка автономія окраїн”. Назвіть причини підтримки Антантою білогвардійських генералів.

Денікінський режим та його наслідки для України. Охарактеризуйте зміни в адміністративно – територіальному устрої України. Чому встановлений в Україні денікінський режим носив відвертий українофобський характер? Адміністративна, аграрна, робітнича, освітня реформи. Розкрийте особливості “білого терору” на Україні. В чому полягала непослідовність національної політики білогвардійців? Прослідкуйте хронологію єврейських погромів. З'ясуйте причини розпалювання міжетнічної ворожнечі.

У другому питанні проаналізуйте процеси розгортання в Україні невдоволення білогвардійською владою, наростання страйкової боротьби та селянського партизанського руху. Перерахуйте форми боротьби у денікінському тилу. Які суперечності існували між Денікіним та українськими урядами? Центральний український повстанський комітет. Висвітліть опір денікінському режиму загонів під командуванням Н.Махна. Революційно – повстанська армія України. Назвіть перетворення, які

здійснювалися на звільнених махновцями українських територіях. Які політичні сили використовували антиденікінський спротив? Контрнаступ радянських військ і поразка денікінців. Встановіть хронологію більшовицького наступу в Україні. З'ясуйте причини поразки денікінців.

У **третьому** питанні висвітліть наступ врангелівських військ в Україні. “Русская армия”. Дослідіть аграрне питання в білогвардійській концепції. Проаналізуйте зміст “Закону про землю”. Визначіть причини переговорів делегації УНР з представниками П.Врангеля. Прокоментуйте заяву Врангеля: “Я усвідомлюю, що Україна повинна цілком самостійно вирішувати свою долю”. Чому Врангель визнав Директорію урядом УНР і погодився на спільні воєнні дії? Пригадайте останні бої українських військ на Правобережній Україні в листопаді 1920 р. Назвіть причини поразки армії УНР.

Дайте оцінку угоді між махновцями і урядом УСРР, висвітлюючи **четверте** питання. Відтворіть перебіг контрнаступу радянських військ. Яку роль у штурмі Криму відіграли махновські повстанські загони? Чому радянський уряд розірвав угоду з махновцями? Операція по знищенню махновських військ та її наслідки. Перехід Н.Махна до партизанських форм антирадянської боротьби. З'ясуйте роль махновського руху в боротьбі за українську державність.

Висвітліть політику “червоного терору” в Криму. Визначте розмах репресій. Перерахуйте соціально – економічні перетворення, які здійснювалися радянською адміністрацією.

Тема Українська РСР в період непу (1921 – 1928 рр.) Українізація (самостійне опрацювання – конспект).

1. “Українізація”: причини, суть і наслідки згорання.
2. Культура і духовне життя в роки непу. Політика більшовиків у галузі культури. Партійно – державний контроль над культурою. Становище інтелігенції. Початок створення “нової інтелігенції”.

Терміни:українізація, коренізація, неп.

Джерела і література

Голод 1921 років в Україні: Збірник документів і матеріалів/ Упоряд. О.М. Мовчан та ін.; відп. ред. С.В. Кульчицький. – К., 1993. – 236 с.

Касьянов Г. Українська інтелегенція 1920 – 30 – х років: соціальний портрет та історична доля. – М., 1992.

Даниленко В.М., Касьянов Г., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20 – 30 рр. – К., 1991.

Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920 – х – 30 – х рр.: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус: Едмонтон, 1992. – С. 152.

Кульчицький С.В. Україна між двома війнами. – К., 1999.

Білас І.Г. Репресивно – каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно – політичний та історико – правовий аналіз: У 2 кн. – К., 1994.

Шаповал Юрій, Пристайко Володимир, Золотарьов Вадим. ЧК – ГПУ – НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К., 1997.

Шаповал Ю.І. Україна 20 – 50 – х років:сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.

- Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20 – 30 – ті роки. – К., 1991.
- Даниленко В. М. Українізація : здобутки і втрати (20 – 30 – і рр.) // Проблеми історії України: факти, судилля, пошуки. – К., 1992. – Вип. 2.
- Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.). – К., 1999.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної укр. нації ХІХ – ХХ ст.– К., 1996.
- Рєєнт О. У робітнях історичної науки. – К., 1999.
- Масенко Л. Доба українзації 20 – х років ХХ ст.: засади освітньої й культурної політики Миколи Скрипника / Лариса Масенко // Дивослово. — 2004. — № 5. — С. 27—30.
- Дорошко М. З історії проведення політики українзації у 1920 – ті роки / Микола Дорошко // Київська старовина. — 2004. — № 1. — С. 68—75.
- Литвин В. Історія України (у 3 – х томах): новітній час (1914 – 2004). Кн.1 – К., 2005.

Методичні поради

Доведіть, що українізація, здійснювана урядами УНР і Української Держави, була зовсім іншим явищем і співпадала з радянською тільки термінологічно. Які є тлумачення цього терміну в сучасній історіографії?

Перерахуйте причини коренізації. Проаналізуйте національне питання в політиці більшовиків. Дайте оцінку тезам ЦК РКП(б) "Про Радянську владу на Україні", які були затверджені в грудні 1919 р. Російська радянська влада здійснювала політику українзації для того, щоб зробити свою присутність в Україні більш толерантною, неокупаційною для українців (доведіть або спростуйте). пам'ятайте, що кампанії радянської українзації можна надавати значення переважно культурного або переважно соціально – політичного явища. Доведіть, що вся політика більшовиків в Україні від 1917 р. спрямовувалася на пристосуванські, мімікрійні дії щодо національно – визвольного руху. В.Затонський у виступі на Х з'їзді РКП(б): "Революція пробудила культурний рух, розбудила широкий національний рух, а ми не зуміли спрямувати у наше русло цей національний рух, ми проґавили його, і він пішов цілком шляхом, яким повела його місцева дрібнобуржуазна інтелігенція і куркульство. Це треба прямо сказати. Це була наша величезна помилка!" (оцініть). Охарактеризуйте постанову пленуму ЦК КП(б)У від 6 лютого (затверджена і доповнена на пленумі ЦК від 17 жовтня 1922 р.) "Цілі і завдання українзації". Висвітліть концепцію "боротьби двох культур":

В червні 1923 р. ухвалив постанову "Про заходи в справі українзації шкільно – виховуючих та культурно – освітніх установ", у вересні 1923 р. було видано декрет ВУЦВК та РНК УСРР "Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови" (проаналізуйте).

Прослідкуйте етапи українзації. Чому переважна більшість російськомовної інтелігенції не сприйняла ідеї українзації? Деякі українські культурні діячі і в Україні, і поза її межами поставилися до кампанії українзації з великою підозрою (наведіть приклади). Доведіть, що до весни 1927 р. українізація залишалася апаратною кампанією. Коли вона була перенесена в сферу освіти, науки і культури? Якщо в інших національних республіках коренізація так і залишилася апаратною кампанією, то в Україні вона набула багатьох ознак потужного національного відродження(чому). М.Скрипник: історичний портрет. Проаналізуйте розвиток початкової, середньої і вищої освіти. Боротьба з

неписьменністю. Чому стартовий рівень знань студентів різко погіршився? мережа робітничих факультетів при вузах.

За ліквідацією університетської освіти наукові дослідження зосередилися в Українській академії наук (висвітліть її діяльність).

Термін "національне відродження", яким характеризуються 20 – ті рр., найбільш яскраво ілюструється великими досягненнями в сфері літератури та мистецтва (наведіть приклади).

Тема Насильницька колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор як геноцид української нації 2 год

1. Поворот до суцільної колективізації. Розкуркулювання. Опір селянства колективізації. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах.
2. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні. Масштаби та наслідки голодомору (конференція).

Терміни: голодомор, куркуль, розкуркулення, етноцид, „чорні списки”, главкізм, загород заони, колективізація, геноцид, “ножниці цін”, хлібозаготівля, главкізм, командна економіка, продовольча диктатура, усупільнення, продрозверстка.

Джерела і література

Політична історія України ХХ століття: Підруч. для студ. ВНЗ / А.І. Кудряченко, Г.І. Калінічева, А.А. Костиря. – К.: МАУП, 2006. – 696 с.

Реєнт О. У робітних історичної науки. – К., 1999.

Україна в ХХ ст.: Зб. док. і матеріалів (1900 – 1939 рр.) / Упоряд. А.Слюсаренко, А.Буравченков, М. Миронець та ін. – К., 1997.

33 – й: Голод: Народна книга – меморіал / Упоряд. Л.Б.Коваленко, В.А.Маняк. – К.: Рад. письменник, 1991. – 584 с.

Веселова О.М. Увічнення пам'яті жертв голоду – геноциду 1932— 1933 рр. в Україні / О. М. Веселова // Укр. іст. журн. — 2004. — № 2. — С. 50—67.

Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990.

Голодомор 1932 – 1933 рр. на Україні. Монографія (під ред Ю.Шаповала). К., 2003.

Гриневич Л.В. Сталінська "революція згори" та голод 1933 р. як фактори політизації української спільноти / Л. В. Гриневич // Укр. іст. журн. — 2003. — № 5. — С. 50—64.

Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної укр. нації ХІХ – ХХ ст.– К., 1996.

Даниленко В.М., Касьянов Г., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20 – 30 рр. – К., 1991.

Колективізація і голод на Україні. 1929 – 1933. – К., 1993.

Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К.: Либідь, 1993. – 383 с.

Кульчицький С. Голодомор 1932 – 33 рр. як геноцид. – К., 2007.

Литвин В.М. Історія України (у 3 – х тт.). Том ІІІ. Новітній час (1914 – 2004). Книга перша. – К.: ВД „Альтернативи”, 2005. – 832 с.

Мейс Д. Політичні причини голодомору в Україні (1932 – 1933 рр.) // УІЖ. – 1995. – № 1. – С. 34 – 48.

- Мухіна М. Упокорення голодом: Зб. документів / АН України, Інститут української археографії. – К.: Інститут української археографії АН України, 1993. – 312 с.
- Кривоніс В. М. Соціальні функції органів „ правопорядку” в період голодомору 1932 – 33 рр. в Україні // Український історичний журнал. – 2004. – №1 (454).
- Кульчицький С. В. Опір селянства суцільній колективізації. // Український історичний журнал. – 2004. – №2 (455).
- Шаталіна Є. Голодомор: соціально – економічні. суспільно – політичні, морально – психологічні аспекти. // Голод – геноцид 1933 року в Україні: історико – політологічний аналіз соціально – демографічних та морально – психологічних наслідків: Міжнар. Наук. – теорет. конф., Київ, 28 листопада. 1998р.; Матеріали / Редкол.: С, Кульчицький (відп. ред.) та ін. – Київ – Нью – Йорк: Вид – вс М. П. Коць, 2000. – 536 с.
- Голод – геноцид 1933 року в Україні: історико – політологічний аналіз соціально – демографічних та морально – психологічних наслідків : Міжнар.наук. – теорет.конф.,Київ,28 листоп.1998 р. : Матеріали / Асоц.дослідників голодоморів в Україні,НАН України,Ін – т історії України;Редкол.:С.Кульчицький (відп.ред.) та ін. – К. : Вид – во М.П.Коць ; Нью – Йорк, 2000 . – 536с.
- Розсекречена пам'ять : голодомор 1932 – 1933 років в Україні в документах ГПУ – НКВД / Служба безпеки України, Міжнар. благодійний фонд "Україна 3000" ; редкол.: В. Даниленко (відп. ред.) та ін. – К. : ВД "Стилос", 2007 . – 604с.
- Голодомор 1932 – 1933 років в Україні : документи і матеріали / НАН України, Ін – т історії України, Міжнар. благодійний Фонд "Україна 3000" ; упоряд.Р.Піріг, редколегія: В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : ВД "Києво – Могилянська академія", 2007 .
- 33 – й: голод [Текст]: народна Книга – Меморіал / упоряд.: Л. Б. Коваленко, В. А. Маняк. – К. , 1991. – 584 с.

Методичні поради

Проаналізуйте історіографію проблеми. Висвітліть соціально – економічні перетворення радянської влади в аграрному секторі економіки в кінці 20 – х – на початку 30 – х років, які призвели до трагедії голодомору. Хлібозаготівельні кризи 1927 – 1929 рр. кооперування або колективізація? Проаналізуйте причини згорання непу і переходу до суцільної колективізації. Визначте етапи проведення суцільної колективізації. Примусовість, неприродний ріст темпів, насильницькі методи, репресії, свавілля, самоуправство стали характерними рисами колективізації сільського господарства (наведіть приклади). Наступ на "куркульство". Розкуркулювання. Розкуркулення вилилось у справжню антиселянську війну проти найбільш працьовитої, продуктивної частини подільського селянства. Для того, щоб працювали нові закони, було застосовано принцип "поділяй і володарюй". Чому українські селяни всього колгоспного відносились, як до чужого? Опір селянства колективізації. У 1930р. опір мав шанси перерости у селянське повстання, але був зламаний репресивним апаратом, що знаходився у розпорядженні сталінського тоталітарного режиму (наведіть приклади). Завершення колективізації основної частини селянських господарств у 1931 – 1932 рр. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах. Доля розкуркулених селян. Доведіть, що форсована індустріалізація і суцільна колективізація – взаємопов'язані явища. Доведіть,

що запровадження тоталітарною системою надзвичайних заходів 1928/1929р. у сільському господарстві знаменувало собою ліквідацію непу і перехід до методів відкритого пограбування селянських господарств. Доведіть, що за своєю суттю аграрна політика більшовиків була антиселянською.

Голодомор, що охопив всю Україну, набув рис національної катастрофи. Визначте причини голодомору на Україні. Висвітліть перебіг голодомору, простежте його поступове наростання, окресліть масштаби, встановіть категорії голодуючого населення. Наведіть факти людожерства. Проаналізуйте механізм застосування репресій на Харківщині щодо голодуючого сільського населення Надзвичайні хлібозаготівельні комісії В.Молотова в УСРР і Л.Кагановича на Кубані. “Закон про п'ять колосків”. Чорні дошки. Чому надмірно завищені плани хлібозаготівель 1932/1933р. не були виконані? В містах голод не набув таких жахаючих масштабів, як на селі (обґрунтуйте). Доведіть, що голод був планомірним знищенням українського селянства, засобом поставити його на коліна і позбавити будь – яких думок про приватну власність. Голод – прямий результат спроби перебудувати сільськогосподарське виробництво в дусі ідей зрівняльного соціалізму.

Виявіть наслідки голодомору, зокрема, демографічні втрати (метод демографічної екстраполяції.), безпритульність, втечу селян у міста, порушення ментальності населення. Дослідіть форми опору селянства антинародній аграрній політиці тоталітарного режиму. Чому радянський уряд не визнавав факт голоду? Радянська держава мала у своєму розпорядженні достатньо можливостей і засобів, щоб запобігти жакливій трагедії, або хоча б вчасно надати допомогу голодуючому населенню. Чому цього не зробила? На помираючих голодною смертю селян офіційна пропаганда вішала ярлики «куркульства», «класових ворогів», «ворогів соціалізму», ледарів, які не хочуть працювати в колгоспах, саботуючи генеральну лінію партії.

Безпосередніми виконавцями геноциду – є партійні і радянські представники органів влади, а також всі, хто свідомо, чи будучи введеними в оману фарисейськими лозунгами та закликами офіційної пропаганди, сприяли антинародній політиці більшовиків на селі (обґрунтуйте).

Сучасна історіографія про голодомор 1932 – 1933 рр. Кількість померлих від терору голодом встановити досить важко. Чому? Зверніть увагу! Голод 1932 – 1933 років відрізняється від попереднього (1921 – 1923) і наступного (1946 – 1947) тим, що спричинені ним демографічні втрати піддаються підрахункам. Перший радянський голод мав місце після майже семи років безперервної війни, а третій – після кривавої Другої світової війни. В обох випадках неможливо встановити хоча б приблизну кількість загиблих саме від голоду, відокремивши їх від тих, хто загинув на війні або виїхав з України. Визначте наслідки голодомору.

Більшовики прагнули знищити селянство – осередок українського національно – визвольного руху Після голодомору український народ був деморалізованим і радянська влада вирішила, що з українським національним рухом покінчено. Але цього не сталося.

Історія показала, що український народ знайшов в собі сили для розбудови власної держави. Сьогодні ми повинні пам'ятати, що без власної національної держави, без національної еліти, національної ідеї та народу, який може вистояти свої національні інтереси нація не може існувати. Колгоспи в системі командної економіки в 1934 – 1938 рр. Політвідділи МТС і радгоспів.

Тема Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (самостійне опрацювання – конспект).

1. Українські землі в складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини. Становище північно – західних укр земель (Волинь, Полісся, Підляшшя). Спроби денационалізації укр населення.
2. Українські землі у складі Румунії.
3. Закарпаття у складі Чехословаччини.
4. Проголошення незалежності Карпатської України. А.Волошин.

Терміни: “доконані факти”, окупація, інкорпорація, анексія, суб'єкт і об'єкт міжнародного права, сейм, пацифікація, радикалізм, національна ідея, націоналізм, “період нормалізації”, Велика депресія, посадництво, санація.

Джерела і література

- Кугутяк У. Галичина: сторінки історії. – Івано – Франківськ. – 1993.
- Макарчук С. А. Этносоциальное развитие й национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов, 1983
- Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918 – 1923 р. – К., 1998.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.. – К., 1996.
- Кугутяк М. Історія української націонал – демократії (1918 – 1929). – Івано – Франківськ, 2002.
- Кентій А. Українська військова організація (УВО) в 1920 – 1928 рр. Короткий нарис. – К., 1998.
- Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.
- Політичний терор і тероризм в Україні. XIX – XX ст. Історичні нариси. – К., 2002.
- Косик В. Розкол ОУН (1939–1940). Збірник документів. – Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України; Львівський національний університет ім. І.Франка, 1999. – 136 с.
- Бедрій А. Кінець одного періоду, початок революційної епохи (До 40 – річчя створення Революційного Проводу ОУН) // Визвольний шлях. – 1980. – Кн. 6. – С. 649 – 662.
- Бойко Ю. Націоналізм на Східноукраїнських землях у добі Коновальця // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 577 – 617.
- Вегеш М. Сторінки історії ОУН–УПА в Закарпатті (1929–1939) // Сучасність. – 2001. – № 2. – С. 85 – 103
- Веденєєв Д. Зародження спеціальних служб руху укр націоналістів (1920–1930 рр.) // Пам'ять століть. – 2001. – № 4. – С. 109 – 116.
- В'ятрович В. Основні принципи зовнішньої політики ОУН // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича. – Львів, 2004. – Збірник 3: До 75 – ліття Організації Українських Націоналістів. – С. 16 – 29.

Дичковська Г. Філософсько – політичні основи українського національно – визвольного руху 20–50 – х рр. ХХ ст. – Івано – Франківськ, 2003. – 164 с.

Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси / Відп. ред. Смолій. – К., 2002.

Мандрик М. Ідейна кристалізація та організаційне становлення українського націоналістичного руху 20 – 30 – х рр. ХХ ст. // Визвольний шлях. – 2003. – Кн. 6. – С. 33 – 43.

Мірчук П. Нарис історії Організації Укр Націоналістів. – Мюнхен, Лондон, Нью – Йорк, 1968. – 639 с.

Націоналізм: Антологія / Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.

Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси / Відп. ред. С.В. Кульчицький. – К., 2005. – 496 с.

Посівнич М. Формування військової доктрини ОУН (1929–1939) // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2003. – Збірник 1. – С. 34 – 44.

Ходак В. Державотворча концепція ОУН (1929–1939 рр.) // Галичина. Науковий і культурно – просвітній часопис. – 1999. – № 3. – С. 39 – 44.

Методичні рекомендації

Які території перебували у складі інших держав? Українські землі в складі Польщі. Українське питання в політиці польських політичних партій. Правовий статус Східної Галичини. Становище північно – західних українських земель (Волинь, Полісся, Підляшшя). Спроби денационалізації українського населення. "До врегулювання питання наших західних кордонів ми на 9/10 залежимо від доброї волі Антанти. Тому я дотримуюся думки – поки це найважливіше питання не буде розв'язане, необхідно всі інші справи, через які ми можемо конфліктувати з Антантою, зволікати, не розв'язуючи їх остаточно, не ставлячи ніде крапки над "і". Тільки після врегулювання цих справ ми станемо першорядною силою на Сході, з якою рахуватиметься кожний, не виключаючи Антанти. Тоді буде легко, використовуючи будь – які зачіпки, що завжди відшукуються, розв'язати справу на свою користь" (проаналізуйте слова Пілсудського). Політика доконаних фактів. Конституція 1921 р. Доведіть, що польська адміністрація тримала курс на інтеграцію східних кресів у польській національній державі. Це означало, що місцеве населення рано чи пізно мусило полонізуватися, відмовитися від своєї національної ідентичності. Назви "українець", "український" в офіційній мові були заборонені. У затверджуваних сеймом законодавчих актах, в інших державних документах почали вживатися терміни "русини", "православні", "тутешні", "волиняки", "поліщуки", аби обійти те єдине слово, яке пов'язувало місцеве населення з багатомільйонним українським народом.

"Пацифікація"(умиротворення, замирення, заспокоєння) українського села. Назвіть причини, хід і наслідки. Прослідкуйте за діяльністю польських шовіністичних угруповань.

Характер розвитку промисловості. Кооперація. Аграрні відносини. Погіршення економічного становища населення під час кризи 1929 – 1933 рр. Доведіть, що аграрна політика польського уряду цілком і повністю підпорядковувалася колонізації і полонізації українських земель. Закон "Основи земельної реформи" від 10 липня 1919 р. (проаналізуйте). Аграрне перенаселення. Еміграція та її масштаби.

Політичні партії у Східній Галичині. Українське національно – демократичне об'єднання. Компартія Західної України. Еволюція радянофільства. Спроби українсько – польського діалогу. В чому полягала проблема українсько – польських відносин? УНДО. Волинський експеримент. Доведіть, що Г.Юзефський проводив політику асиміляції, але не етнічної, а державної. "Нормалізація" була усною домовленістю, скоріше тактичним компромісом, ніж принциповою угодою. Вона тривала недовго і пала жертвою боротьби, яка розгорнулася і в урядових колах, і всередині українського політичного табору. Наведіть приклади, що політика "нормалізації" від початку не користувалася одностайною підтримкою.

Утворення Організації українських націоналістів (ОУН). С.Бандера. Інтегральний націоналізм: теоретичні підвалини. Д.Донцов. Український монархізм В.Липинського. Розвиток української освіти, літератури, мистецтва. Наукове товариство ім. Т.Шевченка. УГКЦ. Розгорнулася кампанія "ревіндинації", тобто примусового навернення православних до католицизму (наведіть приклади).

Українські землі у складі Румунії. Анексія українських земель Румунією. Характер політики румунського уряду щодо українців. Татарбунарське повстання. Діяльність політичних партій. Українська національна партія. Діяльність радикальних націоналістичних груп.

Закарпаття у складі Чехословаччини. Вхідження Закарпаття до складу Чехословаччини. Український національно – культурний рух. Особливості політичної боротьби в Закарпатті: русофільство, русинство, українофільство. Надання автономії Карпатській Україні. Створення Карпатської Січі. Проголошення незалежності Карпатської України. А.Волошин. Вторгнення угорських військ у Закарпаття.

II семестр

Змістовий модуль 3 (Україна в період Другої світової війни і два повоєнні десятиліття)

Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.).

Тема 1. Україна на початку Другої світової війни (1939 – 1941 рр.) (2 год.)

1. Історіографія проблеми.
2. Українське питання у міжнародній політиці напередодні та на початку другої світової війни. Західноукраїнські землі в політичних концепціях Німеччини та Радянського Союзу.
3. Вступ радянських військ на західноукраїнські землі 17 вересня 1939 р. Радянсько – німецький договір про дружбу і кордони.
4. Становище українського населення у Генеральній губернії і радянській Україні: порівняльний аналіз.

Рекомендована література

Трубайчук А. Українське питання в європейських міжнародних відносинах 1918 – 1945 // Київська старовина, 1996. – № 2 – 3.

Швагуляк М. "Українська карта": Українське питання у міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни // Дзвін, 1990. – №7.

Іллюшин І., Пшенніков О. Діяльність оперативно – чекістських груп НКВД в західних областях України (вересень – жовтень 1939 р.) // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – № 2 – 4. – 2000.

Ковалюк В.Р. Культурологічні та духовні аспекти "радянизації" Західної України // Укр. іст. журнал, 1993. – № 2 – 3.

Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. – Львів – Хуст, 2004.

Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939 – 1941 рр.). Львів, 2010.

Радянські органи державної безпеки у 1939–червні 1941 р.: документи ГДА СБ України/упорядн. В.Даниленко, С.Кокін. – К., 2009.

Іллюшин І. Переддень війни в пострадянській українській історіографії// Київська старовина – 2009. – №4. – С.65 – 75.

Васильєв В. Україна в політиці керівництва СРСР напередодні Другої світової війни// УІЖ. – 2005. – №1. – С.4 – 16.

Макарчук В. Облаштування лінії рад – нім кордону в 1939 – 1941 рр.: від демаркації до співробітництва і торгівлі// Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №5. – С.3 – 7

Іржавська А. Злочинні плани гітлерівської Німеччини щодо України напередодні та в роки II св війни// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей. – К., 2004. Вип.8., Ч.1. – С.175 – 178

Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 2000.

Дружини українських націоналістів у 1941 – 1942 роках. – Мюнхен, 1953.

Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929 – 1941 рр.). – К., 1998.

Киричук Ю. Нариси з історії українського національно – визвольного руху 40 – х – 50 – х років XX ст. – Львів, 2000.

Косик В. Розкол ОУН (1939 – 1940). – Львів, 1997.

Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью – Йорк – Л., 1993.

Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. – Львів; Київ, 2001.

Кук В. Степан Бандера. — Івано – Франківськ, 1999. — С 9.

Ткачук А. В. Предсудом истории. Сотрудничество германских фашистов и украинских националистов в годы второй мировой войны и борьба против них советских органов государственной безопасности. — К., 2000.

Андрухів І., Француз А. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939—1959):Суспільно – політичний та історико – правовий аналіз. — Рівне ; Івано – Франківськ, 2001.

Терміни: українська ідея, національна ідея, український націоналізм, депортація, расизм, Закерзоння, радянизація.

Методичні поради

У **першому** питанні висвітліть історіографію проблеми «Україна у Другій світовій війні».

У **другому** питанні визначте становище українських земель у передвоєнний період, зробіть узагальнення. З курсу всесвітньої історії пригадайте причини європейської кризи 1938 – 1939 рр. Крах Версальсько – Вашингтонської системи і

загострення міжнародних відносин напередодні Другої світової війни. Трикутник Берлін – Рим – Токіо. Експансія фашистських держав і політика захоплення агресорів. План «Барбароса». З'ясуйте позицію міжнародного співтовариства стосовно СРСР. Чи була альтернатива радянсько – німецькому зближенню? Охарактеризуйте умови радянсько – німецького пакту про ненапад від 23 серпня 1939 р. Яким чином передбачався поділ сфер впливу в Східній Європі згідно з таємним протоколом? Дайте оцінку наслідкам радянсько – німецького пакту стосовно сучасної проблеми кордонів України та її сусідів. Пакт Молотова – Ріббентропа: захист від агресії чи змова тоталітаризму? Які наслідки мав «шлюб за розрахунком» (радянсько – німецьке співробітництво) для Європи загалом і України зокрема? Порівняйте геополітичні зазіхання СРСР і Німеччини щодо України напередодні війни.

Скільки договорів порушив СРСР, розпочавши бойові дії проти Польщі? Проаналізуйте процес входження Західної України до складу УРСР. Які події прискорили наступ Червоної армії? Чи можна погодитися із трактуванням радянською історіографією походу Червоної армії на початку війни як «золотого вересня»? З'ясуйте причини розбіжностей в термінології та оцінках сучасних істориків. Обґрунтуйте прийнятний для вас варіант. Дайте оцінку договору про дружбу й кордони укладеному СРСР і Німеччиною 28 вересня 1939 р. Назвіть хронологічні етапи входження Західної України, Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР.

Доведіть, що військовий досвід радянських збройних сил у 1939 – 1941 рр. засвідчив низьку ефективність бойових дій основних родів військ Червоної армії, а це, в свою чергу, наближувало радянсько – німецьку війну.

У **третьому** питанні дослідіть основні заходи (політичні, соціально – економічні, освітньо – культурні) політики радянзації західноукраїнських земель. Виокреміть їх позитивні і негативні наслідки.

Прослідкуйте оформлення нового державно – політичного і територіального статусу Західної України. Порівняйте механізми перебирання влади у 20 – х рр. і у 1939 р. Доведіть маріонетковість виборчої системи, продемонструйте ставлення до виборів західноукраїнського населення. Чому на відміну від УРСР в період українізації (20 – ті рр.) на західноукраїнських землях місцеві українські кадри не були задіяні? Охарактеризуйте масштаби репресій. Які категорії населення стали об'єктом репресій? Визначте політичні прорахунки радянського режиму.

Прослідкуйте процеси суцільної націоналізації землі. Чому період добровільності у творенні колгоспної системи був короткотривалим? Одержавлення як одна з частин казарменого соціалізму. З'ясуйте масштабні структурні зрушення у господарстві краю.

Дайте оцінку державно – церковним стосункам у передвоєнний період. Визначте позицію Шептицького до радянської влади. Охарактеризуйте перетворення у сфері культури. Реорганізація системи освіти. Мілена Рудницька у книжці «Західна Україна під більшовиками» згадує, що учні львівських шкіл були ерудованішими, ніж директори шкіл або вчителі з Наддніпрянської України (газвіть причини). 14 січня 1940 р. надзвичайними зборами Наукового товариства ім. Т.Шевченка (НТШ) було прийнято ухвалу про ліквідацію товариства. Чому? Висвітліть заходи радянської влади у реорганізації та створенні розгалуженої мережі культурно – освітніх закладів, які в умовах тоталітарного

режиму мали виконувати роль ідеологічних центрів. Наслідки радянської культурної політики на західноукраїнських землях були неоднозначними і суперечливими (доведіть).

Порівняйте становище українців (політичне, соціально – економічне, культурно – духовне) у складі УРСР і Генеральної губернії. Поясніть децю ліберальну політику німців на українських землях, що потрапили у німецьку зону окупації на захід від нового кордону між Німеччиною і СРСР, що утворився після розгрому ними Польщі. Прокоментуйте слова одного з провідних діячів ОУН(б) Л.Рибуса: «В цій атмосфері, німецька політика видавалась прихильною для української справи і в громадянській думці наших емігрантів утворилося уявлення, що німці є справжніми нашими союзниками».

У **четвертому** питанні розгляньте бачення українськими демократичними центрами вирішення українського питання на першому етапі Другої світової війни.

Політичний портрет С.Бандери і А.Мельника. Визначте причини розколу ОУН. Чи був він закономірним? Ситуація 1940 р. є досить парадоксальною: якщо на початку розколу провина, безумовно, лежала на прихильниках С.Бандери, то у серпні деструктивну позицію зайняли прихильники А.Мельника (обґрунтуйте). Проаналізуйте програми ОУН (б) і ОУН (м).

З'ясуйте ставлення українських демократичних сил до радянсько – німецького пакту. Доведіть, що вся емігрантська спільнота сподівалася отримати державну незалежність завдяки війні. Які обставини зумовлювали ці політичні ілюзії?

Визначте роль німецького фактора у планах бандерівського і мельниківського керівництва. Після підписання пакту Ріббентропа – Молотова німецький уряд дав наказ своїм спецслужбам посилити нагляд за емігрантськими політичними угрупованнями на території рейху (чому?). З якою метою представники німецького керівництва підтримували у провідників ОУН та інших українських політичних об'єднань сподівання на позитивне розв'язання українського питання? 15 вересня, у Відні Канаріс мав зустріч з Андрієм Мельником. Яких домовленостей вдалося досягнути сторонам. Чи дотрималася їх німецька сторона? Чому не відбулося організованого спротиву радянському режиму на першому етапі Другої світової війни?

Доведіть, що масштаби співпраці ОУН та абверу дуже сильно перебільшені у радянській та деякій сучасній науковій літературі. В яких формах відбувалася співпраця німецьких спецслужб і ОУН? Союз ОУН з нацистами у цілому відповідав практиці, що склалася на міжнародній арені в другій половині 30 – х років (обґрунтуйте). У чому полягав стратегічний задум оунівського керівництва, яке йшло на співпрацю з німецькими спецслужбами? Чи був він виправданий?

Ударні (за оунівською термінологією — «пробоєві») групи: мета утворення, діяльність. Яку мету ставила відновлена у березні 1940 р. Крайова екзекютива? Прослідкуйте діяльність націоналістичного підпілля на західноукраїнських землях.

Дайте оцінку наказу командування НКВС СРСР від 11 жовтня 1939 р. «Про введення єдиної системи обліку антирадянських елементів, виявлених агентурною розвідкою». Дослідіть методи боротьби радянського режиму з націоналістичним рухом. «Процес 59 – ти», «Процес 62 – х» ін. Здатність ОУН до відновлення зруйнованих елементів організаційної структури свідчить про декілька важливих рис підпілля (яких саме?).

Організація Українських націоналістів виявилася єдиною силою, яка виступила проти радянської західноукраїнських земель у 1939 – 1941 рр. (доведіть). Прослідкуйте форми військової та ідеологічної підготовки націоналістів. Спеціальні курси в Кракові, табори у Закопаному, Крилиці, Команчі. Визначте специфіку підготовки командних кадрів на воєнних курсах при ОУН (б). Українсько – німецьке військове бюро у Кракові. Український легіон Р.Сушка.

У грудні 1940 р. керівництво ОУН (б) видало «Маніфест Організації українських націоналістів» (проаналізуйте зміст).

Дайте характеристику рішенням прийнятим на Другому великому зборі, який відбувся в квітні 1941 р. «Політичні вказівки» ОУН (б). Краєвий військовий штаб (очолював Д.Грицай). Охарактеризуйте звернення до всіх українців (14 червня 1941 р.) і «Меморандум» ОУН (б) (15 червня 1941 р.) Доведіть ілюзорність сподівань націоналістів на допомогу нацистської Німеччини.

Проаналізуйте спроби згуртування всіх українських політичних сил в еміграції. Чому вони були невдалими? З якою метою 22 червня 1941 р. у Кракові відбулася нарада, в якій взяли участь представники Державного Центру УНР, монархістів – гетьманців, Українського національного демократичного об'єднання (УНДО), Фронту національної єдності (ФНЄ), ряду інших партій і організацій? Дайте характеристику Українському національному комітету (УНК), очолюваному В.Петрівим. Дайте характеристику Українського центрального комітету під керівництвом В.Кубійовича, утвореного весною 1940 р. Проаналізуйте діяльність Державного центру УНР, очолюваного А.Лівицьким і групи П.Скоропадського.

Запитання для самоконтролю

1. Висвітліть історіографію проблеми «Україна у Другій світовій війні».
2. визначте становище українських земель у передвоєнний період
3. пригадайте причини європейської кризи 1938 – 1939 рр.
4. ». З'ясуйте позицію міжнародного співтовариства стосовно СРСР. Чи була альтернатива радянсько – німецькому зближенню?
5. Охарактеризуйте умови радянсько – німецького пакту про ненапад від 23 серпня 1939 р.
6. Яким чином передбачався поділ сфер впливу в Східній Європі згідно з таємним протоколом? Дайте оцінку наслідкам радянсько – німецького пакту стосовно сучасної проблеми кордонів України та її сусідів.
7. Які наслідки мав «шлюб за розрахунком» (радянсько – німецьке співробітництво) для Європи загалом і України зокрема?
8. Порівняйте геополітичні зазіхання СРСР і Німеччини щодо України напередодні війни.
9. Які події прискорили наступ Червоної армії? Чи можна погодитися із трактуванням радянською історіографією походу Червоної армії на початку війни як «золотого вересня»? З'ясуйте причини розбіжностей в термінології та оцінках сучасних істориків. Обґрунтуйте прийнятний для вас варіант.
10. Дайте оцінку договору про дружбу й кордони укладеному СРСР і Німеччиною 28 вересня 1939 р.
11. Назвіть хронологічні етапи входження Західної України, Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР.

**Тема 17 (Україна на першому етапі радянсько – німецької війни)
(самостійна робота – конспект)**

1. Початок війни. Оборонні бої на Україні влітку – восени 1941 р. Більшовицький терор. Діяльність НКВС.
2. Бойові дії навесні і влітку 1942 р.
3. Оунівське підпілля 1941 – 42 рр. Зміна програмових засад оунівців.

Рекомендована література

- Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів / Зібрав і впорядкував В. Косик. г Т. 1 – 4. – Львів, 1997 – 1999.
- Українська суспільно – політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали в 3 – х Т. – Т. 3. – Мюнхен, 1983.
- Боляновський А. Іноземні військові формування у збройних силах Німеччини 1939 – 1945 рр.: історіографія// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей/ історіографія// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей/ історіографія// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей/ НАН України, Інститут історії України. – К., 2006. – Вип.10, Ч.1. – С.178 – 206.
- Гриневич В.А. Напад Німеччини на СРСР і криза лояльності сталінському режиму в Україні // Сторінки Воєнної історії України. – Вип. 7. Частина II. – 2003.
- Заболотна Т.В. Каральна політика радянських органів правопорядку на початку Великої Вітчизняної війни // Сторінки Воєнної історії України. – Вип. 8. Частина II. – 2004.
- Іллюшин І., Пшенніков О. Діяльність оперативно – чекістських груп НКВД в західних областях України (вересень – жовтень 1939 р.) // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – № 2 – 4. – 2000.
- Король В.Ю. Оборона Києва: героїзм і трагедія // Історія в школі. – 2001. – №9
- Маслов О.О. Втрати радянського генералітету в боях 1941— 1944 в Україні. //Укр. іст. журнал, 1993. – № 1.
- Муковський І. З історії мобілізації людських резервів до Червоної армії 1941 – 1945. // Розбудова держави, 1995. – № 4, 5.
- Гриневич В.А. Німецько – радянська війна 1941 – 1945 рр. // Політична історія України ХХ століття. – К., 2003. – С 129 – 304.
- Грицюк В. Стратегічні і фронтові операції Великої Вітчизняної війни на теренах України. – К., 2010.
- Кучер В. Радянські в'їськовополонені: сталінські «зрадники» батьківщини// УІЖ. – 2009. – №6. – С.35 – 47
- Макарчук В. Облаштування лінії рад – нім кордону в 1939 – 1941 рр.: від демаркації до співробітництва і торгівлі// Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №5. – С.3 – 7
- Іржавська А. Злочинні плани гітлерівської Німеччини щодо України напередодні та в роки II св війни// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей. – К., 2004. Вип.8., Ч.1. – С.175 – 178
- Михайлюк М. Українське питання як джерело конфлікту між А.Розенбергом та Еріхом Кохом: (1941 – 1943)// Історичний журнал. – 2008. – №6. – С.60 – 73.

- Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940 – 1950). У 2 – х т. / Упоряд. В. Сергійчук. – К., 2007.
- Гриневич В.А. Україна на початковому етапі Другої світової війни // Політична історія України ХХ століття. – К., 2003. – С 63 – 128.
- Кірсанов Н., Дробязко С. Велика Вітчизняна війна 1941 – 1945 р.: національні і добровольчиські формування по різні сторони фронту// Вітчизняна історія. – 2001. – №6. – С.60 – 75.
- Коваль В. ОУН – УПА: між «третім рейхом» і сталінським тоталітаризмом// Визвольний шлях. – 1999. – Ч. XII. – С. 1231 – 1245.
- Книш З. Становлення ОУН. – К., 1994.
- Косик В. Розкол ОУН (1939 – 1940). – Львів, 1997.
- Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні (Переклад з французької). – Париж, 1986. – Репринт. вид. – Львів, 1992.
- Косик В. УПА в німецьких документах // Український визвольний рух. – Збірник № 1. Літопис УПА. Нова серія. – Київ; Торонто, 1995. – Т. 1 – 23.
- Україна в Другій світовій війні у документах: Збірник німецьких архівних матеріалів: В 3 т. – Т. 1. – Л., 1997.
- Білас І. Репресивно – каральна система в Україні 1917 – 1953: Суспільно – політичний і історико – правовий аналіз: У 2 т. – К., 1994.
- Брицький П.П. Україна у Другій світовій війні (1939 – 1945). – Чернівці, 1995.
- Андрухів І., Француз А. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939—1959): Суспільно – політичний та історико – правовий аналіз. — Рівне ; Івано – Франківськ, 2001.
- Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920 – 1945). – К., 2006.

Методичні рекомендації

Історіографія і джерела. Визначте причини нападу гітлерівської Німеччини на СРСР. Український напрям в плані «Барбаросса». Проблема дефініцій в сучасній історіографії (дайте характеристики). Бліцкриг. Ваше ставлення до суворовської теорії. Співвідношення сил на початку радянсько – німецької війни. Прослідкуйте хід воєнних дій у червні – грудні 1941 р. Який напрямок був головним у планах нацистського керівництва? Чи співпадав він із розрахунком Сталіна?

Крах воєнної доктрини СРСР. Як вплинуло виконання умов радянсько – німецьких договорів на боєздатність обидвох армій? Вкажіть причини поразок Червоної армії. Визначте стратегічні прорахунки сталінського командування під час оборони Києва, Одеси, Криму. Чим зумовлювався героїзм військовослужбовців у прикордонних боях? Перерахуйте місця найбільших «котлів».

Яка загальна кількість втрат з обидвох сторін на першому етапі радянсько – німецької війни? Назвіть причини деморалізації у військах, масового переходу радянських солдат і офіцерів. Колабораціонізм. Які заходи прийняло радянське командування, щоб припинити перехід на сторону нацистів? Доля військовополонених. Прослідкуйте процес формування української радянської ідентичності. Охарактеризуйте виступ Сталіна по радіо 3 липня 1941 р. Радянський патріотизм в роки Другої світ. війни: тоталітарний механізм впровадження в Україні.

З'ясуйте заходи радянського уряду щодо оборонних дій. З якою метою був створений Державний комітет оборони? Перерахуйте мобілізаційні заходи. Як вони вплинули на лояльність східноукраїнського населення? Яке місце за чисельністю займали українці в Червоній армії? Визначте розмах евакуації промислових підприємств, наукових і культурних установ у східні райони СРСР. Чи була вона виправданою? Вкажіть особливості евакуації українського населення. Перебудова економіки. З якою метою сталінським керівництвом була використана тактика «спаленої землі»? Визначте її наслідки. Прослідкуйте долю політичних в'язнів внаслідок поспішного відступу Червоної армії. Парадокс історичної ситуації, на думку М.Коваля, полягав в тому, що система, яка внаслідок численних прорахунків та помилок авторитарної влади поставила країну перед безоднею, мала тепер в умовах найгострішої воєнно – політичної кризи явити чудо – своїми нещадними тоталітарними методами врятувати її від загибелі (обґрунтуйте). Охарактеризуйте хід військових дій взимку – влітку 1942 р.

Висвітліть діяльність ОУН в перший період радянсько – німецької війни Одним із найбільш суперечливих питань, пов'язаних із початком оунівської «партизанки» влітку 1941 р., є визначення розмаху та сили повстанського руху цього періоду (дайте оцінку). Наведіть приклади антирадянських повстань в Західній і Східній Україні (чим різнилися?). В яких формах відбувалася співпраця бандерівців з німцями під час підготовки антирадянського повстання влітку 1941 р.? Спростуйте твердження про підготовку та здійснення оунівських збройних виступів німецькою розвідкою. Доведіть, що збройний виступ націоналістів не мав характеру одномоментного вибуху на всій території Західної України. З'ясуйте масштаби, хід і підсумки антирадянського повстання оунівських підпільників у червні – липні 1941 р. Оперативні групи ОУН (б) були первинними осередками трьох похідних груп — «Північ», «Центр» і «Південь». Які завдання перед ними були поставлені бандерівським проводом? Висвітліть їх діяльність. Висвітліть спроби створення відділів Української національної революційної армії. У Львові Крайовий провід ОУН(б) проголосив утворення Головної команди УНРА, очолюваної Начальним комендантом армії, лейтенантом Легендою (І.Климів). Назвіть причини невдачі створення «Центру українських повітряних військ» та «Центру української панцирної (танкової) зброї». Чи можна вважати ОУН(б) та її партизансько – повстанські загони самостійною й впливовою силою під час зіткнення вермахту й Червоної армії у Західній Україні? Чому влітку 1941 р. наймасштабніші виступи оунівців відбувалися в тих самих районах, де згодом найбільшого розмаху набула діяльність УПА? Дайте оцінку загонам Української міліції, комітетам самооборони. Продемонструйте ставлення до цих формувань з боку місцевого населення і німецького командування.

З якою метою були створені батальйони «Дружини українських націоналістів» (ДУН)? Вивчіть шляхи комплектації, систему озброєння, й обмундирування, проаналізувати всі аспекти бойової діяльності українських добровольчих Легіонів при німецькій армії (Легіони українських націоналістів (ЛУН) – те саме, що Дружини українських націоналістів (ДУН). Висвітліть проблему причетності бійців ЛУН до знищення мирного польського та єврейського населення влітку 1941 р. Чому батальйони були розформовані? Як склалася подальша доля її учасників? Нюрнберзький процес і ЛУН. Висвітліть оцінки «Роланд» і «Нахтігаль» у вітчизняній історіографії.

Проаналізуйте меморандуми: А.Мельника від 14 квітня 1941 р.; керівника Українського центрального комітету в Кракові В.Кубійовича і голови Українського національного об'єднання в Берліні Т. Омельченка, які належали до мельниківської ОУН, від 11 червня; проводу ОУН(б) від 23 червня.

Назвіть причини і проаналізуйте зміст Акту про відновлення Української держави. Яка його оцінка в історіографії? Політичний портрет Ярослава Стецька. З'ясуйте склад і завдання Українського державного правління. Дайте характеристику змісту «Декларації Українського Державного Правління». Проаналізуйте ставлення до Акту українського населення, політичних партій і організацій в краю і еміграції. Яка реакція Берліна на відновлення української держави? Охарактеризуйте зміст «Особливих інструкцій з українського питання», виданих начальником оперативного тилу групи армій «Південь» 11 липня 1941 р.

ОУН Мельника висловила німецькій владі свою лояльність й обіцяла своє сприяння у перебудові країни (чому?). Дайте характеристику Українській Національній Раді на чолі з М.Величківським. Дайте характеристику ролі ОУН (м) у формуванні місцевого самоврядування, розвитку освіти у культури. Розкрийте аспекти діяльності українських національних комітетів. Визначте ступінь участі у каральних акціях місцевої («української») поліції, а також охарактеризуйте її особовий склад.

З якою метою була створена Рада сеньйорів? 30 липня 1941 р. Рада сеньйорів була перетворена на Українську національну раду (УНР), при якій діяв Український крайовий комітет (проаналізуйте). Яке ставлення до німецької влади було у представників П.Скоропадського і провідників УНР в еміграції? Які заходи здійснювали українські провідники з метою недопущення приєднання Галичини до польського Генерального губернаторства.

У другому питанні охарактеризуйте Поліську Січ. Охарактеризуйте організаційну структуру. Поліської Січі. Політичний портрет Тараса Бульби – Боровця.

Назвіть причини зміни позиції ОУН (б) щодо нацистської Німеччини з осені 1941 р. Які вимоги ставили нацисти у переговорах з бандерівським керівництвом і чому вони були неприйнятними? Прокоментуйте висновок гітлерівських спеціальних служб: «Серед різних етнічних груп треба вважати український націоналізм найсильнішою політичною течією. Рух Бандери, найактивніший і найважливіший з усіх націоналістичних груп, став організацією переважно антинімецькою і нелегальною».

Продемонструйте масштаби масових арештів членів ОУН. Олена Теліга: історичний портрет. Прокоментуйте директиву поліції безпеки СД № 12/41 під грифом «секретно, державної важливості»: «Усі активісти бандерівського руху повинні негайно заарештовуватись і після ретельного допиту мають бути ліквідовані під виглядом грабіжників». Висвітліть ставлення бандерівського керівництва, аналізуючи документ «Організаційна справа й координація праці ексекютиви» від 31 липня 1941 р., розрахованому лише на членів Проводу ОУН на ЗУЗ. «Вся праця з окупантами, – підкреслювалося у документі, – це злочин, національна зрада. Не сміє бути співпраці там, де є заперечення України». Чому ОУН (б) не перейшла до відкритої боротьби проти Німеччини у 1941 р.?

Наприкінці вересня – на початку жовтня 1941 р. була проведена на околицях Львова I конференція ОУН (Перша конференція ОУН (б) для обговорення ситуації, що склалася

внаслідок репресивних дій німецької адміністрації (висвітліть її рішення). Які завдання ставив провід ОУН(Б) своїм територіальним осередкам, зафіксовані в «Інструкції до переведення в життя цілості діяльності ОУН» (ч. 5 – 41), виданій невдовзі після закінчення конференції? Крайовий військовий штаб (КВШ). Висвітліть вишкіл рядового і старшинського складу у старшинських і підстаршинських школах. З якою метою провід ОУН (б) закликав до проникнення націоналістів у підрозділи української допоміжної поліції особливо в східній частині окупованої України? 14 листопада 1941 р. командувач оперативного тилового району групи армій «Південь» у своїх вказівках підкреслив необхідність перешкоджати проникненню до поліційних підрозділів бандерівської та іншої пропаганди (чому?).

Доведіть, що характер переорієнтації політики ОУН(б) на рубежі 1941—1942 рр. був складним, і не був одноактним, провідний актив пройшов нелегкий шлях роздумів і вагань. Висвітліть діяльність бандерівців у німецькому заплілі.

Визначте особливості розгортання радянського руху опору. Вкажіть труднощі в розбудові партизанських осередків. Центральний штаб партизанського руху. Український штаб партизанського руху (УШПР). Т.Строкач: історичний портрет. Перерахуйте форми боротьби партизанів. З якою метою створювалися партизанські з'єднання? Дайте характеристику найвідомішим партизанським діячам: С.Ковпаку, О.Федорову, С.Рудневу, О.Сабурову, П.Вершигорі. Перерахуйте райони охоплені партизанським рухом. Робота з контурною картою.

У квітні 1942 р. під Львовом відбулася II конференція ОУН(б), яка розглянула поточний політичний момент і завдання Організації (проаналізуйте). Який визначався головним фронт боротьби? Перерахуйте завдання ОУН сформульовані у рішеннях конференції.

Всупереч російсько – більшовицькій концепції інтернаціоналізму та німецькій концепції так званої «Нової Європи», ОУН(б) висувала власну політичну «концепцію справедливої національно – політично – господарської перебудови Європи на засадах вільних національних держав під гаслом «Свобода народам і людині!» (прокоментуйте). Які рішення були прийняті на конференції ОУН (м) у Почаєві, яка відбулася у травні 1942 р.?

Доведіть, що найбільш активною рушійною силою руху опору у 1942 р. були бандерівці та бульбівці. Вкажіть заходи німецької влади спрямовані на недопущення консолідації всіх українських демократичних сил. Українська сторона не змогла висунути зі своїх лав діяча, котрий був би здатний інтегрувати сили опору під прапором визвольної боротьби (обґрунтуйте твердження).

Проаналізуйте організаційну і пропагандистську діяльність ОУН (б) у 1942 р. Зокрема, проникнення членів ОУН(Б) до учбових команд української допоміжної поліції, щоб пройти військовий вишкіл і отримати зброю та набої. робота серед жіноцтва, у молодіжному середовищі. З цією метою націоналісти заохочувалися займати посади шкільних інспекторів, учителів. Продовжувалося збирання і складування зброї, набоїв, іншого майна і продовольства. Поряд із цим у лісових хащах і гірській місцевості закладалися учбові центри – вишкільні табори, де проводилося військове навчання кадрів (наведіть приклади). Доведіть, що незважаючи на репресивні заходи окупаційної влади, бандерівці відновлювали зруйновані структури, поповнювати свої лави новими членами, активізувати свою діяльність. Чому факти антинімецької діяльності бандерівців навесні та

восени 1942 р., хоч і набули поширення згідно з інформаційними повідомленнями поліції безпеки й СД Німеччини, але зводилися переважно до актів пасивного спротиву і саботажу заходам німецької сторони, зокрема: проти здавання сільськогосподарської продукції, проти виїзду населення на роботи до рейху, проти участі в діяльності німецько – українських (окупаційних) установ тощо.

Чим викликана радикалізація усіх форм українського руху опору у кін. 1942 р.? Назвіть причини, які спонукали ОУН(б) в 1942 р. заперечувати партизанський рух. Доведіть, що нацистська політика в Україні не тільки сприяла розширенню і поглибленню комуністичного партизансько – підпільного руху, але й фактично штовхала на шлях збройного опору діям окупаційної адміністрації націоналістичні сили, програмно були вороже налаштовані до більшовиків. Незважаючи на те, що провід ОУН(б) і його територіальні структури на Волині – Поліссі прагнули уникнути збройної боротьби з німецькими загарбниками, але низовий націоналістичний актив час від часу був змушений давати збройну відсіч діям окупаційної адміністрації щодо місцевого населення (наведіть приклади).

Як вплинули зміни в характері бойових дій між збройними силами німецького блоку і Об'єднаних Націй в кінці 1942 р. на розгортання руху опору?

Проаналізуйте переговори німецьких спецслужб і Т. Боровця – Бульби у кінці листопада – на початку грудня 1942 р., в ході яких намагалися схилити його до спільної боротьби з червоними партизанами. Чи вдалося досягти згоди? Чому шеф поліції безпеки й СД генерального комісаріату «Волинь – Поділля» доктор Пютц в кінці 1942 р. дав вказівки своїм підлеглим утриматися від арештів серед оунівців та інших прибічників українського націоналістичного руху? Доведіть невідповідність цієї вказівки реальному становищу справ.

Розширення фронту антифашистського Опору в Україні спонукало й ОУН(б) переглянути позиції, змінити вектор своєї політики стосовно збройної боротьби, терміново розглянути питання про розгортання власної військової сили (обґрунтуйте). На початку грудня 1942 р. у Львові в умовах підвищеної таємності зібралася «військова конференція бандерівського проводу ОУН». Які рішення були на ній прийняті?

Прослідкуйте перехід бандерівської ОУН від співробітництва до опозиції німецькій владі, а згодом і до збройної боротьби з Третім рейхом у тих формах, які вважалися доцільними. Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що націоналістичний рух опору впродовж 1942 р. хоч і набув антинімецької спрямованості, але не виявлявся в активних формах, які б створили реальну загрозу німецькому режиму.

Доведіть, що сподівання українських політиків на утворення української військової структури, як політичного інструменту, з допомогою якого можна було зайняти позицію рівноправного німецького партнера, було звичайно, ілюзією.

Проаналізуйте колабораційні структури в Україні. Дружини українських націоналістів. Допоміжна поліція. Охоронна поліція. У чому полягає суперечливість проблеми колабораціонізму в Україні в роки Другої світової війни? Українські військові формування у складі німецької армії: причини, хронологія, наслідки.

Дивізія «СС Галичина». Представники яких українських політичних центрів прилучились до формування дивізії? Яку мету в її утворенні переслідували українська і німецька сторони? Висвітліть бойовий шлях дивізії.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте історіографію проблеми.
2. Визначте причини нападу гітлерівської Німеччини на СРСР. Український напрям в плані «Барбаросса». Проблема дефініцій в сучасній історіографії (дайте характеристику).
3. Співвідношення сил на початку радянсько – німецької війни. Прослідкуйте хід воєнних дій у червні – грудні 1941 р. Який напрямок був головним у планах нацистського керівництва? Чи співпадав він із розрахунком Сталіна?
4. Вкажіть причини поразок Червоної армії. Визначте стратегічні прорахунки сталінського командування під час оборони Києва, Одеси, Криму.
5. Чим зумовлювався героїзм військовослужбовців у прикордонних боях? Перерахуйте місця найбільших «котлів».
6. З'ясуйте заходи радянського уряду щодо оборонних дій. З якою метою був створений Державний комітет оборони?
7. Перерахуйте мобілізаційні заходи. Як вони вплинули на лояльність східноукраїнського населення?
8. З якою метою сталінським керівництвом була використана тактика «спаленої землі»? Визначте її наслідки. Прослідкуйте долю політичних в'язнів внаслідок поспішного відступу Червоної армії.
9. Охарактеризуйте хід військових дій взимку – влітку 1942 р.
10. Проаналізуйте організаційну і пропагандистську діяльність націоналістичного підпілля у 1941 – 1942 рр.
11. Як вплинули зміни в характері бойових дій між збройними силами німецького блоку і Об'єднаних Націй в кінці 1942 р. на розгортання руху опору?
12. Прослідкуйте перехід бандерівської ОУН від співробітництва до опозиції німецькій владі, а згодом і до збройної боротьби з Третім рейхом

ТЕМА: Нацистський режим на території України (самостійна робота – конспект)

1. Расистська теорія та місце в ній слов'ян загалом та українців, зокрема (до початку II радянсько – німецької війни).
2. Державно – адміністративний устрій на Україні та особливості окупаційної адміністрації на українській території. Органи управління.
3. Репресії проти українського населення. Еволюція відношення українців до нацистської окупації.

Лисенко О.Є. Соціальні аспекти окупації України: методологія проблеми // Сторінки Воєнної історії України. – Вип. 11. – 2008.

Рекотов П. Адміністративний, судовий та поліцейський апарат Райхскомісаріату "Україна" (1941 – 1944 рр.) // Нова Політика. – 1997. – №3.

Рекотов П. Органи управління на окупованій території України (1941 – 1944 рр.). // Укр. іст. журн. – 1997. – № 3.

Ветров І.Г. "Фінансова війна" третього рейху на окупованій території України в 1941 – 1944рр. // Укр. іст. журн., 1995. – № 3.

Глушенко Н.М. Аграрна політика Німеччини в райхс – комісаріаті "Україна". 1941 – 1944 рр. – К., 2005.

- Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939 – 1941 рр.). Львів, 2010.
- Дем'яненко Б.Л. Запланований злочин небаченого масштабу. До питання про генеральний план "Ост" щодо окупованих територій колишнього СРСР // Сторінки воєнної історії України. – Вип. 10. – Частина I. – К., 2006.
- Дерейко І.І. Структура окупаційних органів Райхскомісаріату Україна // Сторінки Воєнної історії України. – Вип. 8. – Частина I. – 2004.
- Іржавська А. Злочинні плани гітлерівської Німеччини щодо України напередодні та в роки II св війни// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей. – К., 2004. Вип.8., Ч.1. – С.175 – 178
- Ветров І.Г. "Фінансова війна" третього рейху на окупованій території України в 1941 – 1944рр. // Укр. іст. журн., 1995. – № 3.
- Дем'яненко Б.Л. Запланований злочин небаченого масштабу. До питання про генеральний план "Ост" щодо окупованих територій колишнього СРСР // Сторінки воєнної історії України. – Вип. 10. – Частина I. – К., 2006.
- Дерейко І.І. Структура окупаційних органів Райхскомісаріату Україна // Сторінки Воєнної історії України. – Вип. 8. – Частина I.— 2004.
- Заболотна Т.В. Вплив нацистської окупації на повсякденне життя киян. // Сторінки Воєнної історії України. – Вип. 11. – 2008.
- Грідіна І. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність)// УІЖ. – 2009. – №3. – С.123 – 132.
- Ліпкан А. Боротьба УПА з німецьким окупаційним режимом // Воєнна історія. – 2002. – № 5 – 6. – С. 49 – 55.
- Гинда В. Толкучка рейха: корупція и спекуляція во время немецкой оккупации Украины// Корреспондент. – 2009. – №42. – С.62 – 64.

Методичні поради

Зовнішньополітична програма націонал – соціалізму була викладена А.Гітлером у 1925 р., коли з'явилася його книга «Майн кампф» («Моя боротьба») (проаналізуйте). А.Розенберг – міністр у справах окупованих територій на Сході. Чому були присвячені книги нацистського ідеолога Альфреда Розенберга «Майбутній шлях німецької зовнішньої політики» (1927) і «Міф ХХ століття» (1928)? Доведіть, що Німеччина не мала жодних намірів щодо відновлення української самостійності, навпаки, ставила метою колонізацію краю та уярмлення населення. Наведіть причини загравань нацистів з українськими націоналістами.

У **другому** питанні дослідіть державно – адміністративний устрій на Україні та особливості окупаційної адміністрації на українській території. Відповідно до одержаних установок начальник штабу Верховного головнокомандування вермахту (ОКВ) В.Кейтель 13 березня 1941 р. підписав директиви про характер режиму в окупованих у майбутньому місцевостях Радянського Союзу (передайте зміст). Проаналізуйте підготовлену Розенбергом у квітні – травні 1941 р. інструкцію для всіх рейхскомісарів східних територій і окремі інструкції для кожного рейхскомісаріату. Наведіть документальні свідчення про плани «остаточного», тобто на післявоєнний період, врегулювання українського питання. Прокоментуйте заяву А.Гітлера 22 вересня 1941 р: «Ми з трудом вириваємо у моря кілька метрів землі, ми мучимося, освоюючи болота, тоді як на Україні безмежно родюча земля, гумус якої місцями має товщину десяти метрів, і ця земля чекає на нас».

Чому у липні 1941 р. Гітлер підписав наказ про передачу Східної Галичини до Генерального губернаторства.

Передайте зміст німецько – румунської угоди, укладеної 19 липня 1941 р. Яка українська територія відійшла до «Трансністрії»? Рейхскомісаріат «Україна» складався з шести генеральних округів (генеральбецирків) (яких?). По якому кордону проходила межа між рейхскомісаріатами «Остланд» та «Україна»? На пропозицію Герінга рейхскомісаром було призначено гауляйтера Східної Пруссії Е.Коха (дайте оцінку діяльності). Які українські території перебували у прямому управлінні військових властей?

Проаналізуйте ставлення укр населення до німецької влади у **четвертому** питанні. Чому ставлення до населення в кожному рейхскомісаріаті було іншим? Чи могли німецькі окупанти схилити на свій бік місцеве населення? Під впливом яких факторів відбувалася еволюція відношення українців до нацистської окупації?

Нацистський окупаційний режим в Україні ставив перед собою три основні завдання (які?). Чому гітлерівська адміністрація, знищуючи радянські установи, між тим в повному обсязі зберегла колгоспну систему? У лютому 1942 р. окупаційна влада проголосила новий аграрний закон (дайте йому характеристику).

Справжньою трагедією для України стало вивезення людей, в першу чергу молоді, на роботу до Німеччини. Чому спочатку окупаційна влада намагалася вербувати добровольців? Чому незабаром депортації до Німеччини набули примусового характеру? Скільки українців вивезено на каторжні роботи до Німеччини? Якась частина оstarбайтерів, боячись репресій з боку радянської влади, не повернулася на Батьківщину.

Нацисти створили специфічний варіант тоталітарно – соціальної держави. Доведіть, що соціальна політика нацизму, будучи складовою частиною внутрішньої політики Третього рейху, реалізовувала інтереси правлячої верхівки. Доведіть, що соціальна політика, поряд з терором і пропагандою, була одним з вирішальних інструментів зміцнення гітлерівського режиму. Яку увагу приділяли нацисти демографічній політиці, перетворивши її на найважливіший інструмент реалізації цілей режиму? У зв'язку з цим ними було створено механізм регулювання народжуваності, укладення шлюбів, абортів, розлучень тощо, що діяв під тотальним контролем держави.

Проаналізуйте заходи нацистської влади щодо українців улітку 1941 р. Якими гаслами оперувала німецька адміністрація? З якою метою нацисти духовенству наполегливо рекомендували у проповідях та під час церковних церемоній демонструвати прихильне ставлення щодо Райху? Із завоюванням території України окупанти попервах не забороняли існування різноманітних культурно – освітніх закладів і навіть сприяли їх відкриттю (назвіть причини). Захопивши Україну, німецька окупаційна влада запровадила на її території так званий «новий порядок», що передбачав ліквідацію українського суверенітету і державності, економічне пограбування й використання українських ресурсів, здійснення терористично – репресивних акцій проти місцевого населення, вивезення і знищення вітчизняних культурних пам'яток (доведіть). Визначте особливості економічної і соціальної політики нацистського режиму. Трагедія міського населення України. Хто такі оstarбайтери? Чи було вивезення українського населення на роботи до Німеччини добровільним? Чому була збережена колгоспна система? Визначте

особливості соціальної структури українського суспільства. Дослідіть розвиток української культури (освіти, науки, літератури, мистецтва) в піднімецький період. Одним із заходів «нового порядку» стало тотальне привласнення культурних цінностей (доведіть).

У третьому питанні дайте характеристику репресивно – каральній системі нацистського окупаційного режиму. Панування окупаційного режиму завдало українському населенню значних втрат (доведіть). Дайте визначення поняттю «гето». Трагедія Бабиного Яру. Що означав гітлерівський термін «зnelюджування» підкорених територій? Відомство Гімmlера підготувало в липні 1941 р. генеральний план «Ост», який складався з двох фаз – короточасної і розрахованої на тривалу перспективу (проаналізуйте). Охарактеризуйте другий варіант генерального плану «Ост», який був представлений Гімmlеру у квітні 1942 р.

Назвіть причини переведенням штабу верховного командування вермахту (ОКВ) з Растенбурга (Східна Прусія) в район під Вінницею у липні 1942 р. – Гегевальд. Дослідіть діяльність нацистських каральних органів. З якою метою були створені чотири айнзацгрупи – «А», «Б», «С» і «Д»? На території України діяли дві айнзацгрупи (А3Г) (охарактеризуйте їх діяльність). Чому айнзацгрупи були ліквідовані наприкінці 1942 р.? Трагедія Бабиного Яру. Командуючий 6 – ю німецькою армією генерал – фельдмаршал В. Рейхенау 10 жовтня 1941 р. видав спеціальний наказ «Про поведінку військ на Сході», 16 грудня 1942 р. – В. Кейтель (проаналізуйте).

Тема. Україна на завершальному етапі радянсько – німецької війни(самостійна робота – конспект)

1. Початок розгрому гітлерівців. Лютнево – березневі бої 1943 р.
2. Вересневі операції 1943 р. Визволення Києва.
3. Січево – лютневий наступ 1944 р. Корсунь – Шевченківська битва.
4. Весняний наступ українських фронтів. Кримська наступальна операція.
5. Львівсько – Сандомирівська та Ясько – Кишенівська операції.

Література

- Білас І.Г. Репресивно – каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно – політичний та історико – правовий аналіз: У 2 кн. – К., 1994.
- Втрати ОУН в часі Другої Світової війни. – Торонто, 1994.
- Дмитрик І. У лісах Лемківщини: Спомини вояка УПА. – К., 1982.
- Гайвас Я. Українсько – німецькі стосунки під час Другої світової війни // Сучасність. – 1985. – Ч. 10. – С. 62 – 64.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 2000.
- Борець – Чумак Ю. Рейд без зброї: УПА на заході: Спогади. – Лондон, 1982.
- Бульба – Боровець Армія без держави: Спогади. – К. – Торонто – Лондон, 1996.
- Киричук І. Історія УПА.— Тернопіль, 1991
- Киричук Ю. Нариси з історії українського національно – визвольного руху 40 – х – 50 – х років XX ст. – Львів, 2000.
- Мірчук П. Українська повстанська армія, 1942 – 1952. – Мюнхен, 1953. – Репринт. вид – Львів, 1991.

Мірчук П. УПА, 1942 – 1952. – Мюнхен, 1953.

Мірчук П. УПА: Документи і матеріали: 1942 – 1952. – Львів, 1994.

Русначенко А. Народ збурений. Національно – визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії. – К., 2002.

Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно – політична думка 1940 – х – 1980 – х років. – К., 1999.

Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. – К., 1996.

УГРВ в світлі постанов Великого збору та ін. документів в діяльності 1944 – 1951 рр.. Збірник документів за 1944 – 1950 рр. – Нью – Йорк, 1956.

УПА: бойові дії УПА за 1943 – 1950 рр. – Вид – ня закордон. Частини ОУН, 1960.

Андрухів І., Француз А. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939—1959): Суспільно – політичний та історико – правовий аналіз. — Рівне ; Івано – Франківськ, 2001.

Піскунович Г. Польське підпілля на південно – східних кресах Другої Речі посполитої у 1930 – 1945 рр. // Україна: Польща: важкі питання. – Warszawa: Tyrsa, 1998. – С. 172 – 189.

Щерба Г. Депортація населення з Польсько – Українського пограниччя. // Українсько – польські відносини в Галичині у ХХ ст.: Матер. міжнар. наук. – практ. конф – і (21 – 22 лист. 1996 р.). – Івано – Франківськ, 1997. – С. 300 – 304.

Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцем Львів, 1996.

Киричук Ю. Нариси з історії українського національно – визвольного руху 40 – 50 – х рр. ХХ ст. – Львів, 2000.

Методичні рекомендації

У **першому – другому** питанні висвітліть перші операції по визволенню України від нацистських окупантів. Проаналізуйте лютнево – березневі бої 1943 р. Звільнення Донбасу. Як вплинула перемога на Курській дузі на перебіг Другої світової війни? Розгляньте перебіг операцій: Ізюмсько – Барвінківської (17 – 25 липня 1943 р.), Міуської (17 липня – 2 серпня 1943 р.), Белгород – Харківської (3 – 23 серпня 1943 р.), Донбаської (13 серпня – 22 вересня 1943 р.), Чернігово – Прип'ятівської (26 серпня – 1 жовтня 1943 р.), битви за Дніпро (серпень – грудень 1943 р.), Мелітопольської (26 вересня – 5 листопада 1943 р.), Запорізької (10 – 14 жовтня 1943 р.), Дніпропетровської (жовтень 1943 р.), Керчинсько – Ельтигенської (31 жовтня – 11 грудня 1943р.). Із середини 1943 р. майже за всіма показниками (жива сила, техніка ін.) радянські війська переважали війська вермахту (доведіть). Що сприяло зростанню рівня радянської військової стратегії? Чому разом з тим незважаючи на кількісні і якісні переваги Червоної армії, її втрати продовжували значно перевищувати німецькі?

Охарактеризуйте особливості радянського партизанського руху у 1943 р. Чи мав він підтримку серед українського населення? Висвітліть перші кроки радянської влади на звільнених українських територіях. Мобілізаційні заходи радянського керівництва. Що означає «спокутувати кров'ю ганьбу перебування в окупації»? Чи можна виправдати насильницьке вилучення у населення хліба і провіанту? Проаналізуйте життя українців в радянському тилу. Висвітліть настрої українського населення в умовах відновлення радянського режиму.

Висвітліть наступальні операції радянських військ на Правобережжі. Січнево – лютневий наступ 1944 р. Корсунь – Шевченківська битва. Весняний наступ Українських

фронтів. Кримська наступальна операція. Львівсько – Сандомирська та Ясько – Кишинівська наступальні операції. Завершення вигнання фашистів з України. Заключний етап партизанської боротьби.

Проаналізуйте тактику німців під час відступу з українських територій. Внесок українського народу в розгром фашистської Німеччини. Яких втрат зазнав народ України у Другій світовій війні? Результатом війни стало «визволення», «окупація»...(обґрунтуйте).

У останньому питанні охарактеризуйте політику радянської влади на звільнених українських землях. З якою метою відбувалося нагнітання атмосфери страху? У травні 1944 р. радянське керівництво застосувало масову депортацію відносно окремих національних меншин (назвіть причини, масштаби). Виселення татарів, греків, вірменів. Репресії в Західній Україні. Прослідкуйте процеси відбудови народного господарства на західноукраїнських землях. Доведіть, що відновлення радянської влади на Західній Україні мало інші наслідки, ніж на Східній. Труднощі радянської влади в Україні й спроби їх подолання.

Колоквіум: «Україна в Другій світовій війні»

Запитання

1. Історіографія проблеми «Україна в період II світової війни».
2. Українське питання у міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни. Західноукраїнські землі в політичних концепціях Німеччини та Радянс. Союзу.
3. Приєднання західноукраїнських земель, Північної Буковини, Бессарабії до складу УРСР, встановлення радянського режиму.
4. Становище українського населення у Генеральній губернії і радянській Україні: порівняльний аналіз.
5. Еволюція поглядів ОУН (б) щодо нацистської Німеччини.
6. Створіть хронологію українсько – німецьких стосунків 1939 – 1942 рр.
7. Расистська теорія та місце в ній слов'ян загалом та українців, зокрема (до початку II радянсько – німецької війни). Порівняйте концепції Розенберга і Коха щодо українського питання.
8. Позиція ОУН до Німеччини напередодні німецько – радянської війни. Діяльність ОУН у 1939 – 41 рр.
9. Акт відновлення державності України: причини, зміст наслідки.
10. Політика ОУН щодо польського питання напередодні II світової війни. Взаємовідносини сторін. Причини українсько – польського конфлікту. Діяльність польських підпільних організацій на території Західної України в 1939 – 1941 рр.
11. У чому полягає суперечливість проблеми колабораціонізму в Україні в роки Другої світової війни?
12. Українські військові формування у складі німецької армії: причини, хронологія, наслідки.
13. Початок німецької окупації України. Причини поразок радянських військ у 1941р. Створіть хронологічну таблицю наступу німецьких військ на території України в 1941 р.
14. Воєнні дії на території України в 1942 рр. Перші радянські перемоги. Радянський патріотизм як система тоталітарної ідеології.

15. Державно – адміністративний устрій на Україні та особливості окупаційної адміністрації на українській території. Органи управління. Ставлення укр населення до нім. окупації.
16. Економічна та соціальна політика нацистів. Культурно – духовне життя на окупованій території.
17. Репресії нацистів проти українського населення.
18. Українсько – єврейські відносини в період II світової війни.
19. Партизанський рух на Україні в 1941 – сер. 1942 рр. Партизанські рейди: завдання, методи проведення, наслідки. Лідери партизанського руху.
20. Перша, друга, третя конференції ОУН (б): дата, документи.
21. Поліська Січ: історія.
22. Рішення III Надзвичайного великого збору ОУН – б.
23. Діяльність ОУН (б) і УПА в 1943 – 1944 рр.
24. УПА: дата, методи, хронологія подій.
25. Діяльність ОУН – м в період II світової війни.
26. Українська Головна Визвольна Рада.
27. Історіографія українсько – польського протистояння в період II світової війни.
28. Українсько – польське протистояння в 1942 – 1943 рр. Волинська трагедія: причини, хронологія, наслідки. Укр. – польські відносини. Рад, німецький чинники у конфлікті.
29. ОУН – УПА та Армія Крайова на Закарпатті 1945 – 1947 рр.
30. Операція “Вісла”.
31. Хронологія воєнних подій на Україні в 1943 – 1944 рр. Складіть хронологічну таблицю “Основні наступальні операції Червоної армії на Україні в 1944 р.” Герої Радянського Союзу
32. Встановлення радянс. тоталітарного режиму. Боротьба ОУН і УПА проти рад. режиму.
33. Людські та матеріальні втрати України в II світовій війні. Наслідки, історичне значення II світової для України.
34. Розвиток української культури в період війни.
35. Формування кордонів УРСР (з чим пов'язані територіальні зміни в Україні у повоєнний період і як вони позначилися на внутрішньополітичному становищі?).
36. Політичні портрети: Бандера, Шухевич, Мельник, Кубійович, Те ліга, на вибір одного із членів УПА.

Тема: Україна на завершальному етапі війни(самостійна робота – конспект) .

1. Хронологія воєнних подій на Україні в 1943 – 1944 рр. Складіть хронологічну таблицю “Основні наступальні операції Червоної армії на Україні в 1944 р.” Герої Радянського Союзу
2. Волинська трагедія Операція «Вісла»
3. Встановлення радянського тоталітарного режиму. Боротьба ОУН і УПА проти рад. режиму.
4. Людські та матеріальні втрати України в II світовій війні. Наслідки, історичне значення II світової для України.

- Корнієнко В. Особливості підготовки до проведення Харківської оборонної операції 1943 р.// Сторінки воєнної історії України: збірн. наук. статей/НАН України: Інститут історії України. – К., 2005. – Вип. 9, Ч.2. – С.62 – 71.
- Король В. Визвольні бої Червоної армії на території України (1943 – 1944 рр.) //УІЖ. – 2005. – №1. – С.16 – 34.
- Україна і український народ у Другій світовій війні: Дискусії. Збірник. Упорядн.: Л.Герасименко, Р.Пилявець. – К., 2009.– Вип.3. – С.7 – 28, Вип.4. – С.10 – 48.
- Литвин В. Україна в другій світовій війні (1939 – 1945). – К., 2004.
- Гогун О. «.. Створити нестерпні умови для ворога і всіх його поплічників»// Визвольний шлях. – 2007. –№8. – С.77 – 88
- Моргун Ф. Сталінсько – гітлерівський геноцид українського народу: факти і наслідки. – Полтава, 2008.
- Дояр Л. Жінка України в роки війни 1941 – 1945 // Сторінки воєнної історії України: збірн. наук. статей/НАН України: Інститут історії України. – К., 2004. –Вип.8, Ч.2. – С.158 – 167.
- Гінда В. Спорт як один з інструментів політики в окупованій Україні 1941 – 1944 рр.//Історія України. – 2010. – №17 – 18. –С. 22 – 26.
- Галуза В.П. Українська «ціна» перемоги у Великій Вітчизняній та Другій світовій війнах – таємниця за сімома замками?// Історія очима молодих дослідників: збірник наукових праць/ редкол. В.Шеретюк, Л.Галуха, П.Савчук та інші. – Рівне, 2008. – Вип.3. – С.171 – 178.
- Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью – Йорк – Л.,1993
- Шайкан В. Засоби ідеологічного впливу ВКП(б) і КП(Б)У на населення України в період наступу Червоної Армії (1943 – 1944)/В.Шайкан// Історія в школі. – 2010. – №5 – 6. – С.13 – 20.
- Гинда В. Толкучка рейха: корупція и спекуляція во время немецкой оккупации Украины// Корреспондент. – 2009. – №42. – С.62 – 64.
- Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів / Зібрав і впорядкував В. Косик. г Т. 1 – 4. – Львів, 1997 – 1999.
- Українська суспільно – політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали в 3 – х Т. – Т. 3. – Мюнхен, 1983.
- Дзьобак В. В. Тарас Бульба – Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941 – 1944 рр.). – К., 2002.
- Маслов О.О. Втрати радянського генералітету в боях 1941— 1944 в Україні. //Укр. іст. журнал, 1993. – № 1.
- Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. – К., 1996.
- Ілюшин І.І. Протистояння УПА і АК в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. –К.: Ін – т історії України НАН України , 2001. – 289 с.
- Українсько – польські відносини в Галичині у ХХ ст.: Матер. міжнар. наук. – практ. конф – ї (21 – 22 лист. 1996 р.). – Івано – Франківськ, 1997
- Білас І.Г. Репресивно – каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно – політичний та історико – правовий аналіз: У 2 кн. – К., 1994.

Запитання для самоконтролю

1. Висвітліть хронологію воєнних подій на Україні в 1943 – 1944 рр. Складіть хронологічну таблицю “Основні наступальні операції Червоної армії на Україні в 1944 р.
2. Чому наступальні операції радянських військ супроводжувалися масовими жертвами?
3. Герої Радянського Союзу
4. Встановлення радянського тоталітарного режиму. Боротьба ОУН і УПА проти рад. режиму.
5. Які людські та матеріальні втрати України в II світовій війні.
6. Визначте наслідки, історичне значення II світової для України.

Тема (Україна у повоєнний період (1944 – 1953 рр.) (самостійна робота – конспект)

1. Історіографія проблеми.
2. Економічний та соціальний розвиток України 1944 – 1953 рр. Голод 1946 – 47 рр.
3. Політичний розвиток України в повоєнні роки. Система репресій.
4. Тоталітаризм у сфері культури і духовного життя. Ліквідація УГКЦ.

Білас І. Репресивно – каральна система в Україні 1917 – 1953: Суспільно – політичний і історико – правовий аналіз: У 2 т. – К, 1994.

Гриневич В.А. Утворення Народного комісаріату закордонних справ УРСР: проекти і реалії 1944 – 1945 рр. // Укр. іст. журнал, 1995. – №3.

Голод в Україні. 1946 – 1947: Документи і матеріали К.; Нью – Йорк, 1996.

Депортації: Західні землі України кінця 30 – х – початку 50 – х рр.: Документи, матеріали, спогади. – Т. 1. – Львів, 1996; Т. 2. – Львів, 1998.

Літопис нескореної України: Документи, статті, спогади. – Книга І. – Львів, 1993.

ОУН – УПА в роки війни: Нові документи і матеріали Упоряд. В. Сергійчук. – К., 1996.

Борщевич В.Т. Доля священиків УАПЦ Волині у 1944 – 1950 рр. – Луцьк, 1997.

Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 2000.

Марусик Т. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40 – 50 – ті рр. XX ст.). – Чернівці, 2002.

Русначенко А. Народ збурений: Національно – визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50 – х роках. – К., 2002.

Шаповал Ю.І. Україна 20 – 50 – х років: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.

Боцюрків Б. Українська Греко – Католицька Церква в катакомбах (1946 – 1989) //Ковчег: Збірник статей з церковної історії. – Ч. 1. – Львів, 1993.

Бугай М.Ф. Депортації населення з України в 30 – 50 – ті роки //Укр. іст. журн. – 1990. – № 10, 11.

Вегеш М. Сторінки історії ОУН – УПА в Закарпатті(1939 – 1950 – ті рр.) //Сучасність. – 2001. – № 3.

Методичні рекомендації

Історіографія проблеми. Жодна подія XX – го, а можливо, й кількох попередніх століть, не може зрівнятися з Другою світовою війною за тими впливами, які вона

вчинила на хід історичного поступу. Пovoєнний устрій світу. Докорінні зміни в міжнародному житті після другої світової війни. Політичні, соціальні і демографічні наслідки війни. Політика "холодної війни". Сусідні з Україною держави Східної і Південно – Східної Європи у післявоєнні роки. Радянсько – чехословацький договір від 29 червня 1945 р. про входження Закарпаття до складу УРСР. Врегулювання територіальних питань між СРСР і Польщею. Україна – засновник і член ООН. Ступінь повновладності України. Назвіть причини. Чим обумовлювалося рішення про створення в УРСР зовнішньополітичного відомства?

До компетенції Президії Верховної Ради Української РСР і республіканського уряду віднесено дещо ширші повноваження, зокрема представництво у міжнародних відносинах. Українська РСР стала однією з держав – засновниць Організації Об'єднаних Націй, стала членом її важливих спеціалізованих установ: ЮНЕСКО, МАГАТЕ (міжнародного агентства з атомної енергії), ЮНІДО (організації з питань промислового розвитку), МОП (міжнародної організації праці). Були засновані постійні представництва України при ООН у Нью – Йорку, при відділеннях ООН у Женеві та Парижі (встановіть хронологію). Постійна особиста участь представників і делегацій України в діяльності асамблей, конгресів і конференцій ООН, міжнародних організацій, асоціацій, об'єднань та інших міжнародних форумів мала важливе значення для розширення міжнародних зв'язків. Починаючи із середини 1940 – х рр., Україна постійно брала участь і в міжнародно – договірних відносинах, підписавши майже 170 міжнародних угод (зокрема...). Але двосторонні міжнародні договори й угоди Україна фактично не уклала, тому що на двосторонній основі політичні, зовнішньоторговельні, правові й інші відносини з іноземними державами здійснювали виключно відповідні органи Союзу РСР. Хоча на території України, які відомо, функціонували окремі іноземні консульства. Але, як відомо, їх акредитовано при Міністерстві закордонних справ СРСР, а не при Міністерстві закордонних справ Української РСР. Також Україна не обмінювалася дипломатичними і консульськими представництвами з жодною країною світу. Як Ви думаєте чому?

Доведіть, що Українська РСР була позбавлена можливості здійснювати безпосередні дипломатичні і консульські відносини з іноземними державами. Хоча, згідно ст. 74 Конституції Української РСР, республіка мала право на встановлення своїх представництв на консульському рівні в окремих державах, а також – при міжнародних організаціях.

Постанова політбюро ЦК КП(б)У й указ президії Верховної Ради УРСР про утворення наркомату закордонних справ України з'явилися ще 5 лютого 1944 р. Першим наркомом став номенклатурний драматург і громадський діяч О.Корнійчук. На таке призначення вплинула, мабуть, московська синекура Корнійчука: з 1943 р. він вважався одним з численних заступників наркома закордонних справ СРСР В.Молотова. Перехід до мирного життя. Наслідки війни та німецько – фашистської окупації для України. Стан економіки. Відбудова і розвиток промисловості. Становище в сільському господарстві. Колгоспна система в повоєнні роки. Грошова реформа. Повоєнні умови життя та праці населення. Голод в Україні 1946 – 1947 рр.

Радянізація західних областей. Насильницька колективізація та її вплив на політичну ситуацію в краї. Репресивні дії радянських каральних органів. Депортація

населення західних областей. Львівський церковний собор 1946 р. та його неканонічність. Репресії проти УГКЦ.

Партійно – тоталітарний режим і суспільне життя в Україні. Кампанії викриття "ворогів народу". "Чистка" національних кадрів. "Жданівщина" в Україні. Звинувачення українських вчених, діячів культури, мистецтва в націоналізмі. Боротьба з "націоналізмом" і "космополітизмом" у 40 – і роки в Україні, йєртиви "лисенківщини" на Україні. Боротьба з найсучаснішими напрямками в науці в кінці 40 – х – на початку 50 – х рр. Вплив культу особи на гуманітарні науки.

Запитання для самоконтролю

1. Політичні, соціальні і демографічні наслідки війни.
2. Політика "холодної війни".
3. Україна як суб'єкт міжнародного права.
4. Визначте ступінь повновладності України.
5. Відбудова і розвиток промисловості.
6. Становище в сільському господарстві. Колгоспна система в повоєнні роки. Грошова реформа. Повоєнні умови життя та праці населення.
7. Висвітліть голод в Україні 1946 – 1947 рр.
8. Радянїзація західних областей. Насильницька колективїзація та її вплив на політичну ситуацію в краї. Репресивні дії радянських каральних органів. Депортація населення західних областей.
9. Львівський церковний собор 1946 р. та його неканонічність. Репресії проти УГКЦ.
10. Партійно – тоталітарний режим і суспільне життя в Україні. Кампанії викриття "ворогів народу". "Чистка" національних кадрів. "Жданівщина" в Україні. Звинувачення українських вчених, діячів культури, мистецтва в націоналізмі.
11. Боротьба з "націоналізмом" і "космополітизмом" у 40 – і роки в Україні, йєртиви "лисенківщини" на Україні. Боротьба з найсучаснішими напрямками в науці в кінці 40 – х – на початку 50 – х рр. Вплив культу особи на гуманітарні науки.

Тема 21. Україна в умовах десталїнізації (1954 – 1964) 2 год

1. Лібералїзація суспільно – політичного життя в Україні.
2. Економічні реформи періоду Хрущова.
3. Стан української культури.
4. Зародження дисидентського руху в Україні.

Рекомендована література

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960—80 – х років. — Київ, 1995. — 224 с.

Курносков Ю. Інакомислення в Україні (60 – ті — перша половина 80 – х рр. ХХ ст.). — Київ, 1994. — 222 с.

Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні (друга половина 50 – х – 80 – ті рр. ХХ ст.). — К., 2000.

Зайцев Ю. Антирежимний рух (1956 – 1991) // Львів: Історичні нариси. — Львів: Інститут українознавства, 1996.

Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980 – і рр.) – К., 1999.

Батенко Т. Нариси з історії українського руху опору кінця 50 – х – поч. 90 – х рр. – Львів, 1999.

Данилюк Ю., Бажан О. Опозиція в Україні (друга пол. 50 – х – 80 – і рр. ХХ ст.) – К., 2000.

Ведєнєєв Д., Шевченко С. Українські Соловки. – К., 2001.

Марусик Т. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40 – 50 – ті рр. ХХ ст.). – Чернівці, 2002.

Русначенко А. Національно – визвольний рух в Україні: сер. 1950 – х – початок 1990 – х рр. – К., 1998.

Русначенко А. Народ збурений: Національно – визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50 – х роках. – К., 2002.

Докашенко В. Соціально – політичні конфлікти в період “відлиги”: природа і характер// Нова політика. – 2001. – №5. – С. 32 – 35.

Зеленин І. Аграрная политика Н.Хрущева и сельское хозяйство страны// Отечественная история. – 2000. – №1. – С. 76 – 93.

Плющ М. М.Хрущов і проблеми технічного переозброєння народного господарства (1953 – 1964)// Історія в школі. – 1999. – №7. – С. 6 – 10.

Кульчицький С. Спроби реформ (1956 – 1964 рр.)// УІЖ. – 1998. – № 2,3,4.

Баран В. Україна після Сталіна. Нарис історії – 1953 – 1985. – Львів, 1992.

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80 – х рр. – К., 1995.

Медведєв Р. Н.С. Хрущов: политическая биография. – М., 1990.

Ганжуров Ю. Чорно – біла “відлига” у дзеркалі преси. – К., 1999.

Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К., 1997.

Методичні рекомендації

Проаналізуйте: неоднозначне сприйняття критики культу особи Й. Сталіна в суспільстві. Проаналізуйте етапи реабілітації. Ліквідація сумнозвісного ГУЛАГу. У чому непослідовність реабілітаційних процесів? ХХ з'їзд КПРС. «культ особи Й. Сталіна». проголошення курсу на розгорнуте будівництво в СРСР комуністичного суспільства. спроба докорінної реорганізації органів управління промисловістю і будівництвом. Реорганізація управління промисловістю і утворення раднаргоспів.

Доведіть, що економічний і політичний суверенітет республіки залишався формальним, декларативним. Ріст виробництва продукції відбувався не за рахунок інтенсивного використання техніки, передових технологій, ефективніших за врожайністю зернових і технічних культур. освоєння цілинних та перелогових земель Сибіру, Алтаю, Поволжя, Ставропілля, Казахстані. Тваринницька надпрограма (1957 р.) У чому недосконалість грошової реформи 1961 р.? Доведіть, що утворені гідроелектростанціями «штучні моря» становили загрозу екології, завдавали величезної шкоди сільському господарству України.

Соціальні перетворення у період «відлиги». Хрущовське десятиліття було періодом постійних пропагандистських обіцянок, більшість з яких, на жаль, так і залишилися на папері (доведіть).

Застиглість суспільства породжувала негативні глибинні процеси: непогрішимість партійного керівництва, неможливість притягти партноменклатурників до відповідальності породжувала безкарність та підпільну злочинність у вищих керівних структурах і на місцях. Хабарництво, кумовство, протекціонізм набули таких розмірів та

стали очевидними. Неприродність, безперспективність такого стану суспільства дедалі краще розуміли всі трудящі верстви населення. Всі чекали на зміни, бажали свіжого повітря в атмосфері задухи, слова щирої правди серед океану напівбрехні.

Запитання для самоконтролю

1. Які очікування були в укр суспільстві після смерті Сталіна?
2. Прослідкуйте етапи десталінізації
3. Дайте оцінку XX з'їзду партії.
4. Доведіть, що економічний і політичний суверенітет республіки залишався формальним, декларативним.
5. Реорганізація управління промисловістю і утворення раднаргоспів.
6. Соціальні перетворення у період «відлиги»: плюси і мінуси.

Змістовий модуль Криза радянської системи. Україна на шляху до відродження незалежності. Виклики цивілізації у III тисячолітті і Україна

Тема 22 (Україна в умовах загострення кризи радянської системи (1965 – 1985)

(самостійна робота – конспект)

1. Наростання застійних, явищ у соціально – економічному розвитку України.
2. Політичне життя України часів Шелеста і Щербицького. Загострення політико – ідеологічної кризи радянського режиму.
3. Наступ на українську культуру та духовне життя.
4. Українське дисидентство: форми, прояви, історичне значення.

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80 – х років. – К., 1995.
Пограмові вимоги Українського Національного Фронту (Проект) // Воля і Батьківщина. — 1965. — 4.5.

Діяльність Українського Національного Фронту була спрямована виключно на відродження України // Сучасність. — 1977. — 4.7—8.

В. Чорновіл. Твори: У 10 – ти т. – Т. 3. Статті В. Чорновола з редактованого ним позацензурного журналу "Укр. вісник" та інші матеріали (до січня 1972 року). – К.:Смолоскип, 2004.

Панченко П., Тимченко С. Українське село: проблеми етносоціальних змін. 1959 – 1989 рр. – Запоріжжя, 1995.

Українська інтелігенція під судом КГБ: Матеріали процесів В. Чорновола, М. Масютка, М. Озерного та їм Сучасність, 1970.

Українська Гельсінська Група. 1978 – 1982: Документи і матеріали. – Торонто; Балтимор, 1983.

Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод: В 4 т. – Харків, 2001.

Русначенко А. Національно – визвольний рух в Україні: сер. 1950 – х – початок 1990 – х рр. – К., 1998.

Баран В. Україна 1950 – 1960 – х рр. – К., 1998.

Курносів Ю. Інакомислення в Україні (60 – ті — перша половина 80 – х рр. XX ст.). — Київ, 1994. — 222 с.

Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні (друга половина 50 – х – 80 – ті рр. XX ст.). – К., 2000.

Зайцев Ю. Антирежимний рух (1956 – 1991) // Львів: Історичні нариси. — Львів: Інститут українознавства, 1996.

Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980 – і рр.) – К., 1999.

Методичні поради

Світ в умовах науково – технічної революції, її вплив на соціально – економічний і політичний прогрес сучасної цивілізації. Соціально – економічне становище України. Об'єктивна необхідність переведення економіки республіки на інтенсивний шлях розвитку в умовах НТР. Пошуки шляхів прискорення розвитку економіки і соціальної сфери. Економічні реформи 60 – х років, причини їх незавершеності. Підміна економічних методів керівництва народним господарством адміністративно – командними методами.

Вкажіть ознаки ресталінізації суспільства. Наростання застійних явищ у соціально – економічному розвитку України. Формування механізму гальмування, посилення кризових явищ в економіці. Занепад економіки України. Спад зростання валового суспільного продукту, рівня виробництва продукції промисловості, продуктивності праці. Спроби розробки нової аграрної політики на березневому (1965) пленумі ЦК КПРС. Продовольча програма (1982 р.) та її провал. Наростання труднощів та недоліків у сільському господарстві.

Проблеми життєвого рівня народу. Залишковий принцип фінансування соціальної сфери. Занедбаня природоохоронної справи.

Суспільно – політичне життя. Порушення законності, ігнорування особистих прав і свобод людини. Засилля бюрократії. Зростання соціальної апатії населення.

Доктрина "розвинутого соціалізму". Розходження між словом і ділом. Становище в правлячій партії. Діяльність Л. Брежнєва. Прийняття Конституції УРСР (1978 р.).

Національна політика в Україні. Абсолютизація категорій "радянський народ", "зближення націй". Політика "перемішування народів". Витіснення української мови з різних сфер суспільного життя. М. Суслов. Спотворення історії українського народу. Руїнування історико – архітектурних пам'яток. Русифікація. П. Шелест. В. Щербіцький.

Посилення національно – визвольного руху в 70 – 80 – х рр. І.Дзюба "Інтернаціоналізм чи русифікація ?" Діяльність Українського національного фронту. Самвидавний журнал "Воля й Батьківщина". Збірник Чорновола "Лихо з розуму". Виступ V з'їзду СПУ на оборону української мови проти русифікації (1966). Відзначення 100 – річчя з дня народження Лесі Українки і В. Стефаника (1971). Робітничі заворушення і страйки у Дніпропетровську і Дніпродзержинську. Розповсюдження підпільної преси та літератури. Поява самвидавного "Інформаційного бюлетеня". Прояви дисиденства. Українська гельсінська група. Релігійне дисиденство. "Церква в катакомбах". Водночас в українській радянській пресі розгорнулася боротьба проти порушень прав людини в Америці, в Західній Європі. Ця пропагандистська кампанія тривала десять років. Боротьба за права людини стала полем міжнародної ідеологічної боротьби протягом 1976 – 1986 рр. Це була постійна тема і українських радянських газет, і преси української діаспори, і передач радіо "Свобода".

Політичні репресії 60 – 80 – х рр. (Б. і М. Горині, М. Руденко, О. Тихий, Ю. Бадзь, Ю. Литвин, П. Заливаха. С. Караванський, В. Мороз, М. Осадчий, В – Чорновіл, Є. Сверстюк, В. Стус, І. Дзюба, І. та Н. Світличні, І. і І. Калинці та ін.). Трагічна смерть Алли Горської, М. Сороки, В. Івасюка.

Становище в сфері культури. Вплив політики русифікації на розвиток освіти. Скорочення мережі українських шкіл. Нігілістичне ставлення до збереження національної самобутності, нівелювання національної різноманітності. Середня освіта. В. Сухомлинський. Вища школа. – Підготовчі відділення. Освітній рівень населення України. Наука. Розвиток гуманітарних наук. Становище історичної науки. Природничі науки. Львівська історична школа І. Крип'якевича. Література. Музика. Театр. Кіно. Культурно – освітня робота.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте соціально – економічне становище України.
2. Чому відбулася підміна економічних методів керівництва народним господарством адміністративно – командними методами?
3. Вкажіть ознаки ресталінізації суспільства. Прослідкуйте наростання застійних явищ у соціально – економічному розвитку України.
4. У чому полягали проблеми життєвого рівня народу?
5. Залишковий принцип фінансування соціальної сфери. Занедбаня природоохоронної справи.
6. Дайте оцінку суспільно – політичному житті.
7. Доктрина "розвинутого соціалізму". Розходження між словом і ділом. Становище в правлячій партії. Діяльність Л. Брежньєва. Прийняття Конституції УРСР (1978 р.).
8. Суть національної політики в Україні.
9. Посилення національно – визвольного руху в 70 – 80 – х рр. Прояви дисиденства. Українська гелсінська група. Релігійне дисиденство. "Церква в катакомбах".
10. Політичні репресії 60 – 80 – х рр. (Б. і М. Горині, М. Руденко, О. Тихий, Ю. Бадзь, Ю. Литвин, П. Заливаха. С. Караванський, В. Мороз, М. Осадчий, В – Чорновіл, Є. Сверстюк, В. Стус, І. Дзюба, І. та Н. Світличні, І. і І. Калинці та ін.). Трагічна смерть Алли Горської, М. Сороки, В. Івасюка.
11. Проаналізуйте становище в сфері культури. Вплив політики русифікації на розвиток освіти.

Тема Розпад СРСР і відродження незалежності України (1985 – 1991 рр.) (самостійна робота – конспект)

1. Соціально – економічні перетворення 1985 – 1991 рр.
2. Суспільно – політичні зміни в період «перебудови»
3. Український національно – визвольний рух 1986 – 1991 рр.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Формування багатопартійності. Класифікація партій.
5. Політична конфронтація восени 1990 р. Суспільно – політичні процеси в першій половині 1991 р. Референдум 17 березня 1991 р. Спроба державного перевороту в СРСР та її відгомін в Україні. Акт проголошення незалежності України.

Література

Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002
Гарань О.В. З історії формування політичного спектра України (літо 1988 — літо 1991 р.)
// Україна ХХ ст. Проблеми національного відродження: 36. наук. праць, – К., 1993.

Литвин В.М. Політична арена України: Дійові особи та виконавці. —К., 1994
Литвин В.М. Україна: політика, політики, власть. На фоні політичного портрета Л.Кравчука. — К., 1997;
Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.). – К., 2000.
Білоус А. Політичні об'єднання України. — К., 1993
Українські ліві: між ленінізмом і соціал – демократією/За ред. О.Гараня, О.Майбороди. – К.,2000.
Русначенко А.М. Національно – визвольний рух в Україні: середина 1950 – х – початок 1990рр. – К., 1998.
Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст.: Навчальний посібник. – К., 1996
Енциклопедія історії України: [В 5 т.] / Ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; Редкол.: Смолій В.А. (голова) та ін.; [НАН України. Ін – т історії України]. – К., 2005.
Гришко В. Українська національна ситуація в СРСР на тлі горбачовської "перебудови" // Сучасність. — 1988. – 4.2. – С. 73 – 91
Бойко О. Еволюція суспільних поглядів та процесів: від ідеї оновленого Союзу до проголошення незалежності України (січень – серпень 1991 р.) //Людина і політика. – 2001. – №4, 5.

Методичні рекомендації

Суспільно – політичне життя України. Розвиток демократії і гласності. Вибори до місцевих Рад народних депутатів (1987 р.). Зростання суспільно – політичної активності людей під час виборів народних депутатів СРСР (1989 р.) і народних депутатів УРСР (1990 р.). Діяльність Верховної Ради УРСР. Опозиція в парламенті та її платформа. Відновлення Кримської АРСР.

Новий етап національно – визвольного демократичного руху. Зростання національної самосвідомості. Діяльність Спілки письменників України. Дискусії про трагічні сторінки української історії та національну символіку. Дискусійні політичні клуби. Звільнення політв'язнів (В.Чорновіл, М. Горинь. Л – Лук'яненко та ін.). Відновлення діяльності Української гелсінської групи. Святкування 1000 – ліття хрещення Русі. Утворення і діяльність історико – просвітницького товариства "Меморіал", Товариства української мови ім. Т.Шевченка. "Народний рух України за перебудову" і його політична еволюція. Акції Руху: "живий ланцюг" між Києвом та Львовом, 500 – річчя запорізького козацтва. Політизація українського населення сходу і півдня України. Закон про державність української мови. Відродження етнічної самосвідомості.

Формування багатопартійної системи. Утворення, діяльність та платформи Української республіканської партії (УРП) та Демократичної партії України (ДемПУ), Партії демократичного відродження України (ПДВУ), Соціал – демократичної партії України. Платформи і діяльність громадських товариств, спілок та організацій, Партії зелених України.

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. , її історичне значення в процесі, національно – державного відродження українського народу.

Проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 р. Основні напрямки діяльності Верховної Ради України з створення української державності. Активізація суспільно – політичного життя.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте соціально – економічні перетворення 1985 – 1991 рр.
2. Суть суспільно – політичних змін в період «перебудови»
3. Висвітліть український національно – визвольний рух 1986 – 1991 рр.
4. Причини наростання суспільної активності в українському середовищі.
5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.
6. Діяльність громадських організацій і партій
7. Політична конфронтація восени 1990 р.
8. Висвітліть суспільно – політичні процеси в першій половині 1991 р. Акт проголошення незалежності України.

Тема Суспільно – політичний, соціально – економічний і духовно – культурний розвиток України (1991 – 2012 рр.) 2 год Семінар 1.

1. Внутрішньополітична боротьба в Україні в 90 – х рр. Діяльність політичних партій.
2. Соціально – економічне становище України в 90 – х рр.
3. Створення Збройних Сил незалежної України. Воєнна доктрина незалежної України (90 – і рр.) Проблема ядерного роззброєння.
4. Основні принципи і напрямки зовнішньої політики України в 90 – х рр.
5. Розвиток культури.

Семінар 2.

- 1) Суспільно – політичний та економічний розвиток України в XXI ст.
- 2) Політична криза 2002 – 2004 рр. «Помаранчева» влада: досягнення і невдачі. Внутрішньо – політичні проблеми поступу України на сучасному етапі.
- 3) Суспільно – політичний розвиток України за президентства Януковича
- 4) Зовнішньополітичний курс України.
- 5) Розвиток української культура на початку XXI ст

Література

Конституція України. — К.: Видавництво Верховної Ради України, 1996.

Білоус А. Пропорційні вибори в Україні: ілюзії чи реалії? – Нова політика. – 2001. – №1.

Васюта О.А. Проблеми охорони навколишнього середовища в Україні тоталітарної доби // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 36. Львівського Інститут українознавства НАН України на пошану професора Юрія Сливки. – 2000. – Вип. 7.

Бойко О.Д. Україна 1991 – 1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси з новітньої історії). – К., 1996.

Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навчальний посібник / За заг. ред. П.В.Мельника, Н.Р.Нижник. — Ірпінь, 2000.

Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). — К., 1996.

- Антонюк О.В. Етнополітика в Україні: історія та сучасний стан // Український історичний журнал. — 1999. — № 3. — С. 44 – 56.
- Шишолін ПА., Дмитров СО. Державний кордон України: еволюція воєнних загроз та їх вплив на безпеку воєнну і політичну // Наука і оборона. — 2000. — № 4. — С 29 – 34.
- Кисельова О. Бідність в Україні // Політична думка. — 2000. — №.3. — С 3 – 12.
- Кириченко В. Захід чи схід: пошук балансу // Політика і час. — 2000. — № 9 – 10. — С 8 – 15.
- Гальчинський Ф. Помаранчева революція і нова влада. — К., 2005.
- Гетьман В. Як приймалась Конституція України. — К., 1998
- Енциклопедія історії України: [В 5 т.] / Ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; Редкол.: Смолій В.А. (голова) та ін.; [НАН України. Ін – т історії України]. — К., 2005.
- Колесников А. Первый украинский. — К., 2005.
- Литвин В. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. — К., 1994.
- Литвин В. Україна на межі тисячоліть. Історична серія «Україна крізь віки». — Т. 14. — К., 2000.
- Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник/А. Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П. Дрожжин та ін. — К., 2000.
- Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. — К., 2002
- Гриневиц В.А., Даниленко В.М., Кульчицький СВ., Лисенко О.Є. Україна Росія в історичній ретроспективі. Нариси в 3 – х томах. — К., 2004.

Методичні рекомендації

Семінар 1.

Проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 р. Основні напрямки діяльності Верховної Ради України з створення української державності. Активізація суспільно – політичного життя. Заборона діяльності КПУ. Всеукраїнський референдум та вибори Президента України 1 грудня 1991 р. та його історичне значення. Символіка України.

Доведіть, що сама структура влади залишалася такою ж, якою була в СРСР. Висвітліть суперечності між парламентом, який не бажав втратити своїх владних повноважень, успадкованих від диктаторської партії, і президентом, який бажав реалізувати свої повноваження. Посилення некерованості суспільними процесами дуже боляче позначалося на поточному житті, тому що держава, як і в радянські часи, залишалася власником і розпорядником переважної частини засобів виробництва (наведіть приклади). Що призводило до невідворотного погіршення економічного становища і паралічу державних інститутів управління? Протистояння Кравчук – Кучма.

Парламентські й президентські вибори 1994р. і їх наслідки. після виборів 1994р. "партія влади" стала втрачати свій безпартійний характер. Одна за одною в суспільстві почали утворюватися політичні партії, засновані на різних ідеологічних і політико – економічних концепціях – соціал – демократичній, ліберальній, консервативній. Л. Кучма – новий Президент України. Протиборство у Верховній Раді. О. Мороз. Діяльність політичних партій. Наступ реакційних антидержавних сил. Консолідація національно – демократичних сил. Конгрес української інтелігенції. Народно – демократична партія. Загострення політичної боротьби в ході конституційного процесу. Прийняття нової

Конституції України 28 червня 1996 р. – важлива віха в розбудові української державності. Реорганізація державно – політичних структур.

Формування Збройних Сил мало керований характер і відбувалося під безпосереднім впливом Верховної Ради. Створення української національної армії. Основні труднощі у формуванні збройних сил. У жовтні 1993р. Верховна Рада прийняла воєнну доктрину (проаналізуйте). Прослідкуйте процес скорочення армії. Невизначеність статусу ЧФ стала однією з найбільш проблем у відносинах між Україною і Росією. В чому суть проблеми?

Найважливішим елементом державотворчого процесу було визначення державних кордонів й укладення відповідних домовленостей з сусідами про визнання цих кордонів (висвітліть). Прослідкуйте процес роззброєння України.

У третьому питанні дослідіть основні принципи і напрямки зовнішньої політики України в 90 – х рр. Проблема кадрів. В чому складність українсько – російських стосунків? Крим – яблуко розбрату. Проблема Чорноморського флоту. Сумнівна репутація України у світі. Висвітліть відносини з європейськими країнами, США. Відносини України з ЄС і НАТО. Чому український дебют у світі був драматичним?

Семінар 2

У другому питанні висвітліть зовнішньополітичний курс Кучми. Рубіж кін. 90 – поч. 2000 – х рр. час кризи у зовнішній політиці. Назвіть причини нестабільності в українсько – російських стосунках. Тузла 2003 р. прослідкуйте «євроізоляцію» України (чому?). Кольчужний скандал. Стратегія України щодо НАТО.

У третьому питанні висвітліть внутрішню кризу 2002 – 2004 рр. Які наслідки мала відставка Ющенка? Ющенко: історичний портрет. Визначте причини кризи влади. Висвітліть вибори до Верховної Ради 2002 р. Доведіть, що вибори продемонстрували віртуальність публічної політики і слабку структурованість суспільства. Партії – карлики. Чому виборець отримав реальні шанси впливати на політику. Боротьба блоків «За єдину Україну» і «Наша Україна». В.Литвин: історичний портрет. Прослідкуйте використання «адмінресурсу» на виборах. Причини перемоги блоку «Наша Україна». Ю.Тимошенко: історичний портрет.

Політична колективізація в парламенті. Чому Кучма виступив з ініціативою політичної реформи? Президентська більшість і тиск на опозиціонерів. Скнулівська трагедія.

Прослідкуйте за акцією «ПовстаньУкраїно!» 16 вересня 2002 р. 30 – тис. мітинг у Києві, згодом у регіонах. Мітингові акції. Скандали у владній верхівці. Створення президентської більшості. Парламентські баталії за комітети. «Парламентський театр». «Конституційна реформа» – спроба Кучми затягнути вихід з влади.

В.Медведчук – «сірий кардинал». Протиріччя з В.Литвином. «поштові» провокації. 9 березня 2003 р. маніфестація біля пам'ятника Шевченку. «Демократичні форуми » у містах України, зініційовані «Нашою Україною». Протистояння опозиції з владою. «Донецька історія». Фізичне протистояння у парламенті в кінці 2003 р. Проект «Кучма – 3». 8 квітня 2004 р. провал «президентського плану» конституційної реформи.

У четвертому питанні висвітліть внутрішньо – політичні проблеми поступу України на сучасному етапі. Чому не перестала існувати бюрократична система, продовжують існувати попередні схеми маніпуляцій влади і зрощення з інтересами промислових груп?

Чи стала влада прозорою? Чому посади отримували не за фаховими якостями, а за політичні вподобання? Назвіть причини внутрішнього розбрату. Причини падіння авторитету президента у 1,5 рази в кінці 2005 р. Культурно – національні цінності у політиці президента. Чому не вдалося створити центральної ідеї, навколо якої згуртувалося би українське суспільство.

Скандали у новій владі: Зварич, син Ющенко, ліквідація ДАІ, корупційні скандали, невиконання передвиборчих лозунгів, некарність діючих осіб 2004 р., секретаріат президента як паралельний уряд. Меморандум про взаєморозуміння між Ющенком і Януковичем. Проаналізуйте втрати і досягнення в економічній сфері. «Ручний режим» в економічному управлінні, використання адміністративних методів. Реприватизація. Ревальвація гривні. Паливна криза. Продовольча криза 2005 р. Вереснева відставка Порошенка і Тимошенка. Розкол «помаранчевих сил». Триумф реваншу опозиційних сил у 2006 р. Криза уряду Єханурова. Особливості передвиборчої кампанії. Результати виборів стали показовими для влади (доведіть).

«Антикризова коаліція». В.Балога. Парламентська криза 2006 – 2007 рр. відправка парламенту у відставку. Пародія Майдану як передвиборча кампанія.

У вересні 2008 р. коаліція припинила існування. Фінансова та економічна криза кінця 2008 р. Президентські вибори 2010 р. Перерозподіл влади. Створення нової коаліції.

Проаналізуйте напрями зовнішньої політики України 2010 – 2012 рр. Українсько – російські взаємини. Сучасні проблеми внутрішньої політики 2010 – 2012 рр. Чому українські можновладці не створили умови спрямовані на поглиблення культурного самоусвідомлення громадян України, на вироблення потреби в культурі як засадничому елементі, фундаменті духовного здоров'я суспільства та особистості?

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте Умови проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 р.
2. Визначте основні напрямки діяльності Верховної Ради України з створення української державності.
3. Всеукраїнський референдум та вибори Президента України 1 грудня 1991 р. та його історичне значення. Символіка України.
4. Доведіть, що сама структура влади залишалася такою ж, якою була в СРСР.
5. Висвітліть суперечності між парламентом, який не бажав втрачати своїх владних повноважень, успадкованих від диктаторської партії, і президентом, який бажав реалізувати свої повноваження
6. Що призводило до невідворотного погіршення економічного становища і паралічу державних інститутів управління?
7. Висвітліть протистояння Кравчук – Кучма.
8. Парламентські й президентські вибори 1994р. і їх наслідки.
9. Прийняття нової Конституції України 28 червня 1996 р. – важлива віха в розбудові української державності. Реорганізація державно – політичних структур.
10. Воєнна доктрина незалежної України.
11. Напрямки зовнішньої політики.
12. В чому складність українсько – російських стосунків? Крим – яблуко розбрату. Проблема Чорноморського флоту.

13. Сумнівна репутація України у світі. Висвітліть відносини з європейськими країнами, США. Відносини України з ЄС і НАТО. Чому український дебют у світі був драматичним?
14. Висвітліть проблеми соціально – економічного становища України. Зростання ФПГ.
15. Наростання антикучмівських настроїв у суспільстві.
16. Висвітліть внутрішню кризу 2002 – 2004 рр.
17. Висвітліть вибори до Верховної Ради 2002 р. Доведіть, що вибори продемонстрували віртуальність публічної політики і слабку структурованість суспільства. Партії – карлики. Чому виборець отримав реальні шанси впливати на політику.
18. Боротьба блоків «За єдину Україну» і «Наша Україна». Прослідкуйте використання «адмінресурсу» на виборах. Причини перемоги блоку «Наша Україна».
19. Політична колективізація в парламенті. Чому Кучма виступив з ініціативою політичної реформи? Президентська більшість і тиск на опозиціонерів. Скнулівська трагедія.
20. Прослідкуйте за акцією «Повстань Україно!» 16 вересня 2002 р. 30 – тис. мітинг у Києві, згодом у регіонах. Мітингові акції. Скандали у владній верхівці. Створення президентської більшості. Парламентські баталії за комітети. «Парламентський театр». «Конституційна реформа» – спроба Кучми затягнути вихід з влади.
21. «Помаранчева революція»: причини, хід, наслідки.
22. Постпомаранчевий період: проблеми поступу.
23. Чому не перестала існувати бюрократична система, продовжують існувати попередні схеми маніпуляцій влади і зрощення з інтересами промислових груп?
24. Скандали у новій владі: Зварич, син Ющенко, ліквідація ДАІ, корупційні скандали, невиконання передвиборчих лозунгів, некарність діючих осіб 2004 р., секретаріат президента як паралельний уряд. Меморандум про взаєморозуміння між Ющенком і Януковичем.
25. Проаналізуйте втрати і досягнення в економічній сфері. «Ручний режим» в економічному управлінні, використання адміністративних методів. Реприватизація. Ревальвація гривні. Паливна криза. Продовольча криза 2005 р. Вереснева відставка Порошенка і Тимошенка. Розкол «помаранчевих сил». Тріумф реваншу опозиційних сил у 2006 р. Криза уряду Єханурова. Особливості передвиборчої кампанії. Результати виборів стали показовими для влади (доведіть).
26. «Антикризова коаліція». В.Балога. Парламентська криза 2006 – 2007 рр. відправка парламенту у відставку. Пародія Майдану як передвиборча кампанія.
27. Висвітліть фінансову та економічну кризу кінця 2008 р.
28. Проаналізуйте президентські вибори 2010 р. Перерозподіл влади. Створення нової коаліції.
29. Проаналізуйте напрями зовнішньої політики України 2010 – 2012 рр. Українсько – російські взаємини.
30. Сучасні проблеми внутрішньої політики 2010 – 2012 рр.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ І СЕМЕСТР

1. Історіографія проблеми “Політичне та економічне становище українських земель на початку ХХ ст.”.
2. Особливості соціально – економ. розвитку України на поч. ХХст. Соціальна стратифікація укр суспільства.
3. Виникнення партійно – політичної системи. Діяльність політичних партій на поч. ХХ ст.
4. Історіографія проблеми “Робітничий, селянський і загальнодемократичний рух в Україні напередодні Першої світової війни”.
5. Розгортання соціальної боротьби в Україні у роки революції 1905 – 1907 рр.
6. Піднесення національно – культурного руху. Діяльність політичних партій та громадських організацій в Наддніпрянській Україні (1905 – 1914 рр.).
7. Національно – культурний рух на західноукраїнських землях. Роль політичних партій і громадських організацій у суспільно – політичному житті краю (1900 – 1914 рр.).
8. Історіографія проблеми “Україна в Першій світовій війні (1914 – 1916 рр.)”
9. Українські землі напередодні Першої світової війни. Україна в планах воюючих сторін.
10. Хід військових дій на території України в 1914 – 1916 рр.
11. Мобілізація українців в армії воюючих сторін в період Першої світової війни. Українські січові стрільці.
12. Східна Галичина і Північна Буковина в умовах російської окупації. Повсякденне життя українства в умовах Першої світової війни.
13. Український національний рух у роки Першої світової війни. Діяльність політичних партій в воєнний період, їх відношення до війни.
14. Політична і господарська криза в Російській імперії у 1916 – лютому 1917 рр. Загострення українського питання в Австро – Угорщині.
15. Українська культура і духовне життя на початку ХХ ст.
16. Історіографія проблеми “Українська революція (1917 – поч. 1918 рр.)”.
17. Лютнева революція в Росії і становище в Україні після повалення царизму. Масові українські маніфестації та їх гасла.
18. Періодизація Української революції. Її причини, характер і рушійні сили.
19. Утворення та конституювання Української Центральної Ради у вищий політичний орган влади в Україні. Її партійний склад і політична програма.
20. М.Грушевський. В.Винниченко: політичні портрети.
21. Структурування національного руху весною 1917 р. Діяльність українських і загальноросійських політичних партій в Україні та їх боротьба за вплив на місцеве населення.
22. Український Національний конгрес 1917 р.
23. І Всеукраїнський військовий з’їзд та процес українізації армії. Українська делегація до Петрограду та її наслідки.
24. Другий Всеукраїнський військовий з’їзд. І Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату.
25. Порівняйте українську поїздку до Петрограду (на чолі з Винниченком) та російську до Києва (на чолі з Церетелі). Виявіть особливості укр питання в концепціях Тимчасового уряду, рос кадетів і соціалістів.

26. “Статут вищого управління України”, “Тимчасова інструкція Генерального секретаріату Тимчасового уряду”: порівняльний аналіз.
27. Урядова політична криза влітку 1917 р. Збройний виступ самостійників.
28. З’їзд поневолених народів Росії у Києві та його історичне значення.
29. Наростання процесів українізації армії восени 1917 р. “Вільне козацтво”.
30. Україна в умовах більшовицької революції в Росії. III Універсал. Проголошення Української Народної Республіки. Державотворча діяльність Центральної Ради в умовах проголошеної УНР.
31. Перший Всеукраїнський з’їзд рад: конфлікт інтересів.
32. Проголошення у Харкові радянської влади. Перший радянський уряд України. Соціально – політична база більшовизму в Україні.
33. Загострення відносин між Центральною Радою і більшовицьким режимом. Агресивна війна радянської Росії проти УНР. Бій під Крутами. Повстання робітників заводу “Арсенал”.
34. Перша спроба радянзації України та наростання опору проти “червоного терору”.
35. Зовнішньополітична діяльність уряду УНР. Переговори у Бресті. Брест – Литовський мирний договір.
36. Причини проголошення IV Універсалу, його зміст та наслідки.
37. Урядова криза лютого – березня 1917 р. Діяльність німецької військової адміністрації на Україні.
38. Конституція УНР 1918 р.
39. Причини падіння Української Центральної Ради та її історичне значення.
40. Національно – культурне будівництво і релігійне життя в період Центральної Ради.
41. Історіографія проблеми “Українська держава Павла Скоропадського”.
42. Встановлення гетьманату.
43. Павло Скоропадський: політичний портрет.
44. Внутрішня політика гетьмана П.Скоропадського.
45. Перетворення у сфері культури в період гетьманату.
46. Зовнішньополітичні відносини Української Держави.
47. Наростання антигетьманського опору в Україні.
48. Історіографія проблеми “Україна в добу Директорії”.
49. Утворення Директорії. Антигетьманське повстання. Відречення гетьмана від влади. Вступ військ Директорії до Києва.
50. В.Винниченко: політичний портрет.
51. С.Петлюра: політичний портрет.
52. Державотворча діяльність Директорії. Отаманщина. Єврейські погроми.
53. Більшовицька агресія проти УНР (кін. 1918 – поч. 1919 р.). Війська Антанти на півдні України. Зовнішньополітична концепція УНР.
54. Конгрес трудового народу. Акт злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки.
55. Становище Української Народної Республіки взимку – навесні 1919 р. Законотворча діяльність уряду УНР.
56. Воєнно – політична обстановка в Україні влітку – восени 1919 р.
57. Державний устрій в кін. 1919 – 1920 рр. Внутрішня політика УНР.

58. Зовнішня політика УНР (1920 – 1921 рр.). Варшавський і Ризький договори, їх оцінка в історіографії. Причини поразки Директорії.
59. Історіографія проблеми “Західноукраїнська Народна Республіка”.
60. Причини і хід національно – демократичної революції на західноукраїнських землях. Листопадовий зрив. Проголошення ЗУНР.
61. Д.Вітовський: політичний портрет.
62. Організація державної влади. Внутрішня політика ЗУНР.
63. Заходи уряду ЗУНР у національній і культурно – духовній сферах.
64. Є.Петрушевич: політичний портрет.
65. Воєнно – політичне становище ЗУНР у 1918 – 1919 рр. Українсько – польська війна: причини, хід, наслідки.
66. Міжнародно – правовий статус Східної Галичини в 1919 – 1921 рр.
67. Причини поразки національно – демократичної революції на західноукраїнських землях. Історичне значення ЗУНР.
68. здобутки і прорахунки українських урядів в період національно – демократичної революції (1917 – 1921 рр.). Історичне значення Української революції.
69. Історіографія проблеми “Радянська Україна (1919 – 1920 рр.)”.
70. Ідейно – теоретичні основи і соціально – економічна стратегія більшовицького режиму на поч. 1919 р.
71. Окупація радянськими військами України в кін. 1918 – поч. 1919 рр. Утвердження більшовицького режиму в Україні.
72. Х.Раковський: політичний портрет.
73. Радянське державне будівництво 1919 р. Націонал – комуністичні течії в Україні.
74. Соціально – економічна політика уряду УСРР у 1919 р. Антибільшовицький повстанський рух.
75. Відновлення більшовицького режиму у 1920 р. Становлення однопартійної системи в радянській Україні.
76. Воєнний комунізм зразка 1920 р. “Червоний терор”.
77. Україна в зовнішньополітичній концепції радянської Росії у 1920 р.
78. Розвиток культури в радянській Україні (1919 – 1921 рр.).
79. Політична доктрина відродження “єдиної великої і неділимої” Росії. А.Денікін.
80. Українські сили у боротьбі з білими арміями Денікіна.
81. Наступ П.Врангеля в Україні. Переговори делегації УНР з врангелівськими представниками у 1920 р.
82. Поразка білогвардійських сил Врангеля. Махновські повстанські загони. “Червоний терор в Криму”.
83. Н.Махно: політичний портрет.
84. “Українізація”: причини, суть і наслідки згорання.
85. Культура і духовне життя в роки непу. Політика більшовиків у галузі культури. Партійно – державний контроль над культурою. Становище інтелігенції. Початок створення “нової інтелігенції”.
86. НЕП і Україна.
87. Утвердження сталінського тоталітарного режиму у 20 – х рр. Становлення радянської номенклатури.

88. Особливості індустріалізації в УРСР.
89. Поворот до суцільної колективізації. Розкуркулювання.
90. Опір селянства колективізації. Деградація сільськогосподарського виробництва в одержавлених колгоспах.
91. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні. Масштаби та наслідки голодомору. Історіографія.
92. Антицерковна політика радянської влади у 20 – 30 – х рр.
93. Українські землі в складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини. Становище північно – західних укр земель (Волинь, Полісся, Підляшшя). Спроби денационалізації укр населення.
94. Українські землі у складі Румунії.
95. Закарпаття у складі Чехословаччини.
96. Діяльність політичних партій Західної України у міжвоєнний період.
97. Причини утворення та організаційне оформлення ОУН.
98. Ідеолог. – політ засади ОУН.
99. Методи боротьби українських націоналістів у кінці 20 – 30 – х рр.
100. Історіографія проблеми «Становлення українського націоналізму»
101. Радянофільство у Східній Галичині.
102. Українсько – польський діалог у міжвоєнний період. УНДО.
103. Соціально – економічне життя західноукраїнських земель у 20 – 30 – х рр.
104. Культурне і релігійне життя в Західній Україні у 20 – 30 х рр.
105. Культурне і релігійне життя на Наддніпрянщині у міжвоєнний період.
106. «Розстріляне відродження».
107. Система репресій в УРСР у 1929 – 1938 рр.
108. Соціально – економічне становище УРСР у 2 – й пол. 30 – х рр.
109. Портретна галерея діячів науки і літератури в Україні у міжвоєнний період.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ II семестр

1. Історіографія проблеми «Україна в період II світової війни».
2. Радянсько – німецькі переговори: причини, хід, наслідки (до початку II світової війни).
3. Пакт Молотова – Ріббентропа, причини, зміст, наслідки.
4. Приєднання західноукраїнських земель, Північної Буковини, Бессарабії до складу УРСР, встановлення радянського режиму.
5. Становище українського населення у Генеральній губернії і радянській Україні: порівняльний аналіз.
6. Створіть хронологію підготовки Німеччини до війни проти СРСР.
7. Суворівська теорія: за і проти.
8. Створіть хронологію українсько – німецьких стосунків 1940 – 1942 рр.
9. Расистська теорія та місце в ній слов'ян загалом та українців, зокрема (до початку II радянсько – німецької війни).
10. Позиція ОУН до Німеччини напередодні німецько – радянської війни. Акт відновлення державності України: причини, зміст наслідки.
11. Політика ОУН щодо польського питання напередодні II світової війни. Взаємовідносини сторін.

12. Причини українсько – польського конфлікту. Діяльність польських підпільних організацій на території Західної України в 1939 – 1941 рр.
13. Відновлення української державності: підходи в оцінках.
14. Взаємостосунки ОУН – б з Німеччиною в 1941 – 1942 рр.
15. Еволюція поглядів ОУН (б) щодо нацистської Німеччини.
16. У чому полягає суперечливість проблеми колабораціонізму в Україні в роки Другої світової війни?
17. Українські військові формування у складі німецької армії: причини, хронологія, наслідки.
18. Початок німецької окупації України. Причини поразок радянських військ.
19. Створіть хронологічну таблицю наступу німецьких військ на території України в 1941 р.
20. Причини провалу блиц – кріг. Перші радянські перемоги. Радянський патріотизм як система тоталітарної ідеології.
21. Воєнні дії на території України в 1942 рр. Ставлення українського населення до німецької окупації.
22. Державно – адміністративний устрій на Україні та особливості окупаційної адміністрації на українській території. Органи управління.
23. Економічна та соціальна політика нацистів.
24. Репресії нацистів проти українського населення. Еволюція відношення українців до нацистської окупації.
25. Українсько – єврейські відносини в період II світової війни.
26. Партизанський рух на Україні в 1941 – сер. 1942 рр.
27. Партизанські рейди: завдання, методи проведення, наслідки.
28. Порівняйте концепції Розенберга і Коха щодо українського питання.
29. Німецький окупаційний режим на території України.
30. Перша конференція ОУН (б): дата, документи.
31. Друга конференція ОУН (б): дата, документи.
32. Третя конференція ОУН (б): дата, документи.
33. Поліська Січ: історія.
34. Рішення III Надзвичайного великого збору ОУН – б.
35. УПА: дата, методи, хронологія подій.
36. Діяльність ОУН – м в період II світової війни.
37. Українська Головна Визвольна Рада.
38. Історіографія українсько – польського протистояння в період II світової війни.
39. Українсько – польське протистояння в 1942 – 1943 рр. Волинська трагедія: причини, хронологія, наслідки.
40. ОУН – УПА та Армія Крайова на Закарпатті 1945 – 1947 рр.
41. Операція “Вісла”.
42. Хронологія воєнних подій на Україні в 1943 – 1944 рр.
43. Складіть хронологічну таблицю “Основні наступальні операції Червоної армії на Україні в 1944 р.”
44. Людські та матеріальні втрати України в II світовій війні.
45. Розвиток української культури в період війни.

46. Звільнення України від німецької окупації, встановлення радянського тоталітарного режиму.
47. Формування кордонів УРСР (з чим пов'язані територіальні зміни в Україні у повоєнний період і як вони позначилися на внутрішньополітичному становищі?).
48. Економічний та соціальний розвиток України 1944 – 1953 рр. (порівняйте з 20 – 30 рр. ХХ ст.).
49. Політичний розвиток України в повоєнні роки. Система репресій.
50. Україна і радянська політика депортацій в повоєнний період.
51. Тоталітаризм у сфері культури. Ліквідація УГКЦ. Чому політика репресій з боку радянського режиму щоразу була спрямована на духовну сферу життя республіки?
52. Національно – визвольна боротьба українського народу проти сталінського режиму. Етапи зміни стратегії УПА.
53. Еволюція націоналізму у повоєнний період.
54. Лібералізація суспільно – політичного життя в Україні: прояви, суперечності.
55. Процес десталінізації: закономірність проведення (існування альтернатив), суть (політична, ідеологічна), наслідки. Чи правомірним є поняття “відлиги” в період 1954 – 1964 рр.?
56. Реформа управління народним господарством. Розвиток промисловості.
57. Реформування сільського господарства в період Хрущова.
58. Соціально – економічне становище та рівень життя населення в хрущовський період.
59. Опозиційний рух. Шістдесятники.
60. Українська культура за часів Хрущова: освіта, наука, література, мистецтво.
61. Державно – релігійні відносини (1955 – 1964 рр.).
62. Національна політика СРСР в 1954 – 1964 рр.
63. Стан української культури (освіта, наука, література, театр, музика).
64. Русифікація: причини, прояви, наслідки.
65. Зародження дисидентського руху в Україні: причини, факти, оцінки. Історіографія проблеми.
66. Криза суспільно – політичного життя в Україні.
67. Формування радянської партноменклатури, удосконалення партійної піраміди.
68. Порівняльний аналіз діяльності перших секретарів ЦК Компартії України П.Шелеста та В.Щербицького,
69. Конституція СРСР та УРСР 1977 р.
70. УРСР у руслі зовнішньої політики СРСР: наростання ядерного протистояння, спроби розрядки, вплив подій у соціалістичному таборі (Угорщина, Чехословаччина, Польща) на ситуацію в Україні, війна в Афганістані та українські громадяни.
71. Економічний розвиток УРСР в 1965 – 1984 рр.: промисловий розвиток України: пріоритети й галузева нерівномірність, “командні методи”, криза у сільському господарстві.
72. Соціальна сфера: демографічна ситуація, статус українського громадянина в СРСР, рівень життя населення в Україні.
73. Екологічна ситуація в Україні.
74. Історіографія проблеми “Україна в 1964 – 1984 рр.”.

75. Перебудова: дефініція, етапи, особливості. Теорії щодо оцінки перебудови як явища.
76. Економічна криза та спроби її подолання в 1985 – 1989 рр.
77. Заходи радянського керівництва щодо політичного реформування суспільства та їх наслідки в Україні.
78. Активізація національно – визвольного руху в Україні 1986 – 1989 рр.
79. Діяльність українських громадських і громадсько – політичних організацій (2 – а пол. 80 – х рр.).
80. Процеси відродження у релігійній сфері.
81. Мітингова діяльність в період Української революції 1989 – 1991 рр.
82. Проблеми вирішення мовного питання.
83. Спроба утворення опозиційного національного фронту – Народний рух України (аналіз з'їздів).
84. КПУ: ідеологія та практика періоду перебудови.
85. Політичні партії України на початковому етапі незалежності: дата утворення, діячі, платформа.
86. Зміни в організації компартійно – радянського центру. СУБЕРЕНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
87. Декларація про Державний суверенітет України.
88. Законотворча діяльність Верховної Ради УРСР кін. 1990 р.
89. Союзний договір як спроба воскресіння Союзу.
90. Путч та Акт проголошення незалежної України.
91. Затвердження державної символіки.
92. Воєнна доктрина незалежної України (90 – і рр.)
93. Зовнішня політика України (1991 – 1994 рр.)
94. Законотворча діяльність Верховної Ради України 1991 – 1994 рр. Конфлікт між гілками влади.
95. Вибори 1994 р. і законотворча діяльність українського парламенту.
96. Зміна системи виборів зразка 1997 р.
97. Партійне будівництво 1991 – 1994 рр.
98. Боротьба в українському суспільстві навколо питань про державну владу і місцеве самоврядування (1995 р.)
99. Конституція України: причини, привід, зміст, оцінки.
100. Вибори 1998 р. і розподіл політичних сил в парламенті.
101. Криза партійної системи у кін. 90 – х рр. Політичні скандали в період незалежної України.
102. Вибори 1999 р. передвиборча програма Л. Кучми.
103. Протистояння Кучма – Ющенко кін. 90 – х рр.
104. Вибори 2002 р.
105. Соціально – економічне становище України 1994 – 2004 рр.: промисловість, ціноутворення, приватизація (на основі документів)
106. Соціально – економічне становище України 1994 – 2004 рр.: сільське господарство (на основі документів).
107. Міжнародні відносини в незалежній Україні.

108. Культура України: освіта, наука, мистецтво, література (1991 – 2004 рр.).
109. Зовнішня політика України: європейський вектор.
110. Україна – США – НАТО.
111. Українсько – російські відносини 1994 – 2004 рр.
112. «Помаранчева революція»: проблеми ідентифікації.
113. Проблеми соборності в незалежній Україні.
114. Суспільно – політичний розвиток України у 2005 – 2009 рр.
115. Парламентські вибори 2006 р. Внутрішньо – політичні проблеми поступу України на сучасному етапі.
116. Соціально – економічний розвиток України у 2005 – 2009 рр.
117. Розвиток української культури в 2005 – 2009 рр.
118. Зовнішня політика України у 2005 – 2009 рр.
119. Президентські вибори 2010 р.
120. Внутрішня і зовнішня політика України в 2010 – 2011 р. Розвиток української культури.
121. Державно – церковні відносини в незалежній Україні.
122. Проблеми екології та демографії у незалежній Україні.

Список джерел і літератури

- Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944 – 1990. – Івано – Франківськ, 2006.
- Бажан О.Г., Данилюк Ю.З. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950 – х – 1980 – ті рр.)/ НАН України, Ін – т історії України, Голов. Редкол. Наук. – докум. Сер. Кн. “Реабілітовані історією”. – К., 2000. – 232 с.
- Баран В. Україна 1950 – 1960 – х рр. – К., 1998.
- Барановська Н.П. Україна – Чорнобиль – світ. Чорнобильська проблема у міжнародному вимірі. 1986 – 1999. – К., 1999. – 400 с.
- Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті. – К.: ВД «Києво–Могилян. Акад.», 2006. – 102с.
- Білас І. Репресивно – каральна система в Україні 1917 – 1953: Суспільно – політичний і історико – правовий аналіз: У 2 т. – К., 1994.
- Білоус А. О. Політико – правові системи: світ і Україна. – К., 2000. – 200 с.
- Бойко О.Д. Україна в 1985 – 1991 рр.: Основні тенденції суспільно – політичного розвитку/ НАН України, Ін – т політ. і етнонац. досліджень. – К., 2002. – 305 с.
- Брицький П.П. Україна у Другій світовій війні (1939 – 1945). – Чернівці, 1995.
- Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. – Львів – Хуст, 2004.
- Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920 – 1945). – К., 2006.
- Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. – К., 2000.
- Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні (друга половина 50 – х – 80 – ті рр. ХХ ст.). – К., 2000.
- Депортації: західні землі України кінця 30 – х – початку 50 – х років. Документи, матеріали, спогади. – К., 2001.
- Західно – Українська народна республіка 1918 – 1923 [Текст]: ілюстрована історія /автор, гол. ред. і керівник авт. кол. М.Кугутяк. – Львів – Івано – Франківськ : Манускрипт – Львів, 2008. – 524 с.
- Західно – Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано – Франківськ, 2001.
- Кентій А. Нарис боротьби ОУН – УПА в Україні (1946 – 1956 рр.). – К., 1999.
- Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні (Переклад з французької). – Париж, 1986. – Репринт. вид. – Львів, 1992.
- Кульчицький С. Комунізм на Україні перше десятиріччя (1918 – 1928). – К., 1996.
- Кульчицький С. Україна в Першій світовій війні // Історія України. – 1999. – № 31 – 32. – С. 1 – 24.
- Кульчицький С.В. УСРР в добу “воєнного комунізму” (1917 – 1920). – К., 1994.
- Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. – К., 1994. – 495 с.
- Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). – К., 2003.
- Марчук В. Українська греко – католицька церква: історичний нарис. – Івано – Франківськ, 2001.
- Міжнародні відносини та зовнішня політика. 1980 – 2000. – К., 2001.
- Мірчук П. Українська повстанська армія, 1942 – 1952. – Мюнхен, 1953. – Репринт. вид – Львів, 1991.

- Мірчук П.УПА: Документи і матеріали: 1942 – 1952. – Львів, 1994.
- Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Колективна монографія. – К., 2005.
- Падалка С.С. Україна в 60 – 90 – х років ХХ ст.: (Державність в історичній площині тоталітаризму, незалежності)/ НАН України, Ін – т історії України. – Ін – т історії України НАН України, 2000. – 389 с.
- Патриляк І.К. Військова діяльність ОУН(б) у 1940 – 1942 рр. – К., 2004.
- Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Ку – рас (голова) та ін. – К., 2002 – 2003. – Т. 4 – 6.
- Політична історія України. ХХ століття: У 6 т./ Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. – К., 2002. – Т.1, 2, 3.
- Політична система сучасної України: Особливості становлення, тенденції розвитку. – К.: Парламентське видавництво, 2002.
- Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст.: Історичні нариси/ [Авт. колектив: Д.В. Архієрський, О.Г. Бажан, Т.Б. Бикова та ін.]; НАН України, Ін – т історії. – К., 2002.
- Радянські органи державної безпеки у 1939–червні 1941 р.: документи ГДА СБ України/упорядн. В.Даниленко, С.Кокін. – К., 2009.
- Реєнт О. П., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. – К., 2004.
- Реєнт О. У робітних історичної науки. – К., 1999.
- Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940 – 1950). У 2 – х т. / Упоряд. В. Сергійчук. – К., 2007.
- Русначенко А. Народ збурений: Національно – визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50 – х роках. – К., 2002.
- Русначенко А. Національно – визвольний рух в Україні: сер. 1950 – х – початок 1990 – х рр. – К., 1998.
- Сергійчук В.І. Десять буремних літ: Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: Нові документи і матеріали. –К., 1998. –941 с.
- Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. – К., 1996.
- Солдатенко В.Ф. Українська революція: Істор. нарис. – К., 1999.
- Україна в ХХ столітті: 1900 – 2000: 3б. док. і матеріалів: Навчальний посібник для студентів іст. спец. вищ. навч. закладів/ [Упоряд. А.Г. Слюсаренко та ін.]. – К., 2000.
- Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси: В 3 т. / Ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; НАН України. Ін – т історії України. – Т. 3: Новітній український державотворчий процес / С.В. Кульчицький, Б.О. Парахонський. – К., 2004.
- Українська революція і державність (1917–1920 рр.)/ [Авт. колектив: І.Л. Гошуляк (керівник) та ін.]. – К., 1998.
- Українська революція. Підручник/ [Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.
- Українська революція/ [Хрестоматія. Упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. – Вінниця, 2004.
- Українська суспільно – політична думка в ХХ столітті. Док. і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т.1.
- Український національно – визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст.: документи і матеріали/ під ред. Кугутяка М. – Івано – Франківськ, 2009. – Т.2, Кн.1, 2.

Шаповал Ю. Україна 20 – 50 хх років. Сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.
Шаповал Ю.І. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії/ Центр іст. політології Ін – ту політ. і етнонац. досліджень НАН України. – К., 2001.
Яневський Д. Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.

Терміни

Автономія — право на самоврядування певної частини держави в економічних, соціальних, культурних і політичних питаннях, надане конституцією або вищою владою держави.

Авторитаризм — державний лад, що характеризується режимом особистої влади, диктаторськими методами керування.

Агресія — будь – яке незаконне застосування сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави або народу.

Акт Злуки — проголошення об'єднання двох українських держав — ЗУНР і УНР — 22 січня 1919 р. в Києві. Продемонстрував прагнення українського народу до соборності.

«Акт проголошення відновлення Української держави» — документ, прийнятий 30 червня 1941 р. керівниками ОУН про відновлення державної незалежності України й формування національного уряду.

Керівництво фашистської Німеччини не визнало «Акт» і розігнало уряд. Дії керівників ОУН довели ілюзорність надій на досягнення самостійності України за допомогою Німеччини.

Акт проголошення незалежності України 1991 р. — документ, прийнятий позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р., що проголосив незалежність України й створення самостійної держави — України.

Антанта — блок Великої Британії, Франції і Російської імперії, що остаточно сформувався в 1904—1907 рр. для боротьби проти Троїстого союзу — воєнно – політичного блоку Німеччини, Австро – Угорщини й Італії.

Протиріччя між Антантаю і Троїстим союзом стали причиною Першої світової війни 1914— 1918 рр.

Альтернативні вибори — вибори, у ході яких до виборчого бюлетеня внесено кілька кандидатур.

Брусилівський прорив — наступ Південно – Західного фронту під час Першої світової війни. Російські війська під командуванням генерала О. Брусилова прорвали позиційну оборону австро – угорських армій.

Бюджетний дефіцит — перевищення витрат над доходами в межах державного бюджету.

Варшавський договір 1920 р. — угода між УНР і Польщею, підписана у квітні 1920 р. про спільну боротьбу з більшовицькою Росією.

Верховна Рада України — парламент, орган законодавчої влади в Україні.

«Відлига» — період правління М. Хрущова (1954—1964 р.), що характеризувався політикою десталінізації, політичною реабілітацією і непослідовністю реформ.

Вільна економічна зона — певна територія, де діють особливі пільгові економічні умови для іноземних і національних підприємств.

Волюнтаризм — соціально – політична діяльність, що характеризується ігноруванням об'єктивних законів історичного розвитку, суб'єктивними бажаннями, рішеннями окремих осіб (чи груп осіб).

Генеральний секретаріат УЦР (ГС) — вищий розпорядницький орган державної влади в Україні з 15 липня 1917 р. до січня 1918 р.

Гіперінфляція — швидке зростання товарних цін і грошової маси в обігу, що спричиняє різке знецінення грошової одиниці.

Гласність — політика максимальної відвертості та правди в діяльності державних і громадських організацій, дієва й активна форма участі громадської думки в демократичному розв'язанні найважливіших проблем країни. Була проголошена М. Горбачовим у 1987 р. і ставила за мету сприяти розвитку демократії, плюралізму думок, подоланню застійних явищ.

Голокост — загибель значної частини єврейського населення Європи в ході систематичного переслідування і знищення його нацистами та їхніми пособниками в Німеччині й на захоплених територіях у 1933—1945 рр.

Господарський **розрахунок** (госпрозрахунок) — метод господарювання підприємств в умовах соціалістичної економіки. Поєднує централізоване керівництво з певною господарською самостійністю підприємств.

Громадянське суспільство — у розповсюдженому сучасному значенні означає сукупність відносин у сфері економіки, культури тощо, що розвиваються в рамках демократизації суспільства незалежно від держави.

Грошова емісія — випуск в обіг паперових грошей для покриття дефіциту державного бюджету.

Губернаторство «Трансністрія» — частина розчленованої фашистською Німеччиною території України. Склад губернаторства: Одеська область, південні райони Вінницької, західні — Миколаївської областей.

Директорія УНР — тимчасовий орган державної влади УНР, створений у грудні 1918 р. у результаті скинення гетьмана П. Скоропадського.

Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. — законодавчий документ, прийнятий Верховною Радою УРСР, що проголошував державний суверенітет республіки в складі СРСР. Декларація не мала статусу конституційного акту.

Демократична платформа — течія в КПРС і КПУ, що виникла в 1990 р. і вимагала відмовлення від монополії єдиної ідеології, від комунізму як мети КПРС, права на створення фракцій. Поява цієї платформи свідчила про кризу КПРС і КПУ.

Демократія — форма організації суспільства, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади.

Денаціоналізація — передача державного майна у власність окремих осіб чи колективів.

Депортація — примусове виселення населення з місця постійного проживання.

Державний комітет із надзвичайного стану (ДКНС, рос. ГКЧП) — надзвичайний орган, створений 19 серпня 1991 р. групою керівників вищого рівня СРСР із метою протистояння демократичним перетворенням.

Десталінізація — процес ліквідації наслідків сталінізації, що почався після смерті І. Сталіна.

Дистрикт (округ) «Галичина» — адміністративна одиниця з центром у Львові в складі генерал – губернаторства. У дистрикт увійшли Львівська, Дрогобицька, Станіславська і Тернопільська області.

Діаспора — проживання значної частини представників народу (етнічної спільноти) за межами країни його походження.

Економічна інтеграція — процес зближення й переплетення економік різних країн, їх співробітництво.

Економічний плюралізм — свобода і рівність різних форм власності в країні.

Екстенсивний шлях розвитку — розвиток економіки, що характеризується збільшенням кількості продукції, що випускається, за рахунок збільшення витрат людської праці, сировини та матеріалів.

«Ждановщина» — ідеологічний наступ сталінського керівництва на радянську (у т. ч. й українську) інтелігенцію в післявоєнний період. Названо за ім'ям головного ідеолога того часу А. Жданова.

Ідеологізація — система політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних і філософських поглядів та ідей, у яких усвідомлюється й оцінюється ставлення людей до дійсності.

Інавгурація — урочиста процедура вступу на посаду глави держави.

Індустріалізація — система заходів, спрямованих на прискорений розвиток важкої промисловості з метою технічного переозброєння економіки й зміцнення оборони країни.

Інтегральний націоналізм — ідеологія ОУН, що заперечувала ліберальні цінності й проповідувала рішучі дії заради національних інтересів. Один із головних ідеологів — Д. Донцов.

Інфляція — процес знецінювання паперових грошей унаслідок надмірного їх випуску. Виявляється в зростанні цін на предмети першої необхідності, зниженні валютного курсу, падінні реальної заробітної плати.

Інфраструктура — комплекс виробничих і невиробничих галузей економіки, що забезпечують умови для нормальної життєдіяльності суспільства (зв'язок, транспорт, освіта, охорона здоров'я та ін.).

Кабінет Міністрів України — уряд, вищий орган у системі органів виконавчої влади.

«Карпатська Січ» — збройні сили Карпатської України, сформовані в листопаді 1938 р. із загонів Української національної оборони.

Карпатська Україна — держава, проголошена в березні 1939 р. після роздроблення Чехо – Словаччини, президентом якої був А. Волошин. Карпатська Україна була окупована Венгрією за підтримки фашистської Німеччини.

Карпатський рейд 1943 р. — рейд радянських партизанських з'єднань під командуванням С. Ковпака по західних областях України. У ході рейду німецько – фашистські війська зазнали великих утрат.

Коаліція — політичний або військовий союз двох чи більш держав, що за домовленістю вирішують певні міжнародні питання.

Колабораціонізм — явище, що належить до періоду Другої світової війни. Співробітництво урядів окремих держав з окупаційним режимом.

Колективізація — примусова система заходів, спрямована на перетворення одноособових селянських господарств у великі колективні й радянські господарства (колгоспи і радгоспи).

Консолідація — об'єднання зусиль окремих людей, груп, організацій для досягнення загальної мети.

Конституційний договір 1995 р. — договір між Верховною Радою України і Президентом України, що передував прийняттю Конституції України 28 червня 1996 р.

Конституційний процес — процес розробки й прийняття конституції держави.

Конституція — основний закон, що визначає принципи політичного і соціально – економічного устрою держави, структуру основних державних органів та основні права й обов'язки громадян.

Першою європейською конституцією в сучасному розумінні вважається Конституція П. Орлика 1710 р. («Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького»), яка мала демократичний характер.

Легіон Українських січових стрільців (УСС) — військове формування в складі австро – угорської армії, що діяло на російському фронті 1914—1918 рр. Ядро легіону склали вихованці українських воєнізованих організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт».

«Лисенківщина» — специфічний період у сільськогосподарській і біологічній науці й практиці, пов'язаний із проявом культу особистості президента ВАСГНІЛ, академіка АН УРСР Т. Лисенка, у результаті якого були знищені перспективні наукові дослідження.

Лібералізація цін — скасування твердих правил формування цін і їх узгодження з урядом, дозвіл на формування вільних цін, які диктує ринок.

Монополії — великі капіталістичні об'єднання, що виникають у результаті концентрації виробництва в якій – небудь галузі з метою регулювання обсягів виробництва, розподілу ринків збуту продукції, устанавлення цін.

Науково – технічна революція — процес якісного перетворення продуктивних сил на основі досягнень науки і техніки.

«Новий порядок» — жорстокий режим, устанавлений німецько – фашистськими загарбниками на окупованій території України, інших частинах СРСР, що супроводжувався масовими розстрілами і депортацією місцевого населення.

Операція «Вісла» — депортація частини українського населення з Польщі на територію УРСР, частини — у Західну Польщу. Операція була проведена в 1947 р. як засіб боротьби з ОУН—УПА.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) — міжнародна організація держав, створена з метою підтримки й укріплення миру, безпеки й розвитку співробітництва між державами.

Організація українських націоналістів (ОУН) — організація, створена в 1929 р. у Відні на з'їзді офіцерських об'єднань. Пізніше переросла в український політичний рух. Виступала за створення самостійної України, уважала головним методом у боротьбі акти терору, експропріації і саботажу.

Перший Універсал УЦР — документ, прийнятий УЦР у червні. 1917 р. Декларував автономію України, проголошував УЦР вищим державним органом в Україні, підтверджував необхідність скликання Всеукраїнських установчих зборів.

Перебудова — політичний курс КПРС, початий у 1985 р. і спрямований на оздоровлення суспільно – політичної, економічної й ідеологічної сфер життя.

План «Барбаросса» — кодова назва плану воєнної операції фашистської Німеччини проти СРСР. За ним передбачалося знищити СРСР, частину населення перетворити на рабів, а частину — виселити й знищити.

План «Ост» — план війни фашистської Німеччини стосовно України. За ним передбачалося її перетворення на колоніальну країну, аграрно – сировинний додаток до рейху, «життєвий простір» для колонізації представниками «вищої раси».

Політичний плюралізм — свобода діяльності політичних партій, багатопартійність у країні.

Популізм — політика, що апелює до широких мас і обіцяє їм швидке і легке вирішення гострих соціальних проблем.

Правовий порядок — порядок, що ґрунтується на принципі законності, відповідно до якого ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Приватизація — передача державної чи муніципальної власності за плату чи безкоштовно в приватну власність.

Продовольча програма 1982 р. — програма радянського керівництва, у якій ставилося завдання безперервного забезпечення продовольством населення СРСР. Прийняття програми свідчило про неефективність радянської системи господарювання.

Продрозкладка — примусове вилучення продовольства й частини необхідних продуктів у селян. Складова економічної політики «воєнного комунізму», що проводилася радянською владою в Україні в 1919—1921 рр. в умовах громадянської війни і господарської розрухи.

Протекторат — економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції.

Рада Європи — консультативна політична організація, створена в 1949 р. для сприяння інтеграційним процесам у галузі прав людини. Україна стала членом Ради Європи у 1995 р.

Радянізація — установлення радянської влади й проведення відповідних соціально – економічних перетворень у західноукраїнських землях. Проводилася двічі — у 1939—1941 рр. і в післявоєнний період.

Рада Народних Комісарів (СНК) УРСР — вищий виконавчий і розпорядчий орган Радянської України в 1919—1946 рр.

Революція 1905—1907 рр. у Російській імперії — революція, яка мала буржуазно – демократичний характер.

Реабілітація — виправдання, поновлення доброго імені чи репутації несправедливо обвинуваченої, обмовленої або засудженої особи.

Рейхскомісаріат «Україна» — окупована фашистською Німеччиною територія України. До рейхскомісаріату ввійшли Дніпропетровська, Житомирська, Рівненська, Миколаївська і Київська області.

Репарації — повне чи часткове відшкодування переможеною державою матеріального збитку, заподіяного в ході війни, країні (країнам) – переможниці.

Ринкова економіка — соціально – економічна система, що розвивається на основі приватної власності й товарно – грошових відносин.

«Розстріляне відродження» — поняття, що відбиває трагічну долю багатьох представників національно – культурного відродження 20—30 – х рр. ХХ ст., що стали жертвами репресій і переслідувань у роки сталінського режиму.

Терор — політика придушення, залякування політичних противників жорстокими насильницькими методами.

Товариство українських поступовців (ТУП) — нелегальна безпартійна організація, створена в 1908 р. з ініціативи членів УДП. Висувала вимоги парламентаризму як основи загальнодержавного ладу, національно – територіальної автономії України в складі Російської Федерації.

Тоталітарний режим — політичний режим, при якому державна влада зосереджена в руках визначеної групи (найчастіше політичної партії), що знищує демократичні свободи й установлює контроль над усіма сферами життя суспільства за допомогою терору.

Українська військова організація (УВО) — нелегальна організація, створена в 1920 р. у Празі, яка ставила за мету ведення збройної боротьби проти польської окупації.

Українська галицька армія (УГА) — збройні сили ЗУНР, утворені в ході українсько – польської війни 1918—1919 рр.

Українська Народна Республіка (УНР) — проголошена III Універсалом УЦР у листопаді 1917 р. як автономна державна одиниця Російської республіки.

Українська гельсінська група (УГГХ) — легальна правозахисна (дисидентська) організація в Україні, утворена в 1976 р. її створення було пов'язане з прийняттям (у т. ч. і керівництвом СРСР) у 1975 р. на міжнародній нараді в Гельсінкі Заключного акта Ради безпеки і співробітництва в Європі. Цей документ закріплював принципи демократії, свободи і прав людини. УГГ ставила за мету ознайомити світову громадськість із фактами порушення прав людини в Україні.

Українська повстанська армія (УПА) — військово – політичне формування, що діяло в Україні в 1942—1950 – х рр. Перші формування були засновані з початком німецької агресії. У ході війни вела боротьбу як проти фашистської Німеччини, так і проти радянських військ.

Усеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. — референдум, на якому більшість виборців України висловилися на підтримку прийнятого парламентом 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України.

Федерація — форма державного устрою, союзна держава, що складається з державних утворень (республік, штатів, земель і т. п.), які діють до певної міри самостійно.

Цензура — система державного контролю за змістом публікацій і засобами масової інформації.

Централізм — система державного керування, при якій центральні органи підкоряють собі місцеві, не враховуючи особливості та інтереси регіонів і областей.

«Шахтинська справа» 1928 р. — перший судовий процес над групою фахівців вугільної промисловості Донбасу, що обвинувачувалися в створенні антирадянської шкідницької підпільної організації».

«Шістдесятники» — форма руху за відновлення радянського суспільства 60 – х рр. ХХ ст. Характеризувався вимогами розвитку української культури, поглибленням процесів десталінізації, розширенням прав України.